

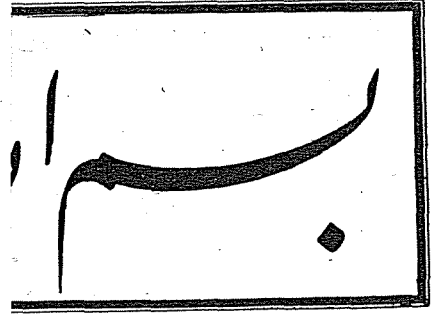
● SAHİBİ :

TÜRKİYE İSLÂM
ENSTİTÜLERİ TALEBE
FEDERASYONU ADINA
GENEL BAŞKAN

MAHMUT ÖZAKKAŞ

● YAZI İŞLERİ
MÜDÜRÜ

CAHİT BALTACI

BU SAYIDA

ÇIKARKEN	İSLÂM MEDENİYETİ
KUR'AN : Müslümanların Mukaddes Kitabı	Prof. M. HAMİDULLAH
İSLÂM'DA TEFEKKÜR	Fahir BÜYÜKKÖRÜKÇÜ
YA İLÂHİ (Şiir)	H. Nusret ZORLUTUNA
YAHYA B. MUAZ ER - RAZİ	Dr. A. Suphi FURAT
MEDENİYET TARİHİNDE İSLÂM MEDENİYETİNİN YERİ	M. Zekâi KONRAPA
FATİH'DEN (Şiir)	F. S. Mehmed HAN
ŞEMSEDDİN SÂMİ V. ERTAN
OKULLARIMIZDA DİN VE AHLÂK EĞİTİMİ	Doç. Nurettin TOPÇU
İSLÂM'DA HUKUK ARAŞ- TIRMALARI	Dr. Y. Ziya KAVAKÇI
İSLÂM'DA VERGİ HUKUKU- NUN TEKEVVÜNÜ	Dr. Salih TUĞ
İSLÂM İDEALİZMİ	Faik TÜRKMEN
İSLÂMİ TÜRK EDEBİYA- TINA GİRERKEN	Dr Neclâ PEKOLCAY
DOĞUM KONTROLU VE NÜ- FUS PLANLAMA	Dr. Asaf ATASEVEN Dr. Gülsen ATASEVEN
SİNEMA SİLÂHTIR	Yücel HEKİMOĞLU
YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜ- SÜ ÖĞRENCİSİNE (Şiir) ...	Ah Ulvi KURUCU
İSLÂMİ TÜRK EDEBİYATI HABERLER	Doç. Dr. M. K. BİLGEĞİL İSLÂM MEDENİYETİ

İslâm Medeniyeti, başta İslâm'ın son ka-
esi Türkiye olmak üzere altıyüz milyon
Müslüman kitlesinin doğum sancuları ge-
irdiği buhranlı bir devirde neşir haya-
na başlamakla büyük ve ağır bir vazir-
eyle karşı karşıya bulunduğunu idrak
tmektedir.

Yedinci asırda Hıra'dan yükselen İs-
âm medeniyeti, insanlığa madde ve mâ-
âda yeni bir anlayış, yeni bir tefekkür
arzi getirdi. Doğuşunu müteakip geçen
Hint'den Atlas Okyanusuna kadar olan
devletler, mâmur şehirler, eşsiz ilim mü-
ldü. İçtimai kuruluşların her dalında
lemeler, o devrin göz kamaştırıcı man-
il etti.

vrupası, Kilise baskısı altında kıvrılır
arı, din adına Giotin'de idam edilirken,
nda geniş bir fikir ve din hürriyeti hü-
İbni Rüşd, İbni Haldun ve Gazali gibi
amları yetiştiriyor, astronomlar, fezânın
teşfe çalışıyorlardı.

İda «Kadın insan mı?» değil mi?» diye
levam ederken ve eşyadan farksız görü-
«Cennet anaların ayakları altındadır»
un şeref ve iffetini koruyor, O'na lâayık
veriyordu.

san haklarının koruyucusu pozisyonunda
pa, dün, insanları diri diri arslanlara
e zulüm edebilmek için temerküz kamp-
meşgul olurken İslâm, mülkün temelini
u kabul ediyor ve «kim acmazsa, ona

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کتابتیم الدین عن سفرو:

İslâm Medeniyeti, başta İslâm'ın son kalesi Türkiye olmak üzere altıyüz milyon Müslüman kitlesinin doğum sancıları geçirdiği buhranlı bir devirde neşir hayatına başlamakla büyük ve ağır bir vazifeyle karşı karşıya bulunduğunu idrak etmektedir.

Yedinci asırda Hıra'dan yükselen İslâm medeniyeti, insanlığa madde ve mânâda yeni bir anlayış, yeni bir tefekkür tarzı getirdi. Doğuşunu müteakip geçen bir asır içinde Hint'den Atlas Okyanusuna kadar olan sahada büyük devletler, mâmur şehirler, eşsiz ilim müesseseleri kuruldu. İctimai kuruluşların her dalında kaydedilen ilerlemeler, o devrin göz kamaştırıcı manzaralarını teşkil etti.

Devrin Avrupası, Kilise baskısı altında kıvrılır ve ilim adamları, din adına Giotin'de idam edilirken, İslâm dünyasında geniş bir fikir ve din hürriyeti hüküm sürüyor, İbni Rüşd, İbni Haldun ve Gazalî gibi büyük ilim adamları yetiştiriyor, astronomlar, fezânın derinliklerini keşfe çalışıyorlardı.

Yine Batıda «Kadın insan mı?» değil mi?» diye münakaşalar devam ederken ve eşyadan farksız görülürken, İslâm, «Cennet anaların ayakları altındadır» demekle kadının şeref ve iffetini koruyor, O'na lâyık olduğu mevki veriyordu.

Bugün İnsan haklarının koruyucusu pozisyonunda bulunan Avrupa, dün, insanları diri diri arslanlara parçalatıyor ve zulüm edebilmek için temerküz kamp-ları kurmakla meşgul olurken İslâm, mülkün temelini adalet olduğunu kabul ediyor ve «kim acmazsa, ona

ÇIKARKEN

acınmaz» esasını vazetmekle insan idrakinin son merhalesine ulaşan bir adalet anlayışı telkin ediyordu.

Tabii olarak eski Yunan Medeniyeti'nin vârisi olması gereken Avrupa, ancak İslâm Medeniyeti'nin zuhurundan sonra ve yine İslâm Medeniyeti vasıtasıyla Rönesans'a yükseliyor ve ancak bu suretle Yunan Medeniyeti'ne nüfûz edebiliyor.

Fakat çok acıdır ki, İslâm Medeniyeti'nin madde ve ruhta meydana getirdiği bu yüksek anlayış ve ileri hamle günümüze kadar devam edemedi. Asr-ı Saâdet'ten uzaklaştıkça parlaklığını kaybetmeye başladı ve nihayet bugün, yerini tereddide terketti. Saâdet Asrı'nı müteakip içtimâî bünyede meydana gelen çatlaklar, iç ve dış düşmanların entrikalarıyla ortaya çıkan çeşitli hizipleşmeler ve ilim hayatının dumûra uğraması, bu çöküşün en önde gelen sebeplerini teşkil etti. Yıkılan mâmureler, bükülen boyunlar, bu devrin hazin tabloları oldu. Diyar-ı İslâm'ın her beldesi, birer harap kabristan hâline geldi.

Bütün bu olup bitenleri yaşlı gözlerle seyreden İslâm'ın bahtsız çocukları, senelerce bu harâbât âleminde birer seyyah gibi dolaştılar, dikili âbidelerin mânâsını anlamadılar, yıkılan burğuların tamirine koşmadılar. Nihayet öyle bir devir geldi ki, bahtsız neslin son çocukları, ecdadının münkesir kalp ve yaşlı gözlerle seyrettiği yıkıntıları, geriliğin sebebi zannederek tahkir etmeye, iyice yıkmaya başladılar. Eski olan her şeyi hor gördüler, mâziden kalan her hatırayı silmeye ve mânâsız bir taklide kucak açmaya özendiler...

Yıllar geçmesine rağmen son nesil, hâlâ kendine gelemedi. Mâziden kopan ve başkalarına kucak açan bu nesil, istikametini tayin etmekten uzak, yabancı fikirlerin pengesinden kurtulup, mâziyle irtibatını kuramıyor... Temelsiz bir zemin üzerine bina kurmaya çalışıyor.... O'nun asıl ruh köküne bağlıyacak bir el de henüz uzanmadı!...

İslâm'a şefel anlayışından farklı bir anlayışla bağlanan günümüzün Müslümanları, O'nun içtimâî esaslarını bir tarafa bırakarak, bazı ibadetleri ifâ ile yetiniyorlar. Cemiyet içinde yok mesabesinde olan ve hayatını İslâm'a göre tanzim etmek isteyen üç beş samimi müslüman da büyük bir kitle tarafından hor görülüyor, töhmet altında bırakılıyor ve işkencelere maruz kalıyorlar...

Bir zamanlar dünyaya ışık saçan ilim müesseseleri bugün, o meziyetten mahrum!... Kütüphaneleri doluduran milyonlarca eser, tozlar içinde, güvelere yem olmakta!... Bunları alıyacak ve yeni bir doğuşa imkân hazırlayacak ilim erbâbı kıt!...

Dini müesseseler aynı keşmekeşlik içinde; İslâm'ın dünya görüşünü, hayat anlayışını, tefekkür tarzını cemaata vermekten uzak... İlerliyen dünyada meydana gelen çeşitli yeni meseleleri halledebilecek din âlimi henüz yetişmedi. Kıyamete kadar devam etmesi gereken içtihat kapısı, erbâbı olmadığı için senelerden beri sonuna kadar kapalı... Bütün meselelerin mâzide halledilip bitmiş olduğu zannediliyor; her suâlin cevabı, kâle ile kile gerçevesinde kalıyor. Zira eski ulemânın mertebesine çıkacak din âlimi mevcut değil!...

İslâmiyet hakkında derin bir bilgisi olmayan ve günümüzün müslümanlarına bakarak İslâmiyet hak-

kında hüküm verenler ise, cehaletlerinin neticesi olarak yanlış kanaatlara sahip oluyor ve İslâm'ın ilerlemeye mâni olduğunu zannediyorlar. Halbuki İslâm'ın eskimez esasları ve yaşanan tarihi bunun aksini isbat etmektedir.

Müsbet ilmi, dinin yerine koyan ve maddenin atomuna varıncaya kadar esyanın ilmini yapan asrımızın insanı, dinden uzaklaşmakla kalbinde meydana gelen boşluğu, dünyalık ihtiraslarla doldurdu. Her şeyi inceden inceye tetkik ederken kendini unuttu. Her şey için mihenk taşı olması gereken insan, bugün eşya ile değerlendiriliyor. Bunun neticesi olarak da beşer hayatından samimiyet, sevgi ve aşk duyguları siliniyor, yerini kin, ihtiras, nefret ve madde sevgisi alıyor. Milyonlara mâlik iken, kendi eliyle beynine sıktığı kurşunla hayatına son veren insanın ruh buhranını tahlil edecek bir psikolog, günden güne artan içtimâî buhranların sebeplerini meydana koyacak bir sosyolog ve bütün içtimâî hastalıklara ilaç sunacak bir doktor henüz gelmedi...

Medeniyeti, teknik ve iktisâdî üstünlük olarak anılan günümüzün maddeci insanı dertli... Cemiyete yön vermek durumunda olanlar, buhranı maddede arıyorlar, morfolojik bünyenin mânâ cephesini unutuyorlar. Halbuki asrımız insanının derdi, her şeyden önce ruhidir. Ruhun tatmin edilmeyen insana verilecek her şey, O'nun ona olan ihtirasını arttırmaktan başka bir şeye yaramaz.

Bugün altıyüz milyonluk İslâm dünyasının yeni bir dinamizme ihtiyacı vardır. Bu dinamizm, on dört asır önce Hz. Muhammed (s.v.) in Hıra'dan yaktığı meş'aleyi, yeniden tutuşturmakla başlayacaktır. Kütüphanelerde çürüyen eserleri ve yıkılan san'at âbidelerini yeniden tetkik ederek onlardaki ruh inceliğine ve mânâ derinliğine varmak, bu doğuşun ilk müjdesi olacaktır.

Son asır, Türkiye ve İslâm âlemi için bir çok fikir ve ideolojik münakaşaların meşheri oldu. Demokrasi'den Sosyalizme, Faşizmden Komünizme kadar her çeşit ideolojinin münakaşası yapıldı; her fikir ve düşünce neşriyat piyasasına arz edildi. Fakat esefle kaydedelim ki, bunlar arasında en az üzerinde durulan ve en az tanınan İslâmiyet oldu. O'nun dünya görüşü, ilim anlayışı, mânevî ve kültürel değerleri, fikir piyasasına arz edilmedi. Neşriyatımız, bu fikir akımları arasında İslâm fikriyatının da yer almasını temin istikametine olacaktır.

Mecmuamız, İslâma zıt olmayan her türlü fikir ve san'ata açıktır. İlim ise zaten İslâmın dilidir. Mevzularını mücerret halde işlemekten ziyade İslâmî düşünce ile mukâyeseli şekilde tetkik etmek hedefimizdir. Bununla beraber İslâmî olmasa bile ilmi olma hüviyetini taşıyan yazılara da sayfalarımız arasında yer verilmeyecek demek değildir. İfadenin sâde, Türk dili kaidelelerine uygun ve uydurma bir lisanın âri olmasına, azami hassasiyet gösterilecektir. Bu bakımdan mecmuamız, en güzel fikirleri, en tatlı bir lisanla anlatan ilim ve irfan erbâbının fikir bahçesi olacaktır, inşaallah.

Sa'y ü gayret bizden, tevfik ve inayet Allah'tandır.

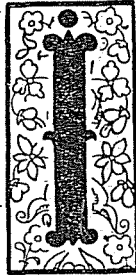
Selâm ve hürmetler
İSLÂM MEDENİYETİ

İlâhiyat

Prof. Muhammed
HAMİDULLAH
(İslâm Araştırmaları
Enstitüsü, Edebiyat
Fakültesi, İstanbul)

Kur'an

Müslümanların Mukaddes Kitabı (1)

İslâm mukaddes kitabı, bizzat kendisi eş mânâlı bir çok isimlerle adlandırılır. Meselâ «Kur'an» (Peygamber tarafından okunan şey), «Kitabullah» (Allahın emir ve nehiyleri'nin kitabı), Furkan (İyiye kötünden ayırdetme ölçüsü) vs. gibi isimler bu kabildendir.

Kur'an arapça bir kitaptır. Hem de dünya dilleri tarihinde yegâne bir vakıa olan bu lisan, 1400 seneden beri ne kelime hazinesinde ne telaffuzunda ve hattâ ne de yazılışında, bir değişikliğe uğramıştır. Böylece Hz. Muhammed'in kendini dinleyenlere vazzettiği ve Kur'anın ayetlerini bildirdiği lisanla Rabat'tan Bağdad'a kadar halen bugün radyolarda dinlemekte olduğumuz lisan ve günümüzde nesredilmiş arapça gazete ve kitaplarda okuduğumuz lisan da aynıdır. O halde diyebiliriz ki, Kur'an, hâlâ yaşayan ve kusursuz, anlaşılabilir bir lisanla yazılmıştır. Kur'an-ı Kerim, (Sûre) adı verilen gayr-ı müsavi uzunluklarda, 114 kısımdan meydana gelmiştir. Tevrat ve bir arada dört inciden daha hacimlidir. Kur'an'ın muhtelif Fransızca tercemeleri umumiyetle sık yazılı 600 sahifelik kitaplar halindedir.

EL DEĞMEMİŞLİK

Müslümanlar, Kur'an-ı Kerim'in insanlığa vaaz etsin, bildirsin diye Hz. Muhammed'e vahyedilmiş olan Allah'ın sözü olduğuna inanırlar. Bir Müslümana Peygamberin bu kitabın yazarı olduğunu söylemekten daha büyük bir hakaret olmaz. Zira Hz. Muhammed sadece Kur'an'a kendiliğinden bir şey ilâve etmeyen, bir nakil olup her ne şekilde olursa olsun kendi arzu ve isteğine göre her hangi bir şeyi de ondan çıkarmış, neshetmiş değildir. Durum böyle olunca kendisi nasıl olur da bunun (hâşâ) yazarı olabilir.

Nitekim Kur'an bizzat bu noktaya işaret eder. Eğer bir gayri müslim nezaketli olmak isterse kalem münazaralarında bu hususu hesaba katmak mecburiyetindedir.

Ahmed Yaşar OCAK
(Yük. İslâm Enst.
Son Sınıf Öğr.)

(1) Fransız müslümanlarının neşir organı olan "France-İslâm" adlı derginin, Mart 1967 tarihli 1. sayısından iktibas edilmiş olup Türkçe tercemesi Dr. Salih TUĞ tarafından gözden geçirilmiştir.

MEBDE

İslâm'ın yüce peygamberi Hz. Muhammed M. S. 570 yılında Mekke'de doğdu. 40 yaşına geldiğinde henüz bir ümmî Cebraîl adındaki Melek gelerek Allahın kendis'ni insanlar arasından Peygamber olarak seçtiğini haber verdi. Ayrıca elimizdeki Kur'an'ın 96. suresinin baştan beş ayetlerini teşkil eden ilk ilâhî tebliği de ulaştırdı. Şunu göz önüne getirmek hakikaten heyecan vericidir ki, bir ummiye vahyedilen bu ilk ayetler bütün insanlığa has ilim ve hislerin birer kaynağı olarak sadece KALEM'in övülmesine hasır ve tahsis edilmiştir. Hz. Peygamber 632 yılına kadar daha 23 sene hayatta kaldı. Bütün bu seneler zarfında aynı şekilde Cebraîl adlı Melek vasıtasıyla zaman zaman gelen sair âyetleri de tebellüğ etti. Bu âyetler maddî olsun mânevî olsun anane, hukuk, ahlâk gibi herkesin kendine dersler çıkardığı insanın muhtaç olduğu her hususta kaideler getirmekteydi.

Kur'an işte bu tebliğlerin müdevven bir şeklidir.

MUHAFAZA

Kendisine bir vahiy gelir gelmez, Peygamber onu önce erkek sahabelerden müteşekkil bir meclisde sonra da (onun hayatını kaleme alan İbn İshak (öl. 768) in Sire adlı eserinde bize sahih yollardan rivayet ettiği gibi) kadınlardan kurulu bir heyete tilavet ve tebliğ ediyordu. Hz. Muhammed bu metni yazdırmak için kâtiplerinden birini çağırıyor ve kronolojik bir sıraya dayanan mekânîk bir tedvin yerine sûre ve âyetleri mânâsına göre bir araya getiriyordu. Her yeni vahiy geldiğinde bu yeni parçanın belirli yerini, mevcut bütün içinde tayin ve tesbit ediyordu. Bunlarda sûrelere ait âyetler'n olduğu gibi sûrelerin dahi devamı mevzu bahis oluyordu ve bütün bunların yazıları Hz. Peygambere aitti.

Hz. Muhammed (S.A.) ashabından namazlardaki okuma ihtiyaçları için bu metinlerin ezberlemelerini istiyordu: Zira hiç bir namaz ilâhî kaynağa dayanan Kur'an metninden kısımlar okunmaksızın muteber değildir ki, bunu okuyanlar arasında asil ile avamın dindar yahut profan, namazı kıldırana Kur'an tilavetini dinleyen arasında bir tefrik yapmaz.

İslâmiyet, istedi ki, Allah'ın kitabının ilmi, ruhban sınıfının taht-ı inhisarında olmaktan uzak, cemiyetin bütün tabakaları içine yazılsın. (Böylece) yazı ile tesbit işi hafızasının eksik taraflarına yardım ediyor. Hafıza da (Kur'an'ı) yazıp istisah edenlerin hatalarını düzeltmeye muavenette bulunuyordu.

Şimdi bile şayan-ı hayret olan ve hemen hemen kusursuz bir ç'ft muhafaza metodu ile iktifa etmeyen Hz. Peygamber her mübtedi'den çalışmalarını ya bizzat kendi huzurunda yahutta yetişmesini peygamberin yanında tamamlamış birinin nezaretinde yapmasını istiyordu. Bu usûl (icazetname) okunulan ve hıfz edilen şeyin doğruluğuna dâir bir tasdikname mahiyetinde idi.

Bu üçlü metot da o zamandan geldi, günümüzde de devam edip gitmektedir. Bir genç müslüman Kur'an öğrenme çalışmalarını bitirdiği zaman bizzat sahib-i icâzet olan hocası ona bir tasdikname verir ki, bunda öğretilenlerin ilk kaynağa kadar uygunluğu gösterilir ve Peygambere kadar çıkan öğretmenler zincirinin nesil be nesil geçeresi zikredilir.

Modern bir istatistik gösteriyor ki, hafız sayısı Kur'an'ı metne bakmaksızın tilavet etmesini bilen, tamamiyle ezberine almış erkek ve kadın müslümanlar sade Türkiye'de 150.000'i aşmaktadır. Bunlar dünyada milyonları aşmaktadır. Ramazan ayında Paris camiinde bile bütün erkeklerin ve bütün ırkların gönülden teşkil ettikleri cemaat namazlarında işte bu Kur'an tilavet olunur.

TEDVİN

Peygamberin vefatı sırasında en azdan (Medine asıllı müslümanlar) sek'iz kadar hafız vardı, hattâ aralarında Ümmî adında bir de kadın hafız bulunuyordu. O sırada 100.000 ler'e bâliğ olan müslümanlar, ancak namaz ibadetinden ihtiyaçlarına yeter derecede az çok uzun bazı parçaları biliyorlardı.

Peygamberin ölümü sırasında evinde bir takım Kur'an sûreleri bulunan paketlenmiş yazılı parçalar bulunduğu bilinmektedir. Öyle görülüyor ki, Peygamber, ömrünün sonlarına doğru bu hususu düşünmüş ve koleksiyon yani Kur'an'ın bu «resmî» nüshasını ikmal etmeden önce son nefesini vermiştir. Zira bu koleksiyon nâtamamdır.

O halde bu işi Peygamberden sonra yapmak icabetmişti. Nitekim, Halife Ebu Bekir bunu ciddi surette ele aldı. Çünkü harpler memleketi kırıp geçiriyor ve en iyi hafızlar memleketin müdafaası için savaşlara iştirakten muaf tutul-

muyorlardı. Ebu Bekir, Peygamberin bir hafız olan başkâtibini çağırdı ve ondan aşağıda zikredilen tarzda Kur'an'ın tamam bir nüshasını hazırlamasını istedi: 1) Hafızasına güvenmemesini, 2) Hz. Muhammed'in önünde okunmak suretiyle sahihlik kazanmış Kur'an sayfalarının birer nüshalarının kendisine getirmelerini müs'ümanlardan istemesini, 3) Aynı zamanda bu âyetlerin her biri için şahit ve beyyine olarak en azından iki ayrı nüsha getirilmesini tenbih etti. Peygamberin vefatından birkaç ay sonra bu çalışma gerçekleştirildi. Bu «Resmî» nüsha sayesinde ki birkaç yıl sonra üçüncü Halife Osman bundan yedi nüsha istinsah edip her birini ayrı ayrı Mescid-i Nebevi'de halkın huzurunda okuttu. Ve hiç birinde nüsha farkı bulunmadığını tesbit ve temin ettikten sonra onları imparatorluğunun ayrı büyük merkezlerine gönderdi ki, bu devlet, Peygamberin ölümünden 15 yıl sonra Anadolu'dan Çin'e kadar yayılmış bulunuyordu. İşte bu nüshalardır ki halk kendileri için nüshalar çıkarmağa sevk edilmiş ve bütün diğer metinler gayri muteber olarak ilân edilmişti.

Her devirde müslüman hükümetler hafızlar yetiştirme işini terviç etmiş ve bu işin öğrenimi için okullar açmışlardır.

Hicretin birinci asrıdan matbaanın istimaline kadar olan devrede İslâm dünyanın her yerinde, her devrinde meydana getirilmiş el yazması Kur'an nüshalarına sahip bulunmaktayız. Almanya'da Münih Üniversitesi Kur'an üzerinde tetkikat yapmak gayesiyle bir enstitü teşkil etmiştir. Bu enstitünün birer hristiyan misyoner olan müdürleri üç nesil boyunca bütün dünyada Kur'an yazma nüshalarının söylenildiğine göre 50.000 civarında fotokopilerini bir araya toplamışlardır. Onlar (bu suretle) şimdi kullanılmakta olanla eski Kur'an arasında fark olup olmadığını bulmak için pür dikkat variant (metin farkı) peşinde koştu. Ufak tefek müstensih hataları müstesna hiçbir şey bulunamadı. İkinci Dünya Savaşı sırasında bir Amerikan bombası, müdürüyle birlikte bu koleksiyonu havaya uçurmuştur. Bu gün herhangi bir memleketin yazılı Kur'an nüshaları ve yine her hangi bir bölge hafızlarının ezberleri aralarında mutlak mânâda hiçbir fark olmaksızın hep birbirinin aynıdır.

Halife Osman'a izafe edilen Kur'an nüshalarından biri Taşkent'te, diğeri de İstanbul'da bulunmaktadır. Paris Milli Kütüphanesi de bazı parçalara sahip bulunmaktadır ki, bu gibi hususlarda çok titiz davranan Prof. Blacère'in mütalâasına göre hicretin ikinci asrının tarihini taşımaktadır.

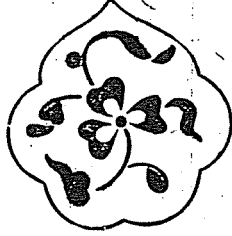
Bu yıl, Hazreti Peygamber'e Kur'an'ın ilk parçasının vahyedilişinin 1400 üncü Kameri yıl dönümü-tes'id edilecektir. Olayın anma merasimine İslâm dünyasının her yerinde hazırlanılmaktadır. Pakistan Cumhurbaşkanı Eytüp Han Kur'an'ın tam metninin saf altından yapılmış ipliklerle ipek üzerine işlenmesi emrini vermiş ve bu çalışmanın başlangıcı için tertiplenen merasime de başkanlık etmiştir.

Bugün yüzden fazla lisan, ister tamamı, ister kısmi Kur'an'ın tercemesine sahiptir. Bu diller arasında bir çoğunda çok sayıda tercemeler vardır. Türkçe, Urduca ve Farsça'da yüzden çok tercüme mevcuttur. Fransızca'da hemen hemen otuza yakın tercüme bulunduğu gibi, söylendiğine göre iki yeni tercüme de baskıdadır.

İnanmıyanlara has şahsi görüşlerin doğuracağı zarara maruz kalmamak için mü'minler tarafından yapılan tercüme tercihi lâzımdır.

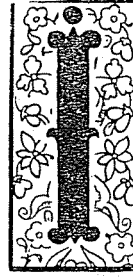
Kur'an'ın, tarih üzerine ne gibi bir tesir icra ettiğini öğrenmek Esteyenlerin onun Arap lisanında vahyedilişi esnasında bu mütaka sakinlerinin dünyanın en geri kimseleri olduklarını, o kadar ki Kur'an'ın kendi dillerinde yazılmış ilk kitap olduğunu hatırlamaları icabeder. Peygamber'in vefatından yalnız 15 yıl sonra müslümanlar Atlantik'ten, Pasifik'e kadar eski dünyanın üç kıtası üzerinde hüküm sürüyorlardı ve sonra 1000 seneden fazla bir zaman boyunca onların vatanları kültür yuvası ve Yahudilere karşı olduğu kadar diğerlerine karşı da girilmiş zulüm ve tenkil hareketlerinde bir sığınak, bir melce vazifesi görmüştür.

Sömürgecilerin istilâ dalgaları karşısında onların hükümetleri nihayet zayıf düştüğü zaman, insanlık bundan pek bir şey kazanmışa benzemiyor. Fakat İslâm ve Kur'an'ın mümin dostları hâlâ berhayattırlar. Onlar yabancıların boyunduruğuna giren memleketlerden bir kısmını geri aldıkları gibi elân da Amerika ve Avrupa da dahil olmak üzere Dünyanın her yerinde ihtida hareketleri yoluyla yine toprak kazanmaktadırlar.

İSLÂM'DA TEFEKKÜR

● TAHİR BÜYÜKKÖRÜKÇÜ

nsan, bütün yaratılmışlar içerisinde müstesnâ bir değer ve üstünlüğe sahiptir. Hangi yönünden baksanız, hakikaten muciz bir varlık olduğu görülür. Şekil ve süretiyle mahlûkatın en güzel olmak vasfına sahip olduğu gibi, ruh ve mânâsıyla da derin ve engindir. Yaratılışının gayesi, vazife ve mükellefiyeti, Allah tarafından nâil olduğu nimet ve hikmetler bakımından da mevcudâtın efendisi mevkiinde olup, yer yüzünde Mevlânın Halifesidir.

Saylamıyacak kadar esrar ve hikmetlere, zaman zaman akıl üstü mertebe ve niteliklere mazhar bulunan insanın, bu yüce şahsiyet ve ulvi karakteri, onun et, kan, sinir ve kemik küllügesinden ibaret olan cesed ve maddesiyle değil; Hakkın nûrundan yaratılan ruhu, mânâsı ve akli iiedir. İnsan, nefesine, şehvetine ve fanî emellerine esir oldukça alçalır; hayvanlardan aşağı hal ve duygulara düşer. Bu tipler, kendilerini, ne ve nasıl görürlerse görsünler, hak ölçülerine göre bir hiç, bir süpürüntü olmaktan öte geçemezler. Yine O, aklın, imanın ve aşkın ışığında yürüyerek, amel ve ihlâsını Allahına beğendirebilirse, meleklerden üstün mertebelere yükselir: Peygamber olur, müşid olur, velî olur, hülâsa Allah'ın kulu, dostu, sevgilisi olmak şerefiyle âlemlere nûr ve feyz kaynağı haline gelir.

Şahsiyet ve vasıflarında İslâma tam uyan, inang ve işlerinde kâinatın efendisine sağlam sarılan seçilmiş insanlar, dünyanın kalbi, beyni, gözü mesabesindedir. Hayatın tadı, varlığın gayesi, insanı Kâmilidir. O olmasa, gönüllerde ışıklar söner, vicdanlar kurur, fikirler donar, meleki hasletler yerini Şeytanî hareketlere terekeder; yeryüzü zulmet ve karanlıklara gömülür gider. Bu derekeye düşen, şu neticeye sahne olan bir kara parçası, nerede olur sa olsun orada müslümanca, orada insanca hayat yoktur. Hattâ orada; sümbüllerin, güllerin rengi pörsür, bülbüllerin âhengi bozulur. Artık her şey halâvet ve tarâvetini kaybeder.

İnsanlığı kurtaracak olan, yine insandır. Milletlerin, ilim, irfan, ahlâk, şeref, zafer medeniyet ve eser yönünden zirveleştigi yükselme devirlerine insafla göz atalım, en önde mutlak bir lider, bir önder, hakiki mânâda bir büyük insan görüyoruz. Şaşmaz hakikat budur. Sefil ve perişan kalan toplulukların ise, bu hale düşmelerinin tek sebebi, insan yetiştirmemeleri olacaktır. Fetret ve gaflet devirleri, isyan ve ihmal günlerinin sonu korkunç olagelmıştır. Bu günkü halimiz, iddiamızın şahid-i âdilidir.

Beşeriyet için en büyük halâskâr ve en önemli liderler, Peygamberlerdir. İlâhî yahy' ile müeyyed olan bu seçilmiş insanlardan son-

ra, onların ruh ve madde bakımından hakiki varisleri, kahramanlık vasıflarına da sahip âlimler ve âriflerdir. Dörtbaşı mâmur bir insanın vücudu âlemlere rahmettir. Müşküller onunla hallolunur, zulmetler onunla parçalanır; azgınlık onun himmetiyle yola gelir; zıplıklar onun şecâati karşısında yok olur; memleketler onların himmet ve hamleleriyle Cennet hâlini alır. Bu çapta büyük bir insanı TEFEKKÜR yetiştirir. Her var olmanın ve her yücelmenin başlangıcı tefekkürdür. Tefekkür, kurtuluşun müjdecisidir. Tefekkür tohumdur, mayalanmadır. Bunun için Nehilerden sonra insanlığa yön verenler: Muhyiddin-i Arabiler, İmam-ı Gazâliler, Süyûtîler, Gûraniler, Molla Fenarlar ve Mevlânâ Celâleddini Rumiler gibi ünlü mutefekkirlere dir.

Lügât mânâsı, düşünmek olan tefekkür; ibâdetin iligidir, özüdür; kalbin hayatı, ruhun gıdası, imanın cilâsıdır. Esasen bu; felsefecinin karihasındaki kuruntusu olmadığı gibi, maddecinin kafasındaki keşmekeş ve ba-yağı fikirler de değildir. İslâm'da tefekkürün, bir hareket noktası, Arşa dayanan bir kaynağı, kudsi bir sistemi, İlâhi bir anlamı, neticesi, gayesi vardır. Bunun içindir ki Allahın Rasûlü; Mahzûn yaşar ve derin bir tefekkürün içinde bulunurdu. Her hal ve hareketini düşünerek ve hak ölçülere bağliyerek yapan O büyük insan; «Bir saatin tefekkürü bir senenin gafilâne ibadatından hayırlıdır» buyururlar. «Bir saat tefekkür, altmış senenin (bir rivayette yetmiş senenin) ibadetinden hayırlıdır» sözü de onun mübarek kelâmıdır.

Esasen düşüncenin değeri, düşünen ve düşünülmenin durumuyla yakından alakalıdır. İslâm'da tefekkürün gayesi Allaha vuslat olduğuna göre, mevzuu da, O'nun sıfatları, azamet, kudreti, kudretinin tecellileri, Rabbanî san'atı, mahlûkatındaki bediyyet olacaktır. Rasûlü Ekrem, Allahın Zatında tefekkürden meneder ve buyururlar ki: «Allahın zatında tefekkür etmeyiniz eserlerinde tefekkür ediniz. Çünkü O'nun hakkını takdir edemezsiniz.» Cenabı Ebû Bekir (R.A.): Mevlânâ'nın künhünü, mahiyetini ihrâkte aczini, bilmek, idrakin ta kendisidir. (Allahın nimetlerini düşünmek Tarikatın şartıdır. Lâkin zat-ı Bariyi düşünmek, sırf günahtır) cümlesi de, Mahmud-u Şibisterinindir.

İslâm Peygamberinin nübüvyetten evvel, Hıra mağarasında yalnızca geçirdiği yıllarda, Rabbısına ibadetleri, fazlaca tefekkür idi. O kudsi tefekkürlerden (ıkbâl'in tâbiriyle) bir din, bir millet ve bir hükümet doğdu. Çamur hâlinde olan insanlığa de, yer yüzü saâdet güneşine kavuştu. Din olduğu gibi, bu gün de; milletler, hâlini ve isrikbalini yolunu ve çaresini düşünmekle her hâlinde düşünen O Yüce Önder sayesinde doğrudu, yüzüne nür

geldi. Her yerde hayat fışkırdı ve ruh nefhedildi, taze hayat geldi. Beşerin beli, ancak düşünenler yetiştirmekle kurtulur. Gaflete dalan, sefaletle rıza gösteren hür düşünme hakkından mahrum bulunan üstelik büyük insan da yetiştirmeyen cemaatların yıkımı mukadderdir. Bizim için çıkar yol; selâmetin ve yeniden var oluşun çarelerini ciddiyetle düşünmek, sağlam kararlara varmak ve bu kararları top yekûn kadromuzla kemâli samimiyet ve cesaretle tatbik etmek olmalıdır.

Burada şunu da kaydedelim ki: Rabbî Zülcelâlimizin, Kitab-ı Keriminde, bütün hitapları, akıl sahiplerine ve düşünenlere olmuştur. Kur'anımızı şöyle bir gözden geçirelim:

● Eğer biz bu Kur'anı bir dağ üzerine indirseydik, muhakkak ki onu, Allahın haşyetinden baş eğmiş, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri biz, insanlar düşününler diye beyan ediyoruz. (Haşr, A. 21).

● Gökler ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün biri biri ardınca gelişinde temiz akıl sahipleri için elbet ibret verici deliller vardır. Onlar; ayakta, otururken ve yanları üstünde yatarken hep Allahı zikrederler. Ve göklerin, yerin yaratılışı hakkında inceden incecye düşünürler. Ey Rabbimiz, sen bunları boşuna yaratmadın. Sen pâk ve münezzehsin. Bizi ateşin azâbından, koru derler. (Ali İmran. A: 190).

● Size nefslerinizden, kendilerine ısınmanız için, zevceler yaratmış olması, aranızda bir sevgi ve merhamet duygusu kılması da Allahın âyetlerindedir. Şüphesiz, iyi düşünenler için bunda ibretler vardır. (Rûm. A: 21).

● Peygamberler apaçık Bürhanlar ve Kitaplarla gönderildiler. Muhammedim, Biz sana da Kur'anı indirdik. Tâ ki insanlara, ken dilerine ne indirildiğini açıkça anlataşın. Ummuluk ki onlar da bu yönde düşünürler. (Nahl, A: 44).

● Kendi nefslerinde tefekkür etmiyorlar mı? (Rûm A: 30).

Şu son âyeti kerime üzerinde kısaca duralım: İnsanın kendi yaratılışındaki mucizevi san'at ne kadar ibret vericidir. Gözün görmesi, kulağın işitmesi, dilin söylemesi aklın intikal ve ihata kudreti, idrakin keskinliğ ve hele kalbin yapısı, tefekkür edilirse ne büyük irfan ve inanç ufukları açar. Güneşi yaratacak kudretten daha azı, gözü yaratamaz. Ay'a nür bahşeden kudretten eksigi, kulağı tanzim edemez. Yüzlerce güneş cesametindeki dev yıldızları var eden büyük kudretten noksan bir kuvvet, kalbi yaratamaz ve daha neler.....

Bu ulvî düşünceler, insanın elinden tutu-

yor ve hududu olmayan İman ve aşk fezâlarına uçuyor. Nereye bakıp düşünseniz; sonunda mânevi ve hakiki zevklere ve seyranlara gitmemeniz ve mümkün! Bu hikmete mebnî Mevlânâ:

— Ey kardeş. sen fikirden ibaretsin. Üst tarafın kemik ve sinirdir. Yeni, senin insanîyetin fikrinle mütenasıptir: başkası kuşırdır, kabuktur, çürüyüp toprak olmağa mahkûmdur.

— Eğer düşüncen gül ise, sen gül bahçesisin. Ve eğer diken ise, sen külhan kütüğü-sün.

— Fikir kalb arazisinin nebatıdır. Şu halde o fikirler kalbin esrarını gösterir.

— Zikir, fikri harekete getirir. Allah zikrini, donmuş fikrin güneşi yap.

Allah'ın yüce adıyla nurlanıp, Mevlânın kudretini, tefekkürle ışıklananlar, ergeç umduklarına kavuşurlar.

Y A İ L Â H İ

**HAK TANINSIN: KİMSE GADDAR, KİMSE MAĞDUR OLMASIN,
MEST OLUP İKBÂL MEYİNDEN, SONRA MAHMUR OLMASIN:
BİR MİSAFİRHANEDİR, DÜNYAYA MAĞRUR OLMASIN!
YÂ İLÂHİ, RAHMETİNDEN KİMSELER DÜR OLMASIN!..**

**AVUCUMUZ BOŞ, GÖNLÜMÜZ BOŞ, BAĞRIMIZ SAD-PÂREDİR;
YOLCUDUR YOLLARDA ŞAŞKIN, ÇİRPİNİR, ÂVÂREDİR.
KOYMA GAFLETLERDE RABBİM, KULLARIN BİÇAREDİR,
YÂ İLÂHİ, RAHMETİNDEN KİMSELER DÜR OLMASIN!..**

**DİL NAZAR-GÂHINDIR ELBET, YÜZ ÇEVİRME, KALBE BAK;
AŞK İLE PÜR-NÜR KIL SEN GÖNLÜMÜZ RABB-ÜL-FELAK!
ZULMET ARTIK KALMASIN, DOĞSUN MÜEBBET BİR ŞAFAK,
YÂ İLÂHİ, RAHMETİNDEN KİMSELER DÜR OLMASIN!..**

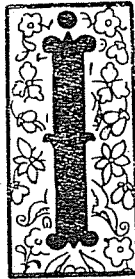

Halide Nusret ZORLUTUNA

Tasavvuf

Dr. Ahmed Subhi
FURAT

YAHYA B. MUÂZ ER - RÂZİ

İSLÂM tasavvufunun meşhûr simalarından biri olan Yahya b. Muâz er — Râzi, II. hicri (VIII. m.) asrın sonlarında Rey şehrinde doğdu. Hernekadar gençliği ve yetişme devri hakkında kaynaklarda fazla bir malûmata rastlanılmıyorsa da, tahsilini doğduğu bu şehirde yapmış olduğuna muhakkak nazarıyla bakılabilir. Hicri V asrın büyük âlimlerinden el-Hatib el-Bağdâdi (v. 463/1070) ile VII. asrın tanınmış tercüme-i - hal müelliflerinden İbn Hallikân (v. 681/1282). Yahyâ b. Muâz'ın hocaları arasında İshâk b. Suleymân er-Râzi, Mekki b. İbrahim el-Belhi, Ali b. Muhammed et-Tanâfisiyi, kendinden hadis nakletmiş olanlardan da Rey, Hemedân ve Horasanlı birçok âlimin bulunduğunu zikrederler (1). Onun Kaynakları meşhûr sûfi el - Cunejd'e (v. 297/1909) (2) söz hakkı tanımak istemediği Bağdad seferi (3) dışında rivâyet edilen Belh şehrindeki ikâmetinin (4) tarihi bilinmemekle beraber, bunun ömrünün son senelerinde olması ihtimali kuvvetli görünüyor. Zira o, Ferid ed-Din Attâr'ın (v. 598/1193), kitabında zikrettiği rivâyete (5) bakılırsa gâzi, âlim, fakir ve sûfi'ere yaptığı ihsanlar sonunda hayli borçlanmış, gördüğü bir rüyâ üzerine Horasan'a doğru seyahate çıkmıştı. Önce Nisabur'a geldi (6): burada verdiği vaazlar büyük bir ilgi ile tâkip edildi ve kabul gördü (7). Daha sonra Belh'e doğru hareket etti; bu şehirde devr'in diğer büyük bir zâhid ve sûfisi olan Ahmet b.

(1) Bk. Târih-i Bağdâd (Mısır, 1349/1931), c. XIV, s. 208; Vefâyât el-a'yân (Mısır, 1367/1948), V, 214.

(2) Bu büyük sûfi için bk. meselâ es-Sulemi, Tabakât (nşr. Nüreddin Şeribe, Mısır, 1953), s. 155 ve orada zikredilen kaynaklar.

(3) Bk. Târih-i Bağdad, XIV, 209; Vefâyât, V, 214 (el-Cunejd bu sıralarda Yahya b. Muâz'a nisbetle daha küçük bir yaşta bulunuyordu).

(4) Bk. Taakât'us-Sulemi, s. 107; Eş-Şâa'râni, Levâkîh el-envâr, I, 64.

(5) Bk. Teşziret el-evliyâ, I, 276-7.

(6) Bk. Keşf el-mahcûb, 150; Tezkiret el-evliyâ, I, 276.

(7) Bk. Tezkiret el-evliyâ, I, 276

vevh el-Belhi (v. 240/854) (8) tarafından samimi bir istikbâl görmüş-tü (9). İşte bu sırada halkın ısrarları üzerine verdiği vaazlarının birinde zenginliği fakirliğe tercih edecektir ki (10) bu husus daha sonraları hakkında bazı söylentilerin çıkmasına sebebiyet vermiştir. Belh'ten ayrıldıktan sonra sırasıyla Herat ve Belhem'e giden Yahya b. Muâz, bu son şehirde bir seher vakti münâcaatta bulunurken tesâdüfen kafasına düşen bir taşla a-ğırca yaralandı ve akab'unde de ruhunu teslim etti. Müridleri üstadlarının cenazesini Nişabur'a naklettiler (11).

MÂRİFET HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ :

Bilhassa tesirli vaazlarıyla tanınan (12) bu sûfi, recâ makâm(ve mârifet (13) hakkındaki görüşleriyle temâyüz etmişti. Allah'a karşı sonsuz bir rifet (13) hakkındaki görüşleriyle temâyüz etmişti. Allah'a karşı sonsuz bir ümit besliyordu. «Günahdan dolayı Senin (beni affedeceğin) ümidinden nasıl ferâgat edeyim; Senin günâh için lütfunu kesdiğini görmüyorum» (14) derdi. O bu hususta o derece ileri gider ki günahlar ne kadar fazla olursa olsun, yine de «(Ey Allah'ım beni affedeceğine dâir) günahlarıma rağmen Sana beslediğim ümidim amellerle birlikteki ümidime hemşin hemen üstün geliyor. Zira ben kendimi amellerde ihlâsa dayanır buluyorum; yoksa (sonum nasıl olsa) âfete düçar olacakken onlara nasıl olur da ihtimam gösteririm. Günahlar hususunda kendimi Senin affına dayanır halde buluyorum; Sen ihsânla muttasıf iken nasıl olur da onları affetmezsin» (15) demekten kendini alamaz. Yahya b. Muâz recâ'yı, esâsen imânın bir parçası olarak kabul ediyor ve «İmân üç şeydir: havf, recâ ve mehabbet. Havf'te âteşten kurtulman için günâhu terk; recâda cenneti bulman için kötü itâat (in) de tefekkür; mehabbet'te, (ise) Hakk'ın rızâsı için kötü şeyleri hesâba katma vardır» (16) diyordu. Ona göre en itimâd edilir recâ, kulun Rabbine olan recâsı, en doğru zan da Allah'a karşı olamdır (17).

«Halka karşı hüsnüzân, kendine karşı ise sûizan besle; tâ ki birincisinden selâmete sonuncusundan ise (mücâdele sâyesinde) gâlibiyete erişsin» (18) tavsiyesinde bulunan yahya b. Muâz. ârif'in ibâdetini «güzel muâmelede Allah'ı anmadaki devamda ve (Allah mehabbetinden) yaralanmış bir kalbe sahip bedeninin sıhhatinde» bulmaktadır (19).

ALLAH KORKUSUNUN VARLIĞI :

Zühd'ü azlık, yalnızlık ve ağıktan gören (20) bu sûfi zâhid'te vera' (Allah korkusu) varlığını kaçınılmaz bir vasıf olarak kabul etmektedir: kendisine vera' olmayan nasıl olur da bir zâhid olabilir» (21). Ağığ'a da büyük bir ehemmiyet atfeden Yahya b. Muâz «Ağığın pazarda satıldığını bilseydim, âhireti arayanların oraya (pazara) gittikleri zaman bundan başkasını almamalarımı (söyledim). Ağığ dört çeşittir: müridler için bir riyâzet, tevbe edenler için tecrübe; zâhidler için bir siyâset ve ârifler için ise bir şeref (olanları vardır)» (22) diyerek buna temâs etmektedir. Zühd esâsen sâdece âhiretin kazanılması için bir ibâdet telâkki edilmelidir: «zühdü kendisiyle dünyayı kazanman için meslek edinme; onu âhireti elde etmek için ibâdetin

(8) Bk. meselâ Tabakât es-Sulemi, s. 103 ve orada zikredilen kaynaklar.

(9) Bk. Keşf el-mahcûb, I, 150.

(10) Bk. Tezkiret el-evliyâ, I, 277.

(11) Bk. Tezkiret el-evliyâ, I, 277.

(12) Bk. Tezkiret el-evliyâ, I, 266; Yûsuf b. el-Huseyn er-Râzi "120 şehirde âlim

(13) Bk. Levâkîh el-envâr, I, 64.

daha tesirli görmedim" diyordu. (Bk. Nefehât el-uns, s. 55)

hakim ve şeyh ziyaret ettim; hiç birini hitâbet bakımından Yahya b. Muâz er-Râzi'den

(14) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 51.

(15) Bk. Risâlet el-Kuşeyriyye, (Mısır, 1379/1959), s. 68.

(16) Bk. Tezkiret el-evliyâ, I, 273.

(17) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 58.

(18) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 63.

(19) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 57.

(20) Bk. Tabakât es-Sulemi, 113; Menâkib el-ebrâr, 108 a; Vefayât, V; 214

(21) Bk. Tabakât es-Sulemi, 110; MMenâkib el-ebrâr, 107 b; Vefayât V; 214; Levâkîh el-envâr, I, 64.

(22) Bk. Tabakât es-Sulemi, 111; Ebu Nasr. es-Serrâc, K. el-luma (nşr. R. A. Nicholson, Leyden, 1914), s. 202; Vefeyât, V, 214

hâline koy» (23). Bu hususta samimiyeti kaçınılmaz bir hal gören Yahya b. Muâz, zühd-ü bizzat hayatlarında tatbik etmemiş olarlara serzenişte bulunur: «onlar zühdü kitapların içinde aradılar; halbuki o tevekküldedir...» (24). «Helâk oluş denizi (durumundaki) dünyadan (tek) kurtuluş (yolu) zâhidâne hayattır» (25).

Aşlında dünya meşgaleler evi, âhiret ise korkular diyarıdır; kul meşgaleler ve korkular arasında, kendisinde cennete yahut ateşe doğru karar buluncaya kadar çabalar durur.» (26). Ona karşı hâkimiyet kendisinden mutlak şekilde yüz çevirmekle tahakkuk edebilecektir:» Dünya kendisini arayanın komutanı, kendisini terkedenin ise hizmetçisidir; dünya isteyen ve istenilendir. Kendisini isteyen reddeder, terk edeni de arzular» (27).

MUHABBET SORUSUNA CEVAPLARI :

Hakiki mehabbet nedir? sorusuna Yahya b. Muâzın verdiği «cefâ ile eksilmeyen, iyilik ve ihsanla artmayandır» (28) cevabı; bize onun bu hususta da samimiyeti öne almasını göstermektedir. Onca «Sevenlerin sabrı, zâhidlerinkinden daha kuvvetlidir» (29). Bir gün kendisine, bir topluluğun «Biz öyle bir makama ulaştık ki (artık) namaz bize gerekmez» iddiasında buldukları haber verilince, onlara: «ulaşmışsınız, ama cehennem.» denilmesini istemişti. Zira o, mehabbetin, sadakatini, sevgiliye itâat amelinde görmekteydi (30). O'na göre mehabbet, şeriatin hududları içinde mütalaa edilmelidir: «(Allah'a karşı) mehabbeti iddia eden ve sonra da o'nun kanunlarını korumayıp çiğniyen samimi değildir» (31). Mehabbet, amellere kıymet katışı bakımından da ehemmiyetlidir: «Bir hardal danesi mehabbet, mehabbetsiz 70 senelik ibâdetten daha iyidir» (32). Kişi Allah'a karşı olan sevgisine göre halkın sevgisine nâil olabilir: «Allah'ı sevdiğin nisbette halk seni sever; O'ndan korktuğun nisbette halk ta senden korkar. Allah'la meşguliyetin nisbetinde halk ta seninle meşgul olur» (33).

ÂHİRET ÇÖLLERİ KÂLBİLERLE KATEDİLİR:

Din'in ancak, kalbin dünya sevgisinden uzaklaşması ile bütünleneceğine inanan Yahya b. Muâz, onun değerini takdir etmekten kendini alamaz: «Dünya çöllerini ayaklarla âhiret çöllerini ise kalblerle katedilir» (34). Kalbin safveti de değerce farksızdır: «..kalbi iyiliklerle dolu olana kötülükler zarar vermez; kalbi kötülüklerle dolu olana iyilikler fayda etmez» (35). Kalb. Allah'a yönelişle hikmetler kaynağı haline gelir: «Kim kalbiyle Allah'a yönelirse, kalbinden hikmet kaynakları açılır ve diline doğru akar» (36). Hikmet, bilhassa kalbin takviye ve telkin vasıtasıdır: «o (hikmet) Allah'ın ordularından biridir: Allah onu âriflerin (37) ve müridlerin (38) kalblerine, dünya ateşini söndürmek, velilerin kalblerini kuvvetlendirmek (39) için yollar. Velilerde bilhassa şu üç haslet görülür: «herşeyden Allah'a güven; O'nun sayesinde herşeyden istîğnâ; O'na herşeyde dönüş» (40). Zira onlar «Allah'ın nimetlerinin esirleri, safvet sahipleri ise O'nu kereminin rehinelidir» (41):

- (23) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 57.
 (24) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 52
 (25) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 56.
 (26) Bk. Tabakât es-Sulemi, 110; Keşf el-mahcûb, 153; Menâkıb el-ebrâr, 107 b.
 (27) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 53; el-Habri, Defâlet el-müstenhic, (Ayasofya kütüphanesi. no. 1785), 52 b; Mneâkıb el-ebrâr, 109 a.
 (28) Bk. Keşf el-mahcûb, 404; Tezkiret el-evliyâ, I, 274; Nefehât, 56; Vefeyât, V, 215.
 (29) Bk. Menâkıb el-ebrâr, 110 b.
 (30) Bk. Nefehât, 55.
 (31) Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ravzat el-muhibbin. (neşr. Ahmed Ubeyd, Mısır, 1956), s. 405.
 (32) Bk. Ravzat el-muhibbin, s. 404.
 (33) Bk. Tabakât es-Sulemi, 111; Menâkıb el-ebrâr, 107 b - 108 a.
 (34) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 52; İbn el-Cevzi, Sıfat es-Safve, IV, 76.
 (35) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 53.
 (36) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 52.
 (37) Bk. K. el-Luma', s. 351.
 (38) Bk. K. el-Luma', s. 206.
 (39) Bk. K. el-Luma', s. 295.
 (40) Bk. Tabakât es-Sulemi, s. 110.
 (41) Bk. Tabakât es-Sulemi, s. 110; Menâkıb el-ebrâr, s. 108 a.

Tarih

M. Zekâi KONRAPA
(İst. Yük. İslâm Ens.
Öğretim Üyesi)

MEDENİYET TARİHİNDE İSLÂM MEDENİYETİNİN YERİ

ügünü bilmek, bugünkü insanlığın siyasi ve medeni durumunu kavramak, aynı zamanda yarını da bulmaya çalışmak için: Dünü, dünkü insanlığı öğrenmeğe mecburuz, muhtâcız. Dünü yani geçmişi bize tanıtan bilgiye «Tarih» denir.

Tarih: Yazılı vesikalara dayandığı için, bütün geçmişi bilemez, öğretmez. Bu sebepten, tarihin tanımadığı çok eski devirlere: Tarihden önceki zamanlar, tarihin bildiği ve öğretmek istediği zamanlara da: Tarih Çağları, denir

Tarih bilgisi ile uğraşan bilginler (müverrihler) öğretilmesi kolay olsun, diye tarih zamanlarını: **Eski Çağ - Orta Çağ Yeni Çağ - Son Çağ** - adları ile dört bölüme ayırmayı âdet edinmişlerdir. Yazılı vesikalardan başlayarak beşinci asrın sonuna doğru olan zamanlara: İlk veya Eski Çağ, 15 ci yüz yılın ortasına kadar: Orta Çağ, 18 ci asrın son yıllarına doğru: Yeni Çağ, zamanımıza kadar gelen olaylara da: Yakın veya Son Çağ adları verilmişti.

Çağları birbirinden ayıran olaylarda «Kesinlik» yoktur. Tarihçiler arasındaki görüş ve düşünüş ayrılıkları sebebiyle, bunlarda «Birlik» görülemez. Bu yüzden çağları, mevsimlere benzetenler bile olmuştur. Nasıl, bir mevsimin diğer mevsime geçişde kesin bir başlangıç gösterilemezse çağların değişmesi de, mevsimler gibidir. Yavaş yavaş, derece derece olur, birden bire değildir.

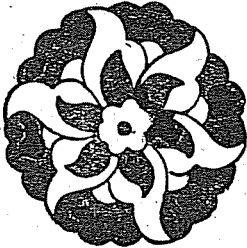
Tarihinde: Eski Çağ Medeniyetine: «Eski Medeniyet» denildiği gibi, Yeni çağ medeniyetine de «Yeni Medeniyet» veya «Rönesans Medeniyeti» adı verilmektedir

Beş ciltlik İslâm Medeniyeti tarihi yazmış bulunan: Corci Zeydan» der ki (Beyrutlu, Hristiyan Arab tarihçi: 1861-1914).

— «Eski çağlar medeniyeti: İslâm medeniyeti ile sona erer. Yeni çağlar medeniyeti de İslâm Medeniyetinden doğmuştur.»

Fransız Müsteşriklerinden (vrihtaliste) : Sédillo (1777 1832).

— «Müslümanlar, bizde rönesansı hazırlamıştır.» hükmünü

vermişti.

Şu düşüncelere göre, İslâm medeniyeti. Eski çağ medeniyeti, adı verilen (Eski Yunan ve Roma) medeniyeti ile Yeni Çağ medeniyeti, denilen (Rönesans - Avrupa) medeniyeti arasında boşluğu doldurmuş bulunmaktadır.

Esasen medeniyetler: Siyasî hükümetler gibi doğuda parladı, batıya göçtü. Eski çağlarda doğu medeniyetleri (Eski Mısır ve Mezopotamya Ana medeniyetleri) ile (Eski Yunan Medeniyetleri), devrelerini tamamlayarak çöküntüye uğradıkları zaman bütün medeniyetlerin yerlerini yalnız «Eski Roma Medeniyeti», almıştı.

Vaktaki Roma, Medeni geginen dünyaya hâkim oldu, Burası her taraftan akıp gelen yabancı kavimlerle do'du. Artık Româ, Roma olmaktan çıktı. Önce parçalandı: Doğu Roma, Batı Roma olmak üzere ikiye ayrıldı (395).

Doğu Roma (İstanbul), bütün orta çağ süresince (395 - 1453) ya şadığı halde Batı Roma, 5 ci yüzyılda ortadan kalktı (476).

Romanın ruh bakımından sönmesi yüzünden burada her şey değişti. Ancak, bu değişmeler o kadar derinden oldu ki içinde yaşayanlar bile o değişikliği göremediler, farkında bile o'amadılar, (Ruh'u - Akvam).

Gerçekte Batı Roma yıkılmış, Orta çağ başlamıştı. Roma'nın yerinde yeni yeni hükümetler kuruldu. Fakat; bunlar da çok yaşamadı. Batı dünyası baştan başa «Derebeylerin», ellerine kaldı. 11 ci yüzyıldan 13 cü yüzyılın sonuna kadar, tam üç asır, derebeylik (Fodalite) denilen «Rejim hâkim oldu.

Bu devirde Avrupada (siyasî birlik yoktu). Fakat; bunun yerinde (din birliği) vardı. Tam üç asır, «Katolik kilisesi» ile «Papalık makamı» üstün bir rol oynadı. «Haçlı Seferleri», papalığın bu üstünlük siyasetinden ileri gelme «Din harpleri» idi. Batı dünyası «Kilise ve derebeylik» yüzünden «Taassub ateşleri» ve «Cehalet tufanları» içinde yüzerken doğu âlemi: İslâm Dininin yüksek ve mukaddes kuvvetiyle yükseliyor yükseliyor, yeni bir medeniyet doğuyor, yeni bir âlem parlıyordu. Eski Yunan ve eski Roma dünyasının

en büyük parçasını eline geçirmiş bulunan müslümanlar az zaman içinde Atlas Okyanusundan, Batı Akdeniz kıyılarından - Çin kapılarına, Hind sınıflarına Kafkaslara kadar yayılmışlar, büyük bir İslâm Devleti kurmuşlar, medeni bir müslümanlık dünyası meydana getirmişler idi.

Bütün orta çağda ve orta çağdan yeni çağa girerken «İntikal asırları» denilen: 14 cü, 15 ci, 16 cı yüzyılda İslâm dünyası ve bilhassa müslüman Türkler, her yönden olduğu gibi il'ım ve kültür bakımından da batıya ve batılılara üstündü. Ve .bu üstünlüğü sağlayan da «İslâm Dini» ve bunun pek tabii ve hakiki neticesi bulunan «İslâm Medeniyeti» oldu.

İSLÂM MEDENİYETİNİN GEÇİRDİĞİ SAFHALAR

Müslümanlık yedinci yüzyılda, Hicaz kesiminde, (Mekke) de, (Hıra - Nur) dağında «İlahî Vahy» in gelmesi ile doğdu (610).

İslâm Dini doğmazdan önce, Arapların tarihte yeri, insanlık dünyasında değeri yok idi. Yüksek esasları, Rasûl-ü Ekrem tarafından öğretilen müslümanlık: yarı vahşi ve ahlâksız Arapları tek AL LAH (Tevhid) inancı etrafında topladı. İnsanlığın şerefini alçaltan «puta tapıcılık» tan kurtardı. Araplara yüksek bir ruh aşladı. Arapları «medeni» bir insan topluluğu haline soktu. Parlak bir medeniyete kavuşturdu. İslâm dünyasının lideri yaptı. Arapların için de, dünya çapında büyük adamlar yetişmesine sebep oldu.

Orta çağ Avrupası: İlim, fen ve sanat bakımından Müslümanlardan çok geri idi. «Ruh-ul Akvam» yazarı (Dr. Gustave le Beno) şöyle diyor;

— «Müslümanlar, fikri terbiye ve ahlâk bakımından, Rönesanstan önce yaşayan kavimlerin hepsinden üstündü. Orta Çağ Üniversiteleri, bir çok asır, Müslüman eserlerinden başka rûhi gıdaya vâkıf değillerdi. Müslümanlar, parlak medeniyetlerini kurduktan sonra batı, doğudan yetişmiş oldu.» Papa 2. ci Silvestr, tahsilini «Kurtuba» da yapmıştı. Papa 5 ci Klemens da; Paris, Oxford, Şilmenge, Polonya Üniversitelerinde, Endülüs

Medreselerinden diplomalı birer muallim (Profesör) bulundurulmasını umûmî bir yazı ile tavs'ye etmişti.

İslâmın başlangıcında, İslâmî ilimlerin ilk merkezi «Medine» idi. Sonra il'ım merkezi «Basra» ya, oradan da «Kûfe» ye geçti. «Bağdad» yapıldıktan sonra bütün İslâmî ilimlerin edebî ve felsefî bilgilerin merkezi Bağdad oldu. Abbasi Halifesi «Mütevekkil» den sonra Bağdad dışında da merkezler görüldü; Horasan, Türkelî, Semerkant, Buhara, Gazne, İsfahan, Rey, Şam, Kahire, Kurtuba, Gırnata, Konya, İstanbul gibi şehirler, ilimlerin merkezi oldu.

ORTA ÇAĞDA İSLÂM DÜNYASINDA :

Kurtubada, Bağdadda, Fasta, Kahirede ve daha bu gibi bir çok büyük şehirlerde, İslâm merkezlerinde; hususî nebatat (bitkiler) bahçeleri kurulmuştu, nebatat âlimleri (profesörleri), nebatat derslerini, hep bu hususî bahçe'erde verirdiler. İslâm memleketlerinde öğretilen işleri başlıca üç tarzda yürütülüyordu:

- 1) Camilerde, kervansaraylarda, tekkelerde, imaretlerde talebe halkası şeklinde görüldü,
- 2) Ücretsiz olarak medreselerde tatbik edilen öğretim şekli idi,
- 3) Hastahanelerde kurulan Tıp, ve Felsefe mekteplerinde yürütülen öğretim metodu idi. Esasen tıptan başka diğer fenler, çoğunlukla camilerde verildi.

Amerikalı müsteşrik Engersal der ki,

— «Müslümanlar, yalnız medreseler kurmamışlar, rasathaneler de vücuda getirmişlerdi. Müslümanları tesbit etmişler, Cebiri ve Müsellesatı (trigonometri) öğretmişler, üçüncü derecedeki cebir muadelelerini (denklemlerini) halletmişlerdi, Müslümanlar yıldızların haritalarını çizerek hareketlerini göstermişler, muhtelif yıldızlara isim takmışlardı. Arzın ölçülerini göstermişler, senenin hakiki müddetini, husuf ve kusuflu (Güneş ve ay tutulmasını) hesap etmişler, gece ve gündüzün ihtilafını tesbit etmişler, muhtelif saatler yapmışlar, Kimya ilmini iletmişlerdi.»

«Dünyada ilk hastahaneleri kurular müslümanlardı. Müslüman-

lar makine fenninin esaslarını, tabiatteki cisimler arasındaki çekim kanununu anlamışlar muâyat sıvılar ilmini de okumuşlardı.»

«Unutmamalıyız ki asri ilimlerin temellerini atmak şerefi, «Hazret-i Muhammed» in ümmetine aittir» Amerikalı müsteşrik sözlerine son verirken,

«Bugün faydalandığımız şeylerin hiç birini «Hıristiyanlık veya kiliseye borçlu değiliz!» demişti, ne yazık ki, büyük İslâm inkılabı, çok devam etmedi. Müslümanlık nuru bütün parlaklığı ile pek az sürdü, çok geçmeden İslâm âlemi sarsıldı; Eşefle söyleyelim ki, İranın, Bizansın, Hindin ve İsrailin bütün hurafeleri müstümanlığa şokuldu. Süratle yükselen İslâm medeniyeti, yine süratle düşmeye başladı.

Müslümanlar arasında çıkan ihtilâflar, saltanat kavgaları, sefahat, tenbellik, cehalet, saray israfları, bu koca İslâm dün yasını kökünden sarstı. Batıdaki «Derebeylik» gibi doğuda da «Tevâif-i Mülûk» adı verilen hükümet rejimi türedi.

Müslümanlık dünyasına, önce batıdan «Haçlılar», sonra doğudan «Moğollar» saldırdı. İslâm âlemi yı kıldı. Bağdat Medeniyeti, Moğollar tarafından, Kurtuba - Garnata Medeniyeti de İspanyollar tarafından mahvedildi. 1285 tarihinde Bağdat, 1492 de de Kurtuba - Garnata medeniyetleri ortadan kalktı.

Müslüman Araplardan sonra, İslâm dünyasını Müslüman Türkler ellerine aldı. İslâm Dinini yayma ve koruma, İslâm Medeniyetini canlandırma vazifesi «Müslüman Türkler» e kalmış oldu.

Corc-i Zeydan İslâm Medeniyetini iki devreye ayırıyor;

Birinci devir, esas İslâm Medeniyeti devri idi. Müslümanlığın doğuşu ile başlamış, Abbasilerin Irak tan çekilmesi, İslâm memleketlerinin gerilemesi ve Moğollar tarafından istilası ile sona ermişti.

İkinci devir, o gerilemeden sonra bir taraftan Osmanlıların zuhuru ile Sünnilerin birleştirilmesi ve İslâm halifeliğinin canlandırılması ve diğer taraftan Safevi devletinin

kuruluşu ile Şiiilerin toplanması suretiyle doğan (İslâmî Uyanıklık) devri idi, diyor.

Hakikat böyle oldu; Bu ikinci devirde İslâm Medeniyeti, hem Anadolu'da hem İranda tekrar can-

landı, Osmanlı Türkleri, İslâm Medeniyetini 14 cü yüzyıldan 19 cü asrın başına kadar yaşatmışlardı. Safeviler ise, İslâm Medeniyetini 18 cü asrın sonuna kadar götürebilmişlerdir.

FATİH'DEN

İmtisâl-i «câhidüfillâh» oluptur niyyetim,

Din-i İslâm'ın mücerret gayretidir gayretim.

Fazl-ı Hakk-u hikmet-i cünd-i ricâlullâh ile,

Ehl-i küfrü serteser kahreylemekdir niyyetim.

Enbiyâ-vü Evliyâyâ istinadım var benim,

Lütf-ı Haktandır hemen ümmid-i feth-ü nusratım.

Mâl-ü cân ile nola olsam cihanda ictihad,

Hamdülillah var gâzaya sad hezar râğbetim.

Ey Mehmed mu'cizât-ı Ahmed-i Muhtar ile

Umurum gâlip ola a'day-ı dine devletim!

FATİH SULTAN MEHMED HÂN

**ÖLÜMÜNÜN 63. YILI MÜNASEBETİYLE
DEĞERLİ İLİM ADAMLARIMIZDAN**

**Şemseddin Sâmî
(1850 - 1904)**

Şemseddin Sâmî yakın çağ tarihimizin nâdir yetiştirdiği değerli ansiklopedi yazarlarından ve ilim adamlarımızdan biridir. Türk dilinin mevcudiyetini ve güzelliğini ilmi esaslara göre değerlendiren Kamûs-ul Âlâm adlı eserin müellifi bulunan müdekkik ve mütefekkir bir zattır.

Şemseddin Sâmî 1350 tarihinde Yanya'da, Dağlı nahiyesinin merkezi Fraşeri kasabasında doğmuştur. Halit bey adında bir zatin oğlu ve Fraşerinin bir beyi olan Durmuş Beyin torunudur. Annesi de Koca İmrahor torunlarından Emine Hatundur.

İlk tahsilini köyünde yapmış sonra küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiş olmasından dolayı Yanya'ya gelmiş ve orada ağa-beysin'in himayesinde orta ve lise tahsilini tamamlamıştır. Yunanca, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiştir. Arapça ve Farsça dillerini de husûsi olarak talim etmiştir. Ana dili Rumca idi. Türkçeyi sonradan öğrenmiştir. 1871 tarihinde İstanbul'a gelen Şemseddin Sâmî matbûât kalemine girmiş ve bu tarihten itibaren tercüme eserlere başlamıştır. İlk olarak (Muhtasar Tarihi Fransa) adını taşıyan tercümesini neşretmiş, aynı yıl içinde (Taâşşuku Talât ve Fitnat) ismini taşıyan millî romanını yazmıştır. Artık telif ve tercüme eserleri birbirini takibe başlamıştı.

Dil ve üslup yönünden epeyce olgunlaşmış olan Şemseddin Sâmî, Hadika gazetesinde çalışmaya başlamış ve devrinin icaplarına göre ileri hamleler yapmıştır. 1873 tarihinde (İhtiyar Onbaşı) adını taşıyan bir hikâye ve (Galatê) isimli bir faciayı da dilimize çevirmiştir. Fakat zamanın jurnalcıları bu değerli adamı da rahat bırakmamışlar ve Trablusgarb'a sürgün edilmesine sebep olmuşlardır.

Veli ERTAN
(Konya Yüksek İslâm
Enstitüsü Müdürü)

Trablusgarb valisi Sâmî Paşa Trablusgarb'ta çıkmakta olan Türkçe ve Arapça gazetesinin idaresini Şemseddin Sâmî'ye vermişti. Bir yıl kadar İstanbul'da Sabah gazetesini çıkarmış, güzel ahlâkiyle ve ilmiyle temayüz eden bu değerli ilim adamı taltif maksadıyla 1876 tarihinde Cezayir Bahri Sefid valisi Sava Paşanın mühürdarlığıyla Rodos'a gitmişti. Orada beş ay kadar kaldıktan sonra istifa ederek Yanya'ya gelmiştir.

1877 tarihinde İstanbul'a dönen Şemseddin Sâmî, o sırada İstanbul'da Mihrar Efendinin çıkarmakta olduğu «Tercüman-ı Aşk» gazetesinde yazı yazmağa başlamıştı. Bu gazetenin kapanması üzerine «Cep Kitapları» adını taşıyan ve seri halinde çeşitli mevzularda yazılmış kitapların birincisi «Medeniyet-i İslâmiye Tarihi» olup 123 sayfa kadar olan eser olgun ve dolgun olarak kaleme alınmış 35 parçayı muhtevirdir. Üslûp yönünden eserlerini gayet sade ve açık yazan merhumun bu parçalardan dördüncü parçanın bir kısmını numune olmak üzere aşağıya dercediyorum:

«Medeniyet-i İslâmiyeden evvel zühur eden medeniyetler birer kavim veya ümmete münhasır bulunmuştu. Meselâ Yunanlılar en parlak medeniyetleri zamanında bile medeniyet-i Yunaniyenin beşiği makamında olan Atinadan kırk elli saat uzak mahallelerdeki akvam-ı sâire bir hal-i vahşette bulunuyordu. Yunanlılar kendi medeniyetlerini İtalya ve Afrika ile Anadolu ve Karadeniz sahiline kadar götürübildilerse de oralarda da medeniyetleri kendilerine mahsus ve münhasır kapıp, akvam-ı saireyi daire-i medeniyetleri içine alamamışlardır.

Medeniyet-i İslâmiye ise bir kavim ve ümmete mahsûs olmayıp din-i islâmın zühuru akabinde zühur etmiş ve o dinin esası üzerine müesses olup, umûmi olabilecek bir halde bulunmuş olduğundan, tulû'eden şemsi münir gibi birden bire kâffe-i âfâkı kaplamağa ve din-i islâmı kabul edip o daire-i medeniyete giren akvam ve ümemin cümlesini tenvir etmeğe başladı.» Tarzında parça devam etmektedir.

Diğer cep kitapları da:

- 1 — Esâtır
- 2 — Kadınlar
- 3 — Yer
- 4 — Gök
- 5 — İnsan
- 6 — Gene insan
- 7 — Letâif
- 8 — Usûlü tenkid ve tertip
- 9 — Lisan» adlarını taşımaktadır.

İşte bu sırada Mabeyinde kurulmuş olan Teftiş Askeri Komisyonu kâtipliğine, sonra Başkâtipliğe tayini yapılmış ve bu vazifede iken 18/Haziran/1904 tarihinde Erenköydeki köşkünde 45 yaşında iken Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.

Kabri Sahrayı Cedit mezarlığındadır.

ŞAHSIYETİ VE ESERLERİ:

Şemseddin Sâmî hayatı boyunca hiç durmadan ve yorulmadan İslâm âlemine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Doğunun olduğu kadar Batının da tanıdığı bu değerli ilim adamı, büyük mütefekkir güler yüzlü, güzel sözlü mütevâzî bir zâttı.

Kırka yakın basılmış ve basılmamış eseri vardır. Bilhassa eserleri arasında irfan sahasına vazetmiş olduğu altı ciltlik «Kâmûs-u'l Âlâm» mesâlisinin bir neticesidir. Onun çalışmasında gece ile gündüzün sınırlı belli değildir. Bugün bile Kâmûs-u'l Âlâm'ın yerini tutacak bir ansiklopedi yoktur.

Bu büyük ilim adamı Arnavud olduğunu söyler. Hattâ Kâmûs-u'l Âlâm'da, meşhur Kavalalı Mehmet Paşanın da Arnavutlukta Görice civarında bir köyde doğduğunu ve dolayısıyla hemşeri olduğunu kaydeder. Buna rağmen bu zatın Türk dilinin gelişmesine ve sadeleşmesine hususunda göstermiş olduğu alâkası cidden takdire şayandır. Neşretmiş olduğu iki ciltlik Kamus-u Türki'si şaheserdir. Bugün bu lûgatin yerini tutacak bir Türkçe lûgat mevcut değildir.

Lûgatlerin tertip ve tanzimi husûsundaki buluşları fevkalâdedir. Garp dünyasında bile didaktika ve metodika ile uğraşanlar Şemseddin Sâmî'nin seviyesine çıkamamışlardır. Nitekim yazmış olduğu iki ciltlik Kamus'u Fransavi buna bir misaldir.

Birincisi Türkçeden Fransızcaya, ikincisi de Fransızcadan Türkçeye olmak üzere hazırlanmış olduğu ve zamanımızın ihtiyacını karşılayabilecek bir tarzda bulunan lûgattir.

Bu lûgat Türkçe yazılan ilk lûgattir. Mukaddemesinde dil meselesi hususunda derin bir mütalâası vardır.

Bundan başka neşredilmiş belli başlı eserleri şunlardır:

- 1 — Târifat-ı Arabiyye. Bu eser arapça bir gramermidir.
- 2 — Müslümanlığın nasıl intişar ettiğine dâir arapça küçük bir tarih.
- 3 — Hurdeğin adını taşıyan Farça şiirleri.
- 4 — Kâve Besa ve Ahde vefa gibi piyesleri de mühimdir.
- 5 — Müntehabat'ı Divan'ı İmam'ı Ali.
- 6 — Müntehabat'ı Divan'ı Baki gibi risaleleri de tetkike şayandır.
- 7 — Kamus-u Arabî (Tamamlanamamıştır.)

Şemseddin Sâmî tanzimat yazarları arasında Türk milliyetçiliği yolunda yazılar yazmıştır. Bilhassa Türkçeyi sadeleştirmek hususundaki mesaisi takdirle karşılanmıştır.

1880 tarihinde Hafta dergisinde yayınlamış olduğu Lisan-ı Türki (Osmanî) adını taşıyan yazısında, gene Tercüman-ı Hakikat gazetesinde çıkardığı Lisan ve Edebiyatımız makalesiyle Türkçenin zenginliğini ve üstünlüğünü övmüş ve bunun neticesi olarak da yukarıda izah ettiğimiz şekilde iki cilt olarak irfan hayatına vazettiği Kamus-u Türki'si, Türkçede ilk defa yazılan bir lûgattir. Bu lûgatin mukaddemesinde dil meselesi yönünden amik ve ariz tetkik etmiş olduğu mühim bir mütalâası mevcuttur. Bu lûgata Kamus-u Türki adını vermesinde de bir ehemmiyet vardır. Zira Şemseddin Sâmî, Türk milletine karşı derin bağlılığın şüpheşiz bir ifadesidir.

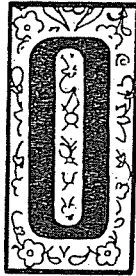
Bundan başka diğer eserleri:

- 1 — İhtiyar Onbaşı isimli bir hikâye.
- 2 — Galla adlı bir facia.
- 3 — Viktor Hügo'nun Sefiller adlı eserini Türkçeye tercüme etmiştir.

Maarif

Doç. Dr. Nureddin
TOPÇU

Okullarımızda Din Ve Ahlâk Eğitimi

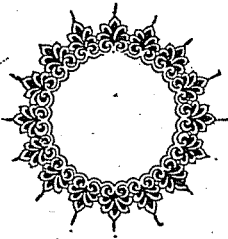
OKULLARIMIZDA ahlâk ve din eğitimi meselesi, zamanımızın en hayati dâvasıdır. Milletimizin ayakta durması, istikbalimizin kaderi ne Kıbrıs meselesine, ne de seçim dedikodusuna bağlıdır. Mukadderatımız, yarını hazırlıyacak olan genç neslin ahlâk ve din yapısına sımsıkı bağlı bulunuyor. Bu yapı bugün mecalsiz ve sıksa bir yapıdır.

İnançlara indirilen yumruklar, meslimizi bitab bıraktı. Asrın ızdırabı, irade ve iman hastalığıdır. Şefkat ve merhametle tedavi edilecek yerde kin ve gayzla yumruklanan yaralarımız tedavi edilecek yerde kin ve gayzla yumruklanan yaralarımız kanyor. Vicdanımızın ve imanımızın su-i kastçılarını boğacak olan işte bu kândır.

Ruh kuvvetimizden başka bir şey olmayan imanımızı ve bu imanın yaşadığı vicdanımızı çürütmeye çalışan kuvvetler, günden güne çoğalmaktadır. Bu kuvvetler, bizim kendi içimizden türeyenlerden başka, bunları destekleyen yabancı istilâlar madeci barbarlıklardır. Bütün dünya bugün bir ahlâk buhranı geçiriyor ve dünyanın buhranı, bizim buhranımızı alevlendiriyor.

Tarihi maddeciliğin hemen hemen kırk yıldan beri bünyemizi yıpratıcı tesirlerinden sonra Amerikan emperyalizminin az zamanda ateşten bir gömlek gibi varlığımızı kavrıyıp harap eden me'sum aşısı, her taraftan varlığımıza zehrini akıtmaktadır. Bu emperyalizmin en tehlikeli tesiri, şüphesiz ki kültür sahasında olmaktadır.

Bugün okulu sadece bir atölye, bir laboratuvar haline getirmek isteyen gizli kuvvet, onun esası olan insan varlığını yok etmeye çalışmaktadır. Şüphesiz ki, tekniğin zamanımızda büyük önemi vardır ve onu ilerletmeye çalışmak da vazifelerimiz arasındadır. Ancak okuldan insanı kovarak sadece tekniği geliştirmek ve insanı tanıtmak olan ilimlerden de insanı çıkarmak, tekniği insanın üstüne yükselttikten sonra tekniğin ayakları altında

ezmek insanın ve insanlığın yükselişi değildir. Bu, insanın yıkılışıdır ve insanlığın yıkılışı bu felâketli adımdan doğacaktır.

Bütün büyük medeniyetler, insanlığın manevi kudretlerinin hayata hâkim olmasıyla meydana çıkmıştır. İlk çağın Çin ve Mısır medeniyetleri, İslâm medeniyeti, rönesansdan romantize ulaştıran Avrupa medeniyeti gibi. Maddeye üstünlük sağlayan ilerleyişler, medeniyetler yıkmıştır. İlk çağın renk renk donatılmış hayat ağacını kaba bir kılıç darbesiyle deviren barbarlar. Maddî kuvvetin harikası idiler. Orta Çağda din adı ile gerçek imanın dünyasını devirinceye azmeden Haçlılar da daha önce benzeri görülmeyen maddî iktidarı yaşatıyorlardı. Her ikisi de medeniyet yıkıcı oldular. Batının 19. asra kadar şâhâne yükselişinin sırrını da ilim, felsefe, ve san'at alanlarındaki manevi gücünün ortaya koyduğu harikada aramak lâzımdır.

Asrımızın kendini gösteren, son yıllarda ise göz kamaştırıcı ve ürpertici hal alan buhran, bütün dünyayı sarsan kasırga ve yıkım batının manevi yapısındaki çöküntünün aşikâr mahsulüdür. Bütün batılı düşünürlerin, bütün gören gözlerin itiraf ettiği hakikat şudur ki, Batıda teknik gücü, başka adıyla söylenirse makinalaşma hareketi ağır basmış, önce ahlâkı esareti altına almıştır. Şimdi onu hayat meydanından tamamen dışarı atmak istiyor.

Bütün dünyaya hâkim olan iki kuvvet, Rusya ve Amerika'nın her ikisi de teknik ve madde iktidarını memleketlere yaymaktadırlar. Biri açık, öbürü gizli ve çok tehlikeli vasıtalarla, insanlığın kurtuluşunu maddenin sultanlığında aramaktadırlar. Biri ezilen bir sınıfın haklarını, öbürü ezen zümrenin doymayan açıklarını, ya maddî kurtuluşun kucağında veya maddî pençenin tırnaklarında arıyorlar. Böyle olduğu için karanlık yolda yürüyorlar.

Her yerde maddeci emperyalizmin Millî Kültürleri kemirmekte olduğu aşikâr iken, kanlı sahneleri örtüp saklayan perdenin önünde durup da halkın, gururunu okşayan sözlerle bu hâdiseyi inkâr edenler, milletleri avutarak uyutmak isteyenler, vicdanları satılmış, sahtekâr şarlatanlardır. Bunlar milletin ve hakikatin düşmanlarıdır. Gizli kaynaklara uzanan elleri ile kendi vicdanlarını hançerledikten sonra halkı da aldatarak menfaat mabuduna kul olanlardır. Bunlar, şahsî menfaatleriyle hırsları uğrunda milletlerini feda edenlerdir.

Sizi size medh edip de mest edenler değil, acı söyleyenler sizin dostunuzdur. Onlar sizden hiç bir şey beklemiyorlar. Dilenci ve meddah över. Sizi seven size ağlamasını bilir...

Yabancı okul faciasının, bizzat millî okulu da bünyesinde eritip yok etmede olduğu bir devrede kültür emperyalizmi yok demek, güneş görmemek gibi bir körlüktür. Ya onu gözlerden saklamaya çalışmak nasıl adlandırılır?

Sokrat, Avrupa medeniyetine temel olan eski Yunan kültürünü yükseltirken yaptığı iş, Felsefeyi Fizikten yani maddenin bilgisinden ahlâka yükseltmek oldu.

Yarım asra yakın bir zamandan beri Maarifimizin bütün gayreti, bütün imkânları, öğretimi ve gençliğin terbiyesini ahlâktan fiziğe yani maddenin bilgisine indirmek olmuştur. Zamanımızda bütününü benimsenen Amerikan terbiyesi ve teknik hâkimiyetinin okullarımıza ve öğretime yerleşmede olduğunu görüyoruz. Aşağıda programları ele alırken bu meseleyi izah edeceğiz.

İnsanlığın yüzyıllarca süren emek ve feragatlerinin mahsulü olan bir büyük medeniyeti, temellerinden çatırdatan Amerikan kültür ve zihniyeti, İslâm ruh ve ahlâkın büyük ve ebedî eserlerine de musallat olmuştur. Yarım ilim ve yarım ahlâk her felâketi getirebilir. Riyayı alkışlamak değil, hakkı aydınlatmak kutsal vazifelerimizdir.

Önce şu hakikati aydınlatmak isteriz ki, hakikat aşkından başka bir şey olmayan ilim ve felsefe ile Hakka teslim olmanın yolu olan din, birbiriyle çatışmak şöyle dursun, birbirlerini tamamlarlar. Hakikatin araştırmasına ilim yolu ile başlayan insan, mutlakin şuuruna felsefede ulaşır, onun bizzat yaşanması ise, dinin dünyasında gerçekleşir. Bizim ruhi ve manevi irşadımız ilim sayesinde. O, kurtarıcıımızdır. Manevi varlığımız için tehlikeli olan, ilmin hakikat mürş'idi olmaktan çıkarak teknik yani tatbikat için, pratik menfaatlerimiz için âlet haline getirilmesidir; maddî menfaat ve teknik

bencillik, kurnazlık ve muvaffakiyet maharetlerinden yapıma çamurlar sıçratan menfaat bezirgârlarının «amentü» sü haline geldi. cihazının insanda hakikat sevgisini esareti altına almasıdır; böylelikle zâlim menfaatlerin kurduğu madde saltanatının ebedilik yolunu tıkamış olmasıdır.

Biz ilme değil, teknik ihtirasının ilmi, pençesi altında yaşatmasına karşıyız. Evet, teknik, ilimlerden zarurî olarak çıkar ve insanlık kendisine kolaylıklar sağlayan teknikten faydalanır. Bu gidiş tabii yolda yürüyüşdür. Ancak, tekniğin bütün hayatımıza hâkim kılmamak, ilim ve hakikat aşkını tekniğe feda etmemek şartıyla; mesûd bir insanlık için mutlaka ilim önde, teknik onun arkasında yürümelidir. Bizde madde ile ruh münasebeti nasıl düzenlenmek icap ediyorsa ilimle teknik münasebeti de öyle düzenlenmelidir.

Biz Amerikan pragmatizminin mutlak hakikatı reddeden, «**Hakikat, fayda fikrinden ayrılmayan, doğru olan faydalı olandır.**» diyen iddiasını kabul etmiyoruz. İnsanlığın hemen hemen üç bin yıllık hakikat cihadını tekmeleyen bu iddia, ilim ve hakikatın yerine menfaatleri ve maddenin hâkimiyetini geçirmek isteyen ihtirası kutsallaştırıyor.

Davamız, her devirde olduğu gibi, hakikatın kurtarılması, hayatımıza hâkim kılınması dâvasıdır. İnsanlığı her zaman hakikat cihadı yükseltmiştir. İnsanlığın yükselmesi ve yıkılışları yine her zaman okulda hazırlanmıştır.

Genç ruhların okulda yoğurulması, geleceğin hayatını hazırlar. Bugünkü okul, manevî kudret kaynağı olmaktan çıkmıştır, sönmüş bir ocaktır. Yarım asra yakın bir zamandan beri bu ocağın nasıl söndürüldüğünü bilmek gerekir.

Bilindiği gibi okulda insan ruhuna çevrilmesi bakımından iki zümre dersler okutulur. Maddî kültür ve manevî kültür dersleri. Bunların ikisi arasında denkleşmeyi sağlamak, eğitimde esaslı davadır. Bizim için madde ihtiyaç, mana iktidardır. Yarım asırdan beri ufaltıla ufaltıla, yıpratıla yıpratıla bugünkü okulda serçe kanından daha sıska kalan kültür, manevî kültürdür. Maddî kültür ise bizzat kendisinin de temeli olan hakikat aşkından ayrılarak kutsallaştırılmaktadır.

Manevî kültür, insana, san'ata, cemiyete ve tarihe uzanır. Onun özü, insan sevgisidir. Gayesi Allah sevgisidir. O, yalnız bir ders içinde verilmez. San'at ve edebiyat, yurttaşlık, tarih ve felsefe derslerinin hepsi, manevî kültür dersleridir. Onu yalnız bir dersin içine sıkıştırmak, kendi kayatından kendi dünyasından ve bizzat kendi özünden ayırmaktır. Hayatı cevheri, barındığı hücreden ayırmaktır. Ayırıldığı yerde hayatıyeti kaybolacaktır.

Manevî kültürün, insan sevgisi yaşatan özü ahlâkın sahası, onun gayesi olan Allah ideali ise dinin sahasıdır. Din ile ahlâkın birbirinden ayrılmaz oluşu ezeli hakikatlardandır. Yunandan Kant'a kadar din, ahlâkî hareketlerimizdeki mecburiliğin yartıcısı olarak kabul ediliyordu. Kant, ahlâkî bütünüyle pratik aklın eseri yaparken, imanın sahasına aktarmaya mecbur oldu. Asrımızda Berkson, din ile ahlâkın müşterek kaynaktan doğduklarını ortaya koydu.

Şu halde din ile ahlâk kültürü, aynı aşî ile, aynı öğretim yolları ile verilecektir. Din ve ahlâk kültürünün zayıflatılması, önce ilk öğretimde başladı. Bugün içerisinde manevî kültürün bir efsane sayıldığı ilkokulda duyuların hizasından yukarı çıkmayan, akla da yükselemiyen geri bir eğitim sistemi kullanılıyor. Asrımızın başında kaçak eşya gibi mahiyeti anlaşılmasız değer kazanan Pozitivizm'in tesirleri, din ile beraber felsefeyi, değersiz meta haline düşürdü.

Hâlâ ilmin ne olduğunu da bilmeyen orta ve yüksek öğretim üyeleri, müsbet ilim adını tapılacak put hâline koydular Onu da anlamağalar ve insan ilgilerini, çevrildikleri saha içine basamaklar halinde sıralayan kültür seviyesine bir türlü ulaşamadılar Din götüren bu yarım ilim, ilkokul seviyesinden bütün hayata sıçradı. Bu hatalı ve yarım ilim anlayışı az zamanda maddeci felsefeyi kucaklamakta gecikmedi. Arkasından, Amerika'nın tek felsefesi olan ve pratik fayda ve menfaat fikrini hakikat diye kabul eden Pragmatizme hayati menfaatten ibaret çirkef ve bataktta kıvrılırken etrafına

Kuvvetin zulmüne, muvaffakiyet, hiyle ve hüneleri de eklenerek insanın ideali haline getirildi.

Sonsuzlukda ideal araştıran ahlâk ile dinin değerleri zavallıların, muvaffakiyete ulaşamayan hasta bir zümrenin varlığına bağışlandı. Bugün, ilk öğretimde ahlâk telkini metodları ve disiplini diye bir şey yoktur. Hayata hazırlanan gençlik, bu durumda, batıdan bir sel gibi akıp gelen, bitki gibi yaşayanların akımına elbette keşidini teslim edecektir. Bizim onu tutacak ve durduracak elimiz yoktur. Orta öğretim ise din ile ahlâkın yüksek suurunu, manevi kültür derslerinin hepsiyle verecektir. Tarih ve San'at Tarihi derslerinde, büyük mazimizin iman ve hamiiyei hamleleri ruhları kimıldatmadır.

Tarihi, siyasî olaylar yığını halinde okumanın, geri bir öğretim olduğunu söylemeye hâcet yoktur sanırım. Siyasî ve içtimaî olaylar, iman ve iradenin eserleridir ve öyle okutulmaktadır.

Devletimizin kurucusu Osman Bey'i tanımak için en başta müşahhas olay olarak, Anadolu'ya geldikleri zaman misafir oldukları evde, Allah Kitabı önünde yatıp uyumayarak, sabaha kadar huzurunda ayakta durduklarını söylemek yeter ders değil midir?

Hüdavendigârın yaralı düşmana bile su vermek emeli ile Allaha yaranmak istediği anda şehid edildiğini mânalandırmak, din ile ahlâkın kucaklaştığı ulvî bir anın tesbiti demek olmaz mı?

Yine, Osman Bey'in oğluna nasihatı gibi İkinci Murad'ın vasiyyetnamesi de, gocuklarımızı Allah ve insan sevgisi ile dolduracak muhteşem ve eşsiz vesikalardır. Fatih'in, tarihte devir açacak fethi yaparken Hacı Bayram'ın yük harekete girişmesi, eşi tarihte görülmüş bir iman hareketi midir? Yavuz Selim'in sırf vatan sevdasıyla henüz kanlanan kılıcı elinde kurumadan, İbni Kemal'in atının ayağından kendi üzerine sıçrayan çamuru şeref bilerek, hürmetle onu çıkarıp da kaftancı başıya verirken: «Bunu tabutuma örtünüz. Zira ulemanın atının ayağından sıçrayan çamur dahi bizim için şereftir» deyişi cihan tarihinde görülmemiş ve belki de görülmeyecek bir ilim ve ahlâk hârikası sayılmaz mı?

Efes'i ziyaretten önce gençlerimize Yavuz Selim'in türbesini ziyaret ettirip de 500 yıllık ilim aşkıyla hürmeti tanıtan dinin sevdasını anmüridi olan şeyhi Ak Şemseddine danışması ve istiharenin müjdesiyle bu bülatmak kimsenin aklına gelmiyor. Nerede böyle Allah'a yönelen ahlâk müzesi vardır? Serapa âbideleşen insan varlığı ile dopdolu bir tarihimiz var iken, devrimler yapıp ta kendimizi aramaktan korkumuz, ahlâkî bir gerileyiş, bir iflâs değil de nedir?

Cami, çeşme, sebil, medrese ve kervansaray halinde bir kısmı hâlâ ayakta duran ecdad eserleri, irademize kuvvet katacak, hayat ve ideal kaynaklarıdır. Tarih ve sanat tarihi derslerini gerçekçi metodlarla okutmak, ahlâk ve din öğretiminin bence temelini teşkil edecektir.

Yurttaşlık dersi bugün, vergiler ve seçimler hakkında halk bilgisi vermektedir. Zamanımızda radyoların halk için yaptığı yayınlar bu gayeyi sağlayabilir. Eğer gençlerimizin ahlâk yapısında bir seferberlik lüzumu duyuyorsak yurttaşlık derslerinin ahlâkdersi haline getirilmesi lüzumunu kaul etmeliyiz. «Öğüt vermekle ahlâk sunulmaz», diyenler bilmiyorlar ki insanda hareketler meydana getiren, inanılmış sözler ve telkinlerdir. Zamanımızda telkinin insan ruhundaki feyizli rolü, ilim âleminde anlaşılmıştır. Karşımızdaki bedbaht gençlik ise, «Bize hayatın hakikatlarını ve bağlanmamız gereken değerleri tanıtmadınız» diye bar bar bağıırırken hâlâ susmak ve durmak, genç nesilleri hayatın insafsız akışına terk etmek, ondan daha insafsız, hattâ zahm olmak ve suursuzca zulmetmek değil midir?

Edebiyat dersi bugün ne bir sanat dersidir, ne de ideal aşısıdır.

Sadece yazarların hal tercümelerini nakleden iskolâstik bir öğretim sahasıdır. Bize Yunus'tan, Fuzulî'den, Şeyh Galip'den, Hamit'den, Akif'ten ruh ve iman dalgaları getirecek büyük Edebiyat dersini hasretle bekliyoruz. Sanat için sanat sevgisi, bizi Allaha tırmandıracaktır. Biz henüz insanı sevmesini bilemedik, insanı arıyamadık.

Maarifte işlenen ilmi suikastların en tehlikelisi felsefe programlarında yapılamdır. 32 sene evvel felsefe programlarından mutlak hakikati araştıran metafizik'in Allah bahsi kaldırıldı. Allaha götürüyor diye ertesi sene ruhi bahsinin okutulması yasaklandı. Sonunda hakikat sevgisi uykuları kavgıdığı için liselerden bütün metafizik koğuldu. Maneviyata karşı koyan saldırdı birbirini takip etti. Ötedenberi ayrı bir ders halinde okutulan ahlâk, «vakti geçmiş olduğu bahanesiyle» müstakil ders olmaktan çıkarıldı. Bütün felsefe derslerinin sonuna eklenmiş bir iki bahis halindedir. Bugün ruhlr dünyasını çatırdatan kaba gövdeli, tarihsiz, felsefesiz, idealsiz ve inangsız, Amerikan kültürü, aşagılık duygusuna sahip ve geri mecalsiz dimağlara nüfuz ederek ruh olaylarını tanıtan psikolojiyi de sade teknik bilgiler veren pratik faydalı sonuçları devşirilen bir teknik bilgisi haline getirmek istemektedir.

Salâhiyetli yere oturtulan kolejlerden çıkıvermiş çocuk, «Kitap böyle olur» diye lâboratuvar ve test psikolojisi kitabını göstermektedir. Ruh hayatının bütününi kavrayıcı bilgileri veren psikoloji dersinin yerine yakında pratiğe elverişli test ve tatbikat psikolojisi koyacaklarını, hattâ bütün felsefe derslerini bu zihniyetle alt üst edeceklerini vaadediyorlar. Hakikatları ve ruhi çalışmalarını bile hayat bezirgânlığına tebdil edenlerden ahlâk ve din eğitimi beklemek beyhudedir.

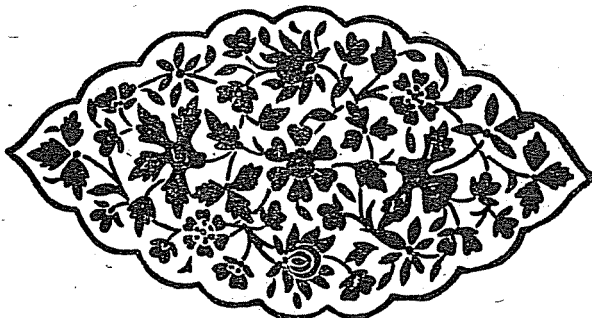
Din ve ahlâk eğitiminin yalnız bir derste verilmiyeceği aşıkârdır. Çünkü bunlar varlığımızın her sahasına nüfuz etmiştir. Ve bütün hareketlerimizde yaşamaktadırlar. Yalnız yürekler parçalayıcı bir sahne karşısında ahlâklı ve sade ibadette dindar olunmaz. Ahlâk ve dindarlık bütün hareketlerimizde, insanlarla her temasımızda meydana çıkan hâdisedir.

Din ve ahlâk kültürümüzün değerlendirilmesi ve yükseltilmesi yukarıda belirtmeğe çalıştığım esaslı gayelerine uygun olarak okutulmalarıyla kabil olan iştir. Onların eserini tamamlamak için yeni dersler de konabilir. İlk ve orta öğretimde yurttaşlık derslerinin ahlâk dersi hâline getirilmesi lüzumludur. Lise son sınıflarında felsefi disiplin olarak ayrıca ahlâk dersleri de konulmalıdır.

Din dersi ilkokulda, dini merkeziler ve ahlâk aşısı halinde her sınıfta okutulmalıdır. Ortaokulda geniş ve tam, İslâm Medeniyeti Tarihi okutulmalı, temel akaid bilgisi verilmelidir. Lise bölümünde Kur'andan parçalar izah edilmeli ve İslâm Felsefesi okutulmalıdır. (

Ancak böyle ciddi ve ilmi bir öğretimle dini kültür gayesine doğru götürülür. Dâvanın fikir ve ilim çevresinde lâıyk olduğu değerle karşılanması için, devlet programıyla yapılması istenen bu öğretim tek başına hâkim olmalı, kurslar halinde fertlerin ve zümrelerin yaptığı yarım ve şursuz, ilimsiz öğretime son verilmelidir. Aynı zamanda dini değerleri gözden düşüren çalışmaların, büyücü, bakıcı ve üfürükçülerin, kalpazan şeyh taslaklarının, mülevves mürşitlerin, seçim namazlarının, haç ticaretçilerinin, dini neşriyat bezirgânlarının, din istismarcılığının varlığına son vermeyi göze almalı, özlediğimiz inkılâbı yapmak isteyenler buna söz vermelidirler.

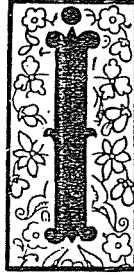
Din ve ahlâkımızın, bir kelime ile ruhumuzun selâmeti o zaman başlayacaktır.

Hukuk

Dr. Yusuf Ziya
KAVAKÇI

İslâm'da Hukuk Araştırmaları

NSANLARIN toplu yaşama zarureti nizamı, nizam da müeyyideli normlar toplamı olan «Hukuk» u gerektirmiştir. Hukuk sistemleri en geniş bir tasnifle Dinî Hukuk ve Lâik Hukuk diye iki büyük gruba ayırılır. Türk Hukuku, Fransız ve İsviçre Hukukları gibi daha çok Avrupa ve Amerika devlet camialarının mer'î hukukları ikinciyeye misal olduğu halde, Talmud Hukuku, Kilise (Kanonik) Hukuku ve en mühimmi İslâm Hukuku Dinî hukuk camiasına dahildir.

İslâm Hukuku (Fıkıh) metod, kaynak ve hayatiyet kabiliyeti itibariyle diğer bütün hukuklarla boy ölçüşebilecek vüs'at ve değerdedir. Ve -tabii ki- bir çok hususiyetlere sahiptir. Ne var ki bu önemli ve o nisbete de geniş ilim dalı, Türkiyemizde henüz sâdik araştırmacılarından mahrum bulunmaktadır. Halbuki gerek memleketimizdeki ilmi faaliyet bakımından ve gerekse devletimizin dış münasebetleri bakımından İslâm Hukuk araştırmalarına ihtiyaç vardır (1).

Evvel emirde Türk Milleti 9 - 10 asır önce kabul ettiği İslâmiyeti hukukuyla almış, ona büyük hizmetlerde bulunmuştur. İlk İslâm - Türk devletini kuran Karahanlılar devrinde (XI - XII. milâd asırlar) aralarında Hilâfiyât ilminin kurucusu Ebu Zeyd el - Debûsi (öl. 430/1039), Şemsü'l - Eimme el - Halvâ'i (öl. 448/1056), el - Pezdevi Fahrü'l - İslâm (öl. 482/1089), Şemsü'l - Eimme el - Serahsî (öl. 483/1090), İbn Mâze (öl. 570/1174), el - Kâsânî (öl. 587/1191), Kâdihân (öl. 592 - 1196) ve el - Merginânî (öl. 593 - 1197) gibi hâlâ eserleri ellerde, adları dillerde dolayan büyük İslâm Hukuk âlimleri yetişmiş ve bunlar İslâm Hukukunun gelişmesini ve yerleşmesini sağlayan yüzlerce eser bırakmışlardır. (2) Dünyaya İslâm Hukuk ilminin efendiliğini yapan ecdadımızın bu vasfını ihmal etmemek - hiç olmazsa bir ilim dalı olarak - gerek-

(1) Onar, S. S., Kubalı, H. N., Velidedeoğlu, H. V. aynı fikirdedir. Bk. Bilmen, Ö. N. "Hukuk-ı İslâmiyye ve istilâhat-ı fıkhiyye kamusu" C. I, (ikinci baskı) y.y 1955, S. 3, 9.

(2) Geniş malûmat için bkz. Kavakçı, Y. Z. XI. ve XII. asırlarda Karahanlılar devrinde mâva- (Doktora tezi 1967). Basılmamıştır. Ed. Fak. İsrâ'at Nahr'de İslâm Hukuku üzerinde çalışmalar tanbul.

mehtir. Kaldı ki, Selçuklular ve Osmanlılar devri müesseselerini (meselâ malî ve idari sistemleri) ve tarihini iyice anlamak için İslâm Hukuk Kültürüne vukuf lâzımdır. Ender olmakla beraber fıkıh kitaplarında bazı tarihi vak'alar zikredildiği gibi (3) devrinin cemiyetinin aynası olan ve bu itibarla tarih araştırmaları, sosyolojik araştırmalar ve dinî tetkikler için kaçınılmaz kaynaklar olan ve o nisbete de ihmal edilen - şer'îye mahkemelerinin sicilleri sıra sıra loş raflardaki tozlu defterlerinde meraklılarını sabırsızlıkla beklemektedir. Şimdiye kadar bu hususta yapılanlar - numune oluşlarına rağmen - kâfi değildir (4). Devrinin örf ve âdetini, zihniyetini rağbet edilen ve nefret edilen hususları gibi bir çok sahada esaslı kaynak olan bu sicilleri tetkik arapça yazmalar üzerinde ihtisas gerektirdiği gibi iyi bir tarih bilgisini ve nosyonunu ve İslâm Hukukuna da vukufu gerektirir. Aksi takdirde gereği gibi istifade edilmez. Tarihçilik bakımından bu kaynak ihmal edilemeyecek bir kaynaktır (5). Meraklı artırıcıları bu hazineye de el atmış olmaları arzuya şayandır. Vak'alara göre hazırlanmış fetvalar da aynı mahiyette kaynaklardır. Şer'îye sicilleri için söylenenler onlar için de söylenebilir. Yukardaki kaynaklarda meselâ Deniz Ticaret Hukuku (6) İdare Hukuku ve Borçlar Hukukuyla alakalı bir çok malumat mevcuttur. Onların derlenip toplanması, tetkik ve tenkid edilmesi kökü tarihe dayalı bütün ilimler için şarttır.

Türkiye müslüman bir ülkedir. Asırlar boyu müslüman devletlerle temas etmiş ve müslüman milletleri idaresi altında toplamıştır. Bugün onun yakın komşuları ve dostları yine müslüman devletlerdir. Ve temasları gün geçtikçe gelişmektedir. Burada Pakistan, İran, Irak, Tunus ve Mısır, ve Afganistan gibi devletler bahis mevzuudur. Onlarla müşterek noktamız en başta İslâmiyettir. İslâmiyetin en büyük ilim dallarından biri de İslâm Hukukudur. Elbetteki temaslarımızda gözü kapalı hareket edecek değiliz. Bu münasebetlerin verimli olabilmesi için karşılıklı anlayış içinde cereyan etmesi ve sağlam müşterek noktalara oturulması bir zarurettir.

Dost milletin tarihini anlamak, folklorunu ve edebiyatını, örf ve âdetini, zihniyet ve temayüllerini kavramak için İslâm Hukuku büyük hizmet edecektir. Düşünelim ki İslâm Devletleri arası finans işleriyle meşgul bir müessesenin kurulması sırasında o İslâm Devletlerinin, faiz hakkındaki görüşleri bilinmeden hareket edilsin; müzakerelere hep kördüğümler çıkacak, her defasında mesele yeniden ele alınmaya

çalışılacak ve alınan kararlardan sık sık rücu suretiyle vakit kaybına uğranılacaktır. O İslâm ülkelerinin mevzuatına vukuf lâzımdır. Halbuki onlara vukuf için İslâm Hukukunun da bilinmesi şarttır. Devletler Hususi Hukukuna ait misal olarak bir Pakistanlı ile bir Türkün izdivacının ortaya çıkaracağı meselelerin hallinde, Pakistan «Âile Hukuku Kararnamesi» nin dahi bağlı bulunduğu İslâm Âile Hukuku ile ilgili ahkâmı bilmek gerekmektedir.

Hukuk sırf kanun maddelerindeki kâhıplar değildir. Onun da şerhe ve tefsire ihtiyaç gösteren, ruhunun ve gayesinin bilinmesini gerektiren, ihtilâflı tarafları vardır. İslâm Devletlerine gönderilen Türk kültürel ve siyasi temsilcilerinin gereği gibi faydalı olmamalarının sebebi biraz da budur.

Düşünelim ki, Bağdad'da bir sergi açıldığında Türk siyasi temsilcileri Türk içki çeşitlerini tercihan teşhir etmeyi karar altına almış olsunlar. İslâm Hukuku ile ilgili bir kongrede yabancı bir delegenin Türkiye ile alakalı bir konuşmasına karşı Türk delegesi, İslâmiyetin reformcu olduğunu ve Türkiye'de girilen şu şu hareketlerin İslâma uygun ve hattâ onun emri olduğunu söyleyip Kongre delegelerinin budaklarını büktürmesi, İslâm Hukukunu bilmeyişinden başka bir sebebe ağılanılmaz.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki memleketimizde de İslâm Hukuk tetkikatına ve hattâ tedrisatına ihtiyaç mevcuttur. Gerek garp ve gerekse Amerika'da bu ilim dalına, oldukça ehemmiyet verilmektedir. Daha çok şarkiyat ve Afrika araştırmaları müesseselerinde İslâm hukuku tetkik edilmektedir. Almanya'da Prof. O. Spies (Bonn) ve onun talebesi Dr. Graef (Gieseln) ve daha önce Göttingen'de Üniversitede tedrisat yapan ve bugün Haydarabat'da olan Dr. Hans Kruse (bilhassa İslâm Devletler Hukuku ile meşguldür). İslâm hukuku ile meşgul muasır âlimlerdendir. Fransa'da Hukuk ve İktisat Fakültelerinde İslâm Hukuku kürsüsü mevcuttur. Yine Sorbonne Üniversitesine bağlı *Institu des Etude Islamique*, İslâm Hukuk çalışmaları bugün imkân vermektedir. Fransız dil İslâm Hukukuna ait tetkike şayan kıymetli eserler vermiştir. Bousquet, Milliot ve Tvan'ın eserleri bunlara misaldir. İngiltere'de Lond-

(3) Meselâ bkz. Topan, Z. V., Karahanlılar devrindeki tarihi bir ves. Türk Yurdu, Kasım, 1961.

(4) Msl. bk. Ongan, Halil, Ankara'nın ibn numaralı şer'iyye sicili, Ankara, 1958.

(5) Togan, Z. V., Tarihte usul, İst. 1950, s. 53

(6) İst. Hukuk Fak. Dz. Ticaret Hukuku hocası Prof. Tahir Çağa'nın dersleri esnasında işaret ettiği gibi.

ra Üniversitesine bağlı School of oriental and African Studies'de de İslâm Hukukuyla meşgul mütehasşislar mevcuttur. Bilhassa muasır tıbbîki İslâm Hukukunu tetkik eden ve bu sahada eser veren Prof Anderson ve Prof. Coulson buradaki araştırmacıların başında gelmektedir. eV nihayet Amerika'da M. Khaduri Washington ile garp İslâm Hukuk mütehasşislarının babalarından biri olan ve geniş bibliyografyalı «Introduction to Islâmic Law» adlı eserin sahibi Prof. J. Schacht Columbia Üniversitesi bu sahanın hatırı sayılır uzmanlarıdır. Memleketimizde Prof. M. Hamidullah'ın da esas iştilal ettiği saha İslâm Hukukudur. Niyet ve maksatları bir tarafa şurası bir hakikattir ki gerek Avrupa ve gerekse Amerika'daki İslâm Hukuku tetkikleri Türkiye'deki tetkikatdan çok ileridedir. Türkiye'nin oralardaki seviyeye varması gayretlerin ciddi bir tekasüfüne ve uzun müddete vâbestedir. Bu hususta şunlar akla gelebilir:

Kur'andaki bütün hukukî âyetler fişlere alınmalı ve bunların sistematik tasnifi yapılmalıdır. Sonra bu âyetlere usulüne göre nüfûz edip sistematik tefsiri yapılmalıdır. Bu âyetler, bütün İslâm Hukuk tarihi boyunca İslâm ülkelerinde fıkıh faaliyetlerine, mahkeme kararlarına, daha umumi ifade ile kazal teşriî ve icral faaliyetlere mesnet teşkil etmiş ana kaidelerdir. Bu kaide âyetlerin Hz. Peygamber devrinde Tâbiîn ve Tebai Tâbiîn devirlerinde gerek nazari bakımdan nasıl anlaşıldığını ve gerekse tatbikat bakımından hangi şekiller aldığını ve şekillerini iyice etüd mevzuu yapmak gerekir. Bunun için mevcut ahkâm tefsirlerinden istifade edilir. (7)

Tıpkı âyetler gibi bu husustaki eserlerden de faydalanılarak (8) hukuka taalluk eden Hadisleri de fişlere alıp sistematik tasniflerini ve tefsirlerini yapmalıdır. Bütün İslâm Hukuk faaliyetlerinin ana kaynakları olan bu menbaların fihristli, endeksli ve sistemli el kitabı olarak takdimde büyük fayda mevcuttur. Bu arada iyi bir Usul-i Fıkıh bilgisi elde etmelidir.

Kanaatımızca müteakiben ilk fıkıh eserleri de bizim için tetkiki zaruri birer sahadır. İmam-ı Azam Ebû Hanife (öl. 150/767) nin İslâm Hukukuna hizmeti, güzide talebesi İmam-ı Ebû Yûsuf (öl. 182/798) un «Kitâb'ül Harâc» «İhtilâfu Ebi Hanife ve Ebi Leylâ» er - Reddü alâ Siyer'i l - Evzâ'i adlı eserleri ve Hanefî Mezhebinin, daha doğrusu İslâm Hukukunun kendisine pek çok şey borçlu bulunduğu İmam-ı Azam'ın diğer bir talebesi ve Şâfi'nin hocası İmam-ı Muhammed b. el - Hasan eş - Şeybânî (öl. 189/-

904) nin her biri bir hazine olan «el-Câmi'u l - Kebîr», «el - Câmi'u 's-Sagîr», e «es - Siyerü' l - Kebîr, el - Asb», «el - Âsâr», «ez - Ziyâdât» ve «el - Mebsût» gibi eserler satır satır tetkik edilmelidir. Şâfi'nin kurduğu metodolojiyi tetkikte de herhâlde büyük faydalar vardır.

Nedense bugün ihmal edilen ve hattâ dün dahi gereği gibi değil, Türkiyemizde, bütün dünyada üzerine doğrudan doğruya eğilinmemiş olan ilk fıkıh eserlerinin tetkiki de İslâm Hukukunun tekâmülünü anlamak, fıkıh müesseselerinin gelişme seyrini görmek ve bu seyirdaki sebeplere vukuf peyda etmek böylece İslâm Hukukunun müstakbel inkişaf kabiliyetini ve yönünü göstermek bakımından kanaatımızca büyük önemi haizdir.

Bu metod bize İslâm Hukuk Sosyolojisinin esaslarını verecektir. İslâm Hukukunun değişmeyen ve onun karakterini teşkil eden ilâhî cephesiyle, değişen beşerî unsurlarını tefrik imkânını bulacağız. Malûm olduğu üzere nazari İslâm Hukukunun aynı kalışı yanında tıbbîki İslâm Hukuku gerek zamana ve gerekse yere göre küçük farklar gösternmiştir. Varacağımız İslâm Hukuku Sosyolojisi esasları bize bu hususta yol göstererek, Roma ve Talmud Hukuklarının mı İslâm Hukukuna; yoksa İslâm Hukukunun mu onlara tesir ettiği problemini halle çalısacaktır.

Yine bu tetkik yolu bize ilk hukukçuların meseleleri tahlil, tetkik ve hall metodlarını içtihad ve doktrinlerini öğretecek, böyle bir ilmi faaliyet için gerekli atmosferin meydana getirilmesi sahasında, belki değil de, muhakkak ders-i ibret teşkil edecektir. Onların eserlerini okurken insan görüş farklarının çokluğundan hayrette düşmektedir. Bu son nokta ile alâkalı olarak Mukayeseli İslâm Hukuku diyebileceğimiz Hılâfiyât ('İmü' l - Hılâf) ilminin kurucusu Mâverâi'n - Nehirli Ebû Zeyd' id-Debûsi'nin faaliyetinin çok faydalı olduğunu alâkalılara hatırlatmak isteriz.

Ve yine ferden veya araştırmacı grupları halinde girişilecek bu tip tetkikat bütün dünya ilim âleminin muhtağ olduğu İslâm Hukuku Müesseseleri Tarihi sahasında eser hazırlanmasına iyi bir zemin hazırlıyacaktır ki, böyle bir çalışma şiddetle muhtağ olduğumuz hayâtî bir iştir.

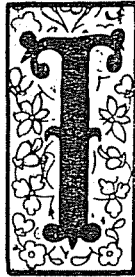
(7) El-Kurtubî'nin El-Cessas'ın ve İbnü'l-Arabî'nin Ahkamü'l-Kur'an eserleri bunlara misaldir.

(8) Msl. el-Askalâni, Bûlûğul-Merâm. (Yazan: Ahmet Davudođlu), 2. cilt, İstanbul.

İktisat

Dr. Salih TUĞ
(İslâm Araştırmaları
Enstitüsü, Edebiyat
Fak. İstanbul)

İSLÂMDA VERGİ HUKUKUNUN TEKEVVÜNÜ

arîhin kaydedebildiği insan cemiyetlerinde bugünkü modern mânada ve vasıfta olmasa bile vergi müessesesine, diğer bir deyişle vergi vakasına rastlanmaktadır. Çeşitli isimler ve şekiller altında Babil'lilerde, Pers'lerde, Arap yarımadasında, Mısır'da, Yunanistan'da, Roma ve Bizansta, Çinde bu müessesenin izlerine tesadüf edilmektedir.

Vergi, âmme menfaatinin ve işlerinin mevzuubahs olduğu hususlarda fertlere yüklenen mükellefiyet şeklinde tarif edildiğine göre, tarihte umumiyetle üç görünüşte mütalâa edilir:

- 1 — Hizmet - emek yoluyla tediye olunan vergiler,
- 2 — Aynı tediye yapıldığı vergiler,
- 3 — Nakdi tediye yapıldığı vergiler.

Birincide bir kişinin yapamayacağı işler için cemiyet fertleri bir araya gelir, emeklerini birleştirir ve cemiyet için lüzumlu ve zaruri olan işleri başarırlar. Meselâ, su setleri ve kanalları gibi..

İkinci görünüşte vergi, cemiyet otoritelerine aynı olarak toplanmakta ve umuma ait işler bunlarla görülmektedir.

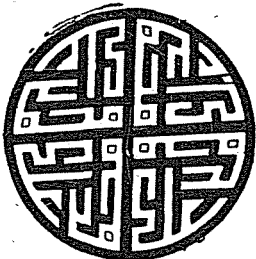
Üçüncü görünüşte ise vergiler, nakden tediye edilmekte, fert nakdi bir mükellefiyet altına girmektedir.

Tarihte bu vergilerin ortaya çıkışındaki sırayı net ve kat'i hudutlarla birbirinden ayıramayız. Ancak şunu söyleyebiliriz ki, cemiyetin iktisadi seviyesi ve mâli tekâmülü bu üç tip vergiden birinin tahakkuk etmesinde âmil olmaktadır. Şu kadarı var ki, bu üç tip vergi, ehemmiyet bakımından değişik nisbetlerde de olsa bir cemiyette hepsi ekseriya bir arada mevcut bulunmaktadır.

Daha ileriki devirlere ait bazı cemiyetlerde de vergi, meselâ Atina ve Roma devletlerinde olduğu gibi, bazı sınıflar arasında mevcut belirli fanklardan birini teşkil ederdi. Derebeyleri ve asiller, efendiler vergiden muat, imtiyazlı sınıfı teşkil ederlerdi.

İslâm vergi hukuku ve sistemi ise kendine has bir karakter arz etmektedir. Bu hukuku, mükelleflerin durumlarını göz önüne alarak iki ayrı grup altında toplayacağız:

- A. Müslümanlardan alınan vergiler,

B. Gayri Müslimlerden tahsil edilen vergiler.

A. İlk mükellef grubunu teşkil eden Müslümanardan alınan vergiler tarihi yönden tetkik edilirse iki safhadan geçerek hakiki son merhalesine ulaşmış bulunmaktadır:

1. MEKKE SAFHASI:

Birinci safha İslâm dininin ilk defa intişara başlamış bulunduğu Mekke safhasıdır ki, daha sonraları yani Hicretten itibaren Medinede, henüz İslâm yevletin kurulmadığı ve hattâ İslâm devleti diye bir şeyin henüz mevzu bahis olmadığı, sadece bir Peygambere bağlı, mutî dinine teslim olmuş, devlet teşkilâtı ve devlet mahiyetinden mahrum bir camianın mevzu bahis olduğu bir devredir. Bu vasıftaki mezkûr camia az evvel esaslarını belirttiğimiz Mekke şehir - devleti içinde tamamen kendi inandığı kaidelere tâbi oluyor ve ekseriya da kendilerinin ile çalıştığı takdirde Mekke devletinin kanunlarıyla kendini bağlı adedemiyordu. Tâbi oldukları kanunlar ve hukukî manzume tamamen, 1) nazil olan âyetler ve 2) Peygamberin sözleri, hareketleri ve takririnden ibaretti.

İşte hukuk tarihi yönünden Mekke'de nazil olan âyetler ve Peygamberin tatbikatını, sözlerini tetkik ettiğimizde, İslâm hukukunu ve dolayısıyla vergi hukukunun da kaynağını teşkil eden bu hukukî manzumelerde, İslâmın doğuşu bakımından daha henüz erken bir çağ olan bu devrede bile vergi hukukuna, vergi meselelerine dair bazı izler bulabilmekteyiz. Hicretten sonra Medinede İslâm devletinin Müslüman tebaadan tahsil ettiği zekât, nafaka, sadaka, hak, ve yine zekât isimleri altında Mekke'de tanınmaktaydı. Ancak daha sonraki safhada zühür eden, devlet otoritesinden, müeyyideden ve vergi teşkilâtından mahrum bulunan bu sırada ilk haliyle, bu verginin mahiyeti, dini, sırf Allahın âyet olarak vaz'ettiği bir yardım, bir fedakârlık, bir hediye ve fakirlere elde edilen mahsulden verilen bir mali mükellefiyet şeklindedir.

2. MEDİNE SAFHASI

Mükellef grubu olarak Müslümanlardan tahsil olunan vergilerin tarihi yönden tetkiki ikinci olarak Hicretten sonraya ait Medine safhasında bahis konusu olmaktadır. Hicretin ilk yılında Hz. Peygamberi hummalı bir şekilde Medineyi yani tamamen müferrit kabileler sistemine istinat eden bu insan topluluğunu teşkilâtlandırmaya çalışırken görüyoruz. Neticede de Mekke şehir - devletinin karşısına rakip bir şehir - devleti Medine cité - état'ını ikame etmeye muvaffak olmuştur. Bu şehirde meskûn sair din gruplarını da içine alan, onlara kurulmakta olan devlet içinde haklar tanyan, vâcibeler yükleyen bir anayasa'yı, yazılı bir hukukî vesika'yı diğer din grupları mümessilleriyle de müzakereler neticesi meydana getirmiş ve bunu yazılı bir tarzda tesbit etmişti. Muhtelif müsteşrikler tarafından da nesredilen ve hukukî mahiyeti hayli münakaşa edilen bu yasanın yirmi meş ve müteakip maddelerine göre Yahudilerin ve Müslümanların tamamen kendi kendilerine tâbi kalmaları derpis edilmekte ve ilâve olarak bunların Müslümanlarla birlikte tek bir insan topluluğu, tek bir ümmet teşkil ettiği beyan olunmaktadır. Şa-

hus unsurunun birliği yanında bu insanlar hukukî yönden nihai merci Peygamber olmak üzere birbirinden ayrılmakta ve din grupları kendi hukukî sistemlerine tâbi olarak bırakılmaktadırlar.

Bu böyle olunca Müslümanların tâbi oldukları vergi hukuku ve sistemi de diğerlerinden farklı olmaktadır. İşte artık Medine'de gerekli unsurlarıyla devlet haline inkılâp eden Müslüman Camiasının tâbi bulunduğu vergi sistemi, ne şekil almış, müeyyide hangi şekle inkılâp etmiş ve teşkilât ne şekilde (anzim edilmişti)? Sadece Müslümanların mükellefi bulunduğu ve Medine'de meydana çıkan, daha doğrusu büsbütün tebellür eden vergi sistemi (z e k â t) sistemidir. Vaktimizin müsaade ettiği nisbette bu sistemi Medinede nâzil olan âyetlerde tamamlayıcı mahiyette Peygamberin tatbikatında kısaca tetkik etmeye çalışacağız.

Bir kerre şunu söylemeliyiz ki, zekât vergisi Medine'ye hicretten itibaren derhal devlet vergisi haline inkılâp etmiş, merkezi otorite tarafından hususi memurlar tarafından toplanmıştır diyemeyiz. Peygamber, Medine'de devlet başkanı olarak irad ettiği ilk hutbelerinde, Mekke'dekinden farklı olarak Müslümanları, bundan böyle mallarını "Allah yolu"nda harcamaya dâvet ediyordu. Buna göre Müslümanlar Mekke'de olduğu gibi sadece fakirlere harcamakla bu malları gûnahtan ve sair haklardan temizlemiş olmayacaklar aynı zamanda Kur'an'da gösterilen gayelerin tahakkukunda yani içtimai ve devlete müteallik gayelerin gerçekleşmesi için de yani "fi sebîlillâh", bir kısım mallarını sarfedeceklerdi. Yine bu Medine safhasında nâzil olmuş muhtelif âyetlerde zekât müessesesi, namaz kılmaya dair emirlerle bir arada ve yanyana zikredilmektedir. Kırktan fazla âyette zekâtın verilmesine dair sarîh emirler bulunmakta ve bunun yirmi yedisinde gayet mânidar bir şekilde namazla beraber zekât yanyana getirilmiş bulunmaktadır. Bu suretle zekât dinin beş rûknünden biri haline gelmiş oluyor, her nerede bulunursa bulunsun zekâtı ödemeyi en belirli bir dini vecibe, ibadet telâkki ediyordu. Neticede devlet, ister tahsildar göndersin ve ister göndermesin fert bu vecibeyi ken diliginden ifa ediyordu. Ferdin devlet masraflarına iştirâki bu yoldandı; yani vergi ödemeyi Allahın emirlerinden olan bir ibadet telâkki etmekteydi. Medine'de ortaya çıkan ikinci inkışaf da bu mahiyette Müslümanların iştirâklarının bizzat Peygamber tarafından toplanmasıdır (K. 9/103). Yani Kur'an'ın mükellef olarak gösterdiği Müslümanlar, sarf yerlerine zekâtı bizzat sarfetmeyip doğrudan Peygambere getiriyorlardı. İşte bu sıradadır ki, zekât yoluyla Müslümanlardan toplanan bu nakit ve emvalin Peygamberin 1) şahsına, 2) ailesine, 3) Benî Muttalip sülâlesine, 4) nihayet sülâlesinin mensup bulunduğu Hâşîmi hanedanı mensuplarına sarfedilemeyeceği, onların bundan istifade edemeyeceği kaidesi vaz'edildi. Bununla her türlü sui tefahhümler önleniyor ve devlet mülkünün şahsiliği veya bir sülâleye aitliği nazariyesi ve tatbikatı ortadan kaldırılıyor, bunun yerine tafsilâtına burada girişmeyeceğimiz "beyt-ül-mâl" veya âmme emvali, âmme mülkü anlayışı ikame ediliyordu.

Medinede zekâtın tekâmülünde üçüncü safha artık bunun bütün vecibeleriyle bir devlet vergisi halinde ortaya çıktığıdır. Bu tekâmül elimizdeki tarihi vesikalara göre Hicretin sekizinci yıllarına isabet etmektedir. Sekizinci yıldan evveline dair elimizde kat'i deliller yoksa da zekâtın sekizinci yıldan itibaren devlet vergisi olarak merkezi otorite tarafından vaz'edildiği ve merkezi idare tarafından toplandığı ve müeyyideye bağlandığı hususunda bol miktarda delillere sahibiz. Bu safhada hudutları bahsettığımız anayasada gösterilen Medine şehir - devleti hudutlarını oğktan aşmış, hemen hemen Arab Yarımadasını kaplamak istidadındaydı. Yine bu sırada Mekke şehir - devleti fethedilmiş ve yeni İslâm devleti karşısında tamamen bertaraf edilmişti. Artık eskiden olduğu gibi ne mükellefler bizzat zekâtı, bu sarf yerlerine tahsis ediyorlar ve ne de bizzat Peygambere getiriyorlardı. Bilâkis merkezden tayin edilen ve hususi talimatlarla Yarımada'nın herbir tarafına gönderilen ve "âmil" ismi verilen memurlar vasıtasıyla tahakkuk ve tahsil olunuyor, bu memurlar vasıtasıyla merkeze gönderiliyordu. Bu memurların usulüne ve neshetine göre tahakkuk ettirdikleri vergiyi mükellefin ödememesi halinde, âyetlerde telkin edilen uhrevî müeyyideden de ayrı olarak dünyevî müeyyide tatbik edilmiş, tahsil için devlet cebir kullandığı gibi tediyeyi reddedenler fiilen cezalandırılmışlardır.

En mühim olarak da artık bu tarihi seyir içerisinde zekât vergisine müteallik:

- nisbetler,
- matrah,
- tahsil devreleri,
- teşkilât.

gibi vergi hukuku bakımından ehemmiyet arzeden hususlar ayrıca hâdiseler yoluyla tayin ve tesbit ediliyordu.

Zekâtın bu tarihi seyr içinde arzettiği durumu belirttikten sonra bu verginin mahiyeti, zekâtın ne anlaşıldığı, hangi sahalara teşmil edileceği hususunda kısaca malûmat vererek meselenin daha vazih bir şekil almasına çalışacağız:

Medine'ye Hicretten sonra zekâtın Mekke'de ifa-
de ettiği mânâ olan Allahın emri mucibince mali bir fedakârlık, bir iyilik, gönülden kopan bir sadaka anlayışında bir değişiklik olmamış, bu mânâ ve anlayışa ilâve olarak bedihidir ki, devlet vergisi haline intikal edişinden doğan yeni bazı vasıflar eklenmişti. Şurasını bilhassa belirtmeliyiz ki, Medine'de Peygamberin sağlığında zekât vergisi gayet geniş bir anlamdaydı ve ne çeşit kaynakları ne olursa olsun "Müslümanlardan devletin tahsil ettiği her nevi vergiler" mânâsına geliyordu. Esasen Kur'anda zekâtın mahiyetine teferrüatlı olarak temas eden bir âyete rastlanmaz. Orada sadece karz, sadaka, zekât ve hak, nafaka isimleri altında fertler bu vergiyi ödemeye teşvik olunuyorlar ve aksi halde hangi uhrevî ve ilâhî müeyyideye maruz kalacakları gösteriliyordu. Ayrıca Kur'anda bizim bugünkü mevzumumuz dışında olan bir konuya da temas ediliyordu ki, bu, devletin topladığı sadakaların, yani zekâtın nerelere sarfedileceği hususudur (K. 9/60). Bu, İslâm

lâmında bütçe konusuna girdiğinden buna dair izahat vermeyeceğiz. İşte bu hale göre zekâtın hangi vergileri içine aldığı, nisbetleri, v.s. İslâm Hukukunun kaynaklarından birini teşkil eden hâdiseler yoluyla tanzim olunmuştur. Bunlara göre:

1) Birikmiş para ve altın, gümüş (iktisabdan itibaren üzerinden bir yıl geçmiş olmak şartıyla % 2 1/2 nisbetinde yılda bir defa olarak tahsil olunur).

2) Ehli hayvan sürüleri (koyun, keçi, deve, sığır gibidir, nisbeti muhtelif hayvan sürülerinde değişmektedir, senevi olarak alınır ve aynıdır).

3) Zirai mahsuller (Hasad mevsiminde tahakkuk eder, nisbeti % 10 dur ki, bu vergiye verilen ad "öşür" dür. Arazinin sulanmış tarzına göre bu nisbet "Nisf-ül-öşür" denen % 5 nisbetine düşebilir, aynen tahsil edilir).

4) Ticari mal stokları üzerinden alınan zekât (Nisbeti % 2,5 tur).

5) Madenlerden elde edilen mallardan (nisbet % 10 dur ki, bu öşür denen nisbete tekabül eder. Medine'de Peygamber Hicri 5. yılda madenlerde bu ölçüler dahilinde zekât tahsil etmiştir).

6) Pazarlara getirilen ticari emtea (gümrük vergisi mahiyetindedir, nisbeti % 2,5 dur).

7) Mecburi içtimai sigortaya iştirak hisseleri (bu husus Medine şehir - devleti anayasasında tanzim edilip gösterilmiştir).

Bunlara ilâve olarak çeşitli hâdiselerde muhtelif zekât mevzularından muhtelif nisbetlerde tahsil edilen vergiler de vardır, fakat biz en ehemmiyetlilerini zikretmekle iktifa ettik. Bütün bu vergilerde ayrı ayrı nisbet ve nisablar vardır. Belli vergilendirme nisabını aşmadıkça o mevzuda muayyen nisbet tatbik edilip; tahakkuk ve tarh ameliesine girişilemez. K. 2/219 da buna dair işaretler vardır:

"Sana neyi vergi olarak ödeyeceklerini sorarlar, de ki: fazlayı" (arta kalan, bakıye).

İşte Peygamberin Medine'de tekâmül ettirdiği zekât vergisi, tek bir kaynağa istinat eden kısır bir vergi olmayıp, devletin Müslümanlardan olmak kayıtlı ve şartıyla çeşitli mevzularda, çeşitli ve hattâ değişen nisbetlerde, muayyen nisabın haricinde kalan vergi matrahlarından tahakkuk ettirdiği çifte müeyyide (uhrevî ve dünyevî) altında tahsil edilen, bütün olarak devlet gelirlerinin kısmı azamını teşkil eden bir vergi külliyesinden ibarettir.

B. GAYRİ MÜSLİMLERDEN ALINAN VERGİLER:

İslâmında bu zümreden tahsil edilen verginin köklerini zekât vergisinde yaptığımız gibi ilk devirde yani Mekke'de aramak beyhudedir. Ancak şunu söylemeliyiz ki, Medine'de vaz'edilen 47 maddelik anayasanın üç ilâ on birinci maddeleri mucibince Gayri Müslimler de içtimai sigorta mahiyetinde bir teşkilât kuracaklar ve teşekkül edecek olan fona muayyen bir hisseye iştirak edeceklerdi.

Gayri Müslimlerden tahsil edilen vergilere umumî bir nazar atfedecek olursak, bunların ya fethedilen topraklar üzerinde yapılan ziraat neticesi burarlarda ziraatle meşgul olan Gayri Müslimlerden al-

nan ve arazi ile ilgili lâik bir vergi, "harâç" veyahut da fetholunan memleketlerde yaşayan her nevi meslek ve san'at erbabından İslâm devletinin askeri ve hukuki himayesinde olmaları ve bazı mükellefiyetlerden bertaraf edilmeleri mukabili alınan yarı dini vergi "cizye" olmak üzere iki grupta toplandığını görürüz. Bu izahatımızdan da anlaşılacağı üzere bu vergilerin fetihlerle, toprak kazançlarıyla ve devlet hudutlarının Medine cité - éfat'sının "harâm" hudutları haricine çıkmasıyla beraber zuhuru paralel gitmektedir:

1. CIZYE VERGİSİ:

Peygamberin ilk fütûhatı, Medine cité - éfat'sına komşu bulunan ve bunlara da komşu olan civar kabilelerin kalplerini fethetmek suretiyle kendini gösterir. İlk beş yılda giriştiği harpler tamamen tecavüzü defetme gayesine matuftur. Hepsi dışardan günlerce yoldan Medine'ye gelen mütecavizin hudutlarda dudurulmasından ibarettir ve Medine civarında cereyan etmiştir. İşte biz kalplere karşı kazanılan fütûhatla civar kabilelerle akdedilen sülh anlaşmalarını kasdediyoruz. Bugün gayet bol miktarda, olmasa bile, elimizde Peygamberin devlet reisi sıfatıyla akdettiği sulhnamelerin metinleri vardır. İslâm devletinin tekâmül eden harici ve dahili politikası ve bunların mahiyeti bakımından; 1) Mekke'nin fethinden evvel, 2) Mekke'nin fethinden sonra akdedilen olmak üzere iki gurp altında toplanabilecek olan bu sulhnamelerin inceden inceye tetkiki bizi mevzuumuzda hayli aydınlatmaktadır. Şunu derhal söyleyebiliriz ki, ilk senelerde akdedilmiş sulhnamelerde "cizye" şartı hiçbir defasında yer almamaktadır. Daha ilerlemiş ve artık Medine cité - éfat'sının hukuki statüsünü aşmış bir devlet olarak İslâm, Hicri yedinci yılda Hayber bölgesini ve sekizinci yılda Mekke'yi feth'ile sadece siyasi değil ve fakat aynı zamanda askeri kuvvet ve kudretini bütün Arab Yarımadasına ve hattâ harice, komşu İmparatorluklara kabul ettirmiş bulunuyordu. Meselâ Mekke'nin fetih yılı olan Hicri 9. yıldan evvelki devrede Heraklius'a gönderdiği mektupta İslâma dâvet vardır, fakat Tebük seferinden sonra 9 uncu yılda tekrarlanan İslâma dâvet mektubunda olduğu gibi:

" .. Şayet İslâma girmezsen (cizye) öde .. " denmektedir. Mekke'nin fethi hassaten İslâm Devletinde birçok bakımlardan âni değişikliklerin ortaya çıktığı bir merhaledir. İşte biz bu merhaleden sonra akdedilmiş birçok muahedelerde - cizye vergisini sarîh olarak tesbit edebilmekteyiz. Necrân bölgesi Hıristiyanları, Bahreyn Mecûsileri ve sair bölgeler kabileleri ile akdedilen bu sulhnamelerde rastlanan ve müverrihlerin verdikleri sair malûmattan, Peygamberin cizye vergisine müteallik vaz'ettiği esasları çıkarabilmekteyiz. Bunun tafsiline girmeden evvel şunu söyleyelim ki, Kur'anda cizye vergisi âyetleri arasında yer almakta, ancak zekâtta da olduğu gibi teferrüata müteallik hususlar meskût bulunmamaktadır (K. 9/29). İşaret kabilinden de olsa, Kur'anda cizyeye müteallik bir tek âyet ve Peygamberin hadisleri ve muahedeleri her ikisi birlikte İslâmda cizye vergisi mevzuatını teşkil eder.

Buna göre cizye:

- a) Gayri Müslimlerden alınır,
 - b) Cizye seçimlik bir hakkın istimali neticesi doğar, şifahi veya yazılı bir teklifle iki şey arz edilir; ya İslâma girmesi veya aksi halde cizye vermesi şıkları teklif olunur,
 - c) Cizye mukabilinde Allahın ve Peygamberinin emân veya zimme dediğimiz emniyet ve teminatı, muhafazası altına alınır. Yani bunlar İslâm devleti içinde hukuki, içtimai, fiili emniyet içine alınıp hayatları, malları, dinleri, mâbedleri, din adamlarının masuniyeti temin olunmaktadır.
 - d) Emân ve zimme teahhüdünü ifa etmekte İslâm devleti âciz kalırsa o senenin cizyesi tahsil olunmaz veya olunmuşsa mükelleflere iade olunur, zimme kalkar,
 - e) Cizye borcu muahede gösterildiği veğhile ya nakdi veya aynı ve bazan da emek olarak ödenir. Bu sonuncuya İslâm devlet memurları seyahatleri esnasında iâşe ve ibatelerini sağlamak misal olarak gösterilebilir.
 - f) Gayri Müslimlerle akdolunacak sulhnamelerde cizye tesbit edilirken veya harp yoluyla işgal edilmiş bir ülkede cizye vergisi vaz'edilirken mükelleflerin ödeme takatleri göz önünde tutulur,
 - g) Cizye vergisi azamî miktarı, Peygamber devrindeki bir dinarı veya on dirahmiyi aşmamaktadır,
 - h) Kadınlar, çocuklar, bir meslek veya san'at icra edemeyecek kadar ihtiyarlanmış olanlar cizye ödemekten beridirler (K. 9/29).
 - i) Mükellefler İslâmî kabul etmekte bu vergiden beri tutulurlar. Haklarda ve vecibelerde Müsümanlarla müsavi addolunurlar,
 - j) Mükellef İslâm Ordusunda asker olarak vazife görürse o seneki cizye vergisi borcundan affedilir,
 - k) Gerek Kur'anda cizyeye müteallik âyet ve gerekse hadislerin sahip olduğu elâstikiyet sebebiyle İslâm devleti cizye mükelleflerini bu borçtan beri tutmak veya yeni mükellef grupları tesbit etmek hususunda geniş bir takdir selâhiyetini haizdir,
 - l) Mükellefin ödemekle mükellef olduğu cizye, daha sonra tek taraflı olarak arttırılmak şeklinde değiştirilemez,
 - m) Bu vergi mahalli şefler tarafından toplanır ve âmil denen merkezden gönderilmiş vergi memurlarına teslim edilir. Bunlar da tahsil edilen bu vergileri merkeze naklederler,
 - n) Zimmî denen bu mükellefler:
 1. Müslüman olmakla,
 2. Dâr-ül-Harb'a kaçmakla,
 3. İslâm Devletine karşı savaşmakla,
 4. Sulhnameyi ihlâl etmekle,
 sahibi buldukları zimme haklarını kaybederler.
 - o) Bu vergi yılda bir def'a olmak üzere tahsil edilir (Bazan kolaylık sağlamak için iki taksitte tahsil edildiği haller de vardır.)
- İşte genel vasıfları bu şekilde tebellür etmiş olan cizye vergisi ve mefhumu da ileriki devirlerde dört halife ve Emeviler devrinde bazı hususlarda az

çok farklı olarak devam etmiş ve nihai tekevvününe ulaşmıştır.

2. HARÂÇ:

Harâç vergisi muayyen araziden alınan arazi ile ilgili bir vergidir. Biz gördük ki Müslümanlardan alınan arazi ile ilgili vergi "öşür" adı altında zekât mefhumunun içine girmektedir. Buna mukabil Gayri Müslimlerden de arazi vergisi, zekât vergisi mefhumu haricinde, "harâç" adı altında tahsil edilmektedir ki, vergi nisbetlerinde de bir farklılık mevcuttur.

Harâç vergisinin menşei değişik bir isim altında da olsa (cizyet-ül-arz) Peygamberin sağlığı sıralarına kadar çıkmaktadır. Bu vergi daha ziyade Halife Ömer devrinde inkışaf etmiş ve büsbütün tekevvün etmiş olduğu elimizdeki tarihi vesikalardan da sarâhaten anlaşılmaktadır. Cizye vergisinde olduğu gibi bu vergi de ancak bir devlet haline inkılâp etmiş bir camia olarak, İslâmın Gayri Müslimlere tâbi - metbu münasebetine giriştiği devir olan Medine safhasında ortaya çıkmış ve İslâm Devletinin fethettiği toprakların artmasıyla da bu vergi belirli şekline bürünmüştür.

Durum her ne kadar münakaşa götürür ise de, Peygamberin Hayber havalisi ve civar bölgeleri vâdi-ül-Kurâ, Fedek Hicri yedinci yılda fethedildiği vakit buraların Gayri Müslim ahalisi ile senelik mahsulün % 50 sini İslâm Devletine ödemeleri üzerinde bir yazılı anlaşmaya vardığını biliyoruz. Bu tarihi vak'anın teferruatına incek olursak bu bölge mahsulünün % 50 sini tahsil etmenin vergi mahiyetinde sayılıp sayılmıyacağı ayrıca münakaşa konusu olabilir. Ancak biz şunu söyleyeceğiz ki, bu münasebetin bir kere Gayri Müslimlerle oluşu, tahsilâtın arazi mahsullerine ait bulunuşu (K. 59/7 - 10) a göre bu nevi araziden gelen gelirlerin sarf yerlerinin gösterilişi gibi yönlerden, bunun sonraki senelerde büsbütün ve harâç ismi altında tekâmül etmiş olan verginin ilk tatbikatı, âdeta temeli sayılması gerektiği kanaatindeyiz. Bizi bu kanaatimizde destekleyen delillerden biri, Halife Ömerin Irak arazisi fethedildiği sırada bu toprakları fetheden ordu mensubları arasında taksim edilmeyip, eski sahiplerinin elinde bırakılması ve bu araziden gelecek harâç şeklinde gelirlerin bütün Müslümanların istifadesine arz veya muayyen şekilde tevzi edilmesi şeklindeki içtihadında ileri sürdüğü esbabı mucibedir. Bu da, Peygamberin anlattığımız tarzda Hayber ve civar bölgelerde gösterdiği tatbikattır. Onun bu re'yini Medine'de istişari meclis ittifakla kabul etmiş ve bu suretle de durum icmâ ile sabit bir hale gelmiştir.

Hicri yedinci yıla isabet eden Hayber tatbikatı müstesna, elimizde maalesef bu verginin Peygamber zamanında, devrelerini ve nisbetlerini tahsil, arz ve usullerini gösteren teferruatlı vesikalar mevcut değildir. Ancak hicri ilk on yılın son senelerinde kaleme alınmış sulhname veya sair idari mektuplarda, Peygamberin Gayri Müslimlerden de arazi vergisi aldığını gösteren ima veya sarîh ibarelere rastlamaktayız. Meselâ bugün el-Hasâ adı ile anılan Bahreyn

bölgesine devlet başkanı sıfatıyla, mahalli vali Munzir İbn Sâvâ'ya gönderdiği bu resmi mektupda şöyle demektedir:

"Sana vergi memuru ve elçi olarak Kudâme ve Ebû Hureyre'yi gönderiyorum. Onlara arazi vergisi (Cizyet'ül-arz) olarak senin tahsil etmiş olduğun vergileri teslim et. Selâm olsun."

Bu vesikanın münderecati da bizim fikrimizde yani Peygamber devrinde bu verginin temelleri atıldığı hususunda te'yit etmektedir.

Dediğimiz gibi harâç vergisinin geliş ve tekemmülünün daha çok fetihlerin baş döndürücü bir sür'atle ilerlediği "Dört Halife" zamanına ve bilhassa uzun bir müddet hilâfet makamında kalmış olan Ömer devrine isabet etmektedir. Halife Ömer bilhassa Gayri Müslimlerden gelen vergilerin tahakkuk ve tahsili ile ilgili işler ve keza bu nevi devlet gelirlerinin sarf yerlerini tesbit ve halletmek için meydana getirdiği meşhur "Divân" teşkilâtı ile temayüz eder. Bu teşkilâtın işlerini tedvir için, Gayri Müslim mütehasıslar kullanılmasında da beis görmemiştir.

Peygamberden sonra iki sene halife olarak kısa bir müddet vazife görmüş olan Ebû Bekir mesaisini daha ziyade dahili ve kısmen de harici müşküllerin halli cihetine teksif etmiş bulunuyordu. Halife Ömer ise 13 ve 23. Hicri yıllara isabet eden uzun hilâfet müddeti esnasında devletin gerek hukuken sağlam esaslara bağlanışında ve gerekse askeri muvaffakiyetleri hususunda epey şey yapmaya fırsat bulabilmiştir.

Halife Ömer'in harâç vergisinin bu şekilde kendisi ve Medine istişari meclisinin de yardımıyla geliştirip tedvin etmesinde iki şey müessir olmuştur:

1. Kur'anda doğrudan doğruya arazi vergisi mahiyetinde harâca dair bir verginin tanzim edilmiş olması,

2. Peygamberin bu husustaki tatbikatındaki büyük boşluk.

Filvakî Kur'anda, Gayri Müslim diyarlar'dan gelen muhtelif gelirlere K.59/6-10 da "fey'" tâbiri altında temas edilmekte ve bunların sarf şekli sarîh olarak gösterilmektedir. Fey' mefhumu içine giren gelirlerin neveleri hayli münakaşalı olmakla beraber biz, Peygamberin tatbikatını nazarı itibara alarak bu mefhumu fetihler dolayısıyla arızı ve tesadüfi olarak elde edilen sair gelirlerden başka vergi olarak Gayri Müslimlerden alınan başta cizye, harâç gümrük vergilerini de ithal edebilmekteyiz. Son olarak umumî bir müşahademi dikkat nazarınıza arz edip sözüme son vermek istiyorum:

Cizye vergisinin müteferri ahkâmı Peygamberin tatbikatından kolaylıkla çıkarılabilirse de, kendisinin harâç vergisine dair tatbikatı pek az ve müphem bir haldedir. Bu hususta, tanzim bakımından büyük bir boşluk vardır. İşte fetihlerin geniş bir sahaya yayılması ve buralarda yaşayan Gayri Müslimlerle girişilen temas, bu arazilerden alınan vergi meselelerinde bazı kararlar almaya halife'yi zorluyordu. Evveleminde sünnet ve hadis şeklindeki hukuk kaynaklarındaki boşluk sebebiyle Halife Ömer, yine hadi-

sin kendine verdiği selâhiyetten hareketle yani 1°. Kur'an, 2°. Hadiste sarîh hükümler bulunmaması sebebiyle, harâç vergisi sahasında geniş içtihadlarda bulunmuş ve bu vergi ahkâmının tekevvününde bu suretle önemli bir rol oynamıştır.

İkinci olarak bu harâç vergisi mevzuu altında rastlanan boşluğu doldurmak gayesiyle hukuk metodolojisi bakımından hayli enteresan bir içtihadta bulunmuş ve İslâm mevzuatıyla çatışmadığını görünce Sâsânîlerin aynı asırda girişmiş oldukları arazi vergisine dair islâhâtı ve meydana getirdikleri buna dair mevzuatı bazı tadilât ve islahata da tâbî tutarak bilhassa vergi teşkilâtı sahasında benimsemiş ve İslâm Hukukunda mevcut bazı boşlukların doldurulmasında, şayet İslâm hukuku ile çatışmıyorsa bu yabancı hukuk hareketinden istifade etmiştir. Sâsânîlerin bu vergi mevzuatı Irak arazisinden hassaten Sevâd isimli geniş verimli bölgeden tahsil edilecek arazi vergisini tanzim etmekteydi. Bu suretle bir yabancı mevzuat İslâm müdevvenatı çerçevesine muaddel bir halde de olsa dahil olmuş ve infaz edilebilme kabiliyetini kazanmış oluyordu.

Teknik tâbiriyle "usul'ül-fıkh" a yani İslâm Hukuk Metodolojisine göre, hukukî bir vak'a fiilen or-

taya çıkıp bunu hal için gerekli kaideye olan ihtiyaç zaruret haline gelmedikçe sırf nazari olarak hukukçular farazî bir meseleyi esaslara göre halledemezler; kanun vazû da İslâm'da aynen hareket etmiş ve hukukî vak'alar zuhur ettikçe bunları tanzim edici kaideler vaz'etmiştir. Kur'an ve Hadis yolu Peygamberin vefatıyla kapanınca ihtilâflar, hukukî durumlar selâhiyetlilerin içtihadlarıyla halledilir oldu. Müctehitler işte bu yetkilerini kullanırlarken daima Kur'an ve Hadiste kaide araştırırlar, bulamazlarsa iki kaynakla çatışmayan bütün vasıtalara baş vururlardı. Bunlar kendi şahsî re'yleri (yani içtihad), kıyas, örf ve âdet, yabancı mevzuat, muahedeler gibi gruplarda toplanır.

İşte İslâm hukuku izah edilen bu vasfı dolayısıyla dar kâhplardan kurtulmanın yolunu bulmuş, bu alıcılık ve kaide yaratma vasfı, nihayet bu elâstikiyeti dolayısıyla daha sonraki asırlarda en yüksek mükemmelliğine ulaşmıştır. Pasifikten Atlas Okyanusuna kadar uzayan ülkelerde benimsenmiş ve buralardaki eski mevzuatla sert ihtilâflara düşmeden kısa zamanda onların yerini almasını bilmiştir.

SORUNUZ SORALIM

İLÂHİYAT - TASAVVUF - TARİH - MAARİF -
HUKUK - İKTİSAT - PSIKOLOJİ - SOSYOLOJİ -
EDEBİYAT - TIB - SAN'AT...

Mevzularında Soracağınız Sualleri

İSLÂM MEDENİYETİ MECMUASI

"Sorunuz... Söyleyelim..." sahifesinde en selâhiyetli şahısların kaleminden size ulaştıracaktır. Suallerinizi, İslâm Medeniyeti Mecmuası "Sorunuz... Söyleyelim..." sahifesi.

Nuruosmaniye Caddesi No: 82-1 Cağaloğlu —
İSTANBUL adresine yollayınız.

Psikoloji

Faik TÜRKMEN
(Konya Yüksek İslâm
Enst. Öğretim Üyesi)

İslâm İdealizmi

UURUMUZUN muhtevası şu kıymet hükümlerini ön plânda tutar:

(Mukaddes-gayri mukaddes), (iyi-kötü), gerçek-yanlış), (güzel-çirkin) olarak psikolojik kadromuzda sıralanan bu 4 dengeden birincisi dini hislerin temelini teşkil eder, ikincisi ahlâkı, üçüncüsü, ilmi, döndürücüsü de estetik duygularımızın köküdürler. Ancak bir dengenin ruhta yerleşmesi realistlerde ve idealistlerde aynı değildir. Zaten bu iki zihniyetin arasındaki zıddiyetin faktörlerinden biri de budur.

İdealistlere nazaran bir mefhum (mukaddes) ise, o, aynı zamanda (iyi) dir, (gerçek) tir ve (güzel) dir. Bu anlayış idealisti bizzarure şu neticeye götürür: Mukaddes olan her mefhum aynı zamanda, (kötü) değildir, (yanlış) da değildir, ve (çirkin) de olmaz.

Meselâ, İslâm psikolojisinde en gayri mukaddes ve menfur olan şeytan bu psikolojik mekanizma neticesinde aynı zamanda (çirkin), (kötü) ve yanlışlıkların sembolüdür. Bizi dâima yarıtır. İnsanı hataya sevk eden ve müminlere günah işleten hep o'dur, İslâm muhayyilesinde ise şeytan tek gözlü, boynuzlu ve pek çirkin olarak tahayyül edilir.

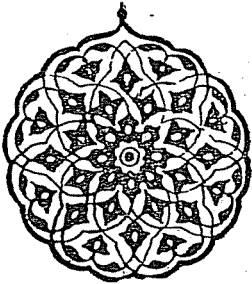
Melekler ise, müminlere yardım eden (iyi) varlıklardır. Aynı zamanda (gerçek) lerin sembolüdürler. Muhayyilemizde ise, güzeller güzeli olarak yer alırlar.

Realistlere gelince:

Bunlara nazaran (mukaddes-gayri mukaddes) dengesi 2 inci plâna atılmıştır. Psikolojik kadrolarında ön plân ıggal eden yalnız 3 dingedir.

Realist anlayışına göre: Bir mefhum (güzel) ise, onun aynı zamanda (iyi) ve (gerçek) olması şart değildir. O yalnız (güzel) ve sadece güzel fakat çok koyu bir güzeldir. Bu sebepten realist sanat; şu anlayışı vecize haline getirmiştir, (san'at san'at içindir.)

Halbuki idealistler (San'at, ahlâk içindir), (San'at, hakikat) içindir) zihniyetine sahiptirler. İdealist İslâm Şairi Mehmet Âkif'te olduğu gibi... Pahâ biçilmez mısra'ları onun dâvasına gönül

vermiş idealist gençlerin hafızalarında yaşamaktadır.

Mehmet Âkif (güzellik) ile (hakikat) ın birbirlerinin ayrılmaz lâzımı olduklarını şu mısra'la ifade eder:

«Benim sözüm odun olsun hakikat olsun tek»

Realist anlayış ise böyle değildir.

Onlara nazaran (güzel) belki iyidir. Belki kötüdür. Belki gerçektir. Belki yanlış, o, (çirkin) değildir. Yani güzellik müsbet, menfi her mefhum ile bir araya gelir, sadece çirkinlik ile bağdaşamaz.

— Peki bu karikatürlerin çirkinliğine ne buyrulur?.. Karikatürist de sanatkar değil midir?... Hem de karikatür çirkin olduğu nisbette san'at bakımından puvan alır.. diyeceksiniz... Doğru, amma izahı başkadır: Karikatür bizzat değil, bilvasıta güzeldir, çünkü bize çirkinliği göstermek suretiyle güzeli hatırlatıyor. Karikatürün mefhumu muhalifinden güzeli tehayyül ediyor ve bu tarîk ile güzele vasıl oluyoruz.

Hülâsa realist, 4 dengenin en önemli olan birincisine sırtını çevirmiş olduktan başka geriye kalan 3 dengeyi de bozmuş vaziyettedir. Bu sebepten ruhi buhranlar içerisinde kıvrırır durur. İcabında (kötü) lükler ve (yanlış) hıklar bataklığında da güzellik aramaya kalkması realisti his sapıklığına götürür... Realistik propağandası yapan sinema filmleri bu ruh buhranlarının birer ifadesidir ki, bu acı meyveler gençliği zehirlemeğe devam ediyor. Ve buna maa-lesef seyirci kalıyoruz.

İdealistler bu 4 dengeden birincisini ön plânda tuttıkları gibi (hakikat) ile (iyi) yi (güzel) den ayrı birer varlık halinde düşünemezler. İdealist ruhlardaki bu denge mânevî huzuru temin ederek saadet kaynağı olur.

İnsanların saadet kadrosunun yarısı karı-koca münasebetlerindeki denge olup, buna âhenk diyoruz. Ve bu âhengin bozulması aile huzursuzluğunu doğurur ve bir ucu mahkeme koridorlarına açılır, bazan felâketlere, hattâ cinayetlere kadar dayanır.

İslâm idealizmi bunu önlediği için bir kalemde saadet kadrosunun yarısını teminat altına almış olur. Bakınız nasıl?..

İslâm erkeği (mukaddes), (iyi) ve (gerçek) mefhum'ariyle (güzel) mefhumunu bir ve aynı olarak kabul eden bir iman kudretine sahiptir. Onun zevk-selminde (kötü) ile (güzel) birleşemez. Şu halde kötü kadımları sevemez. Nâmahrem ile halvet hâline gelemez. Böylece bütün fenalıklardan peşinen kurtulmuş ve eğri yollara sapmasına mantıkî imkân kalmamış olur.

Diğer taraftan da mukaddes kitabımızın emrettiği veçhile meşru' zevce İslâm erkeği tarafından hiç modası geçmeden hayat boyu sevilen bir varlıktır. «NİKÂH'ta keramet vardır» vecizesi İslâm zihniyetine yerleşmiştir. Kadının kocasını sevmesi meşru' erkeğine vefa ve sadakat göstermesi de aynı psikolojik mekanizmanın tabii bir neticesidir.

İslâm karı-kocadan her biri vechen pek güzel olmasalar bile nikâhtaki meşruiyet ile karşılıklı vefa ve sadakattaki (iyi) lik mefhumu imdada yetişerek (güzel) lik mefhumunu takviye eder. Meşru zevç ve zevceyi birbirlerine şirin gösterir, Bu iki mefhum ise (mukaddes) mefhumıyla takviye edilirler. Çünkü mukaddes kitabımız zinayı şiddetle yasak ederek karı-kocanın birbirlerine sadık kalmasını emreder.

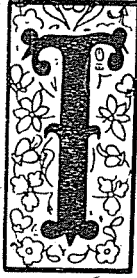
Sadakat ise (iyi) mefhumuna kabili irca' olan bir tâli mefhumdur. Nitekim sadakatını (ıffetini) kaybeden Müslüman bir zevce ne kadar güzel olursa olsun zevcinin gözünden düşer ve artık kocası nazarında o çirkin bir mahlûktur. Çünkü (kötü) ile (çirkin) İslâm idealizminde bir ve aynı şeydir. İffetsizlik, çirkinliği de üstüne çekmiş olduğundan hakiki bir İslâm idealisti fâhişelere iltifat etmez. Bu suretle de İslâm aile yuvaları sarsıntıdan korunmuş olur.

Hülâsa İslâm idealistleri insanlık için birer iyi örnek tipleridir. İslâmiyet Allahın insanlara lütf ve ihsan ettiği en büyük nimettir, ne mutlu Müslüman olana...

Edebiyat

Dr. Neclâ PEKOLCAY
(İst. Yük. İsl. Enstitüsü
İslâmî Türk Edebiyatı
Öğretmeni)

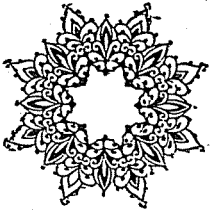
İSLÂMÎ TÜRK EDEBİYATINA GİRERKEN...

Türkler İslâm medeniyeti gerçevesine girdikten sonra, bu gerçeğe dahilinde, her sahada olduğu gibi, edebiyat sahasında da değerli eserler meydana getirmişler, böylelikle İslâmî Türk edebiyatının sözlü ve yazılı mahsulleri vücut bulmuştur. Sözlü mahsullerin bize intikal eden yazılı şekli içinde, İslâmın nûrunun Türkün kahramanlık dolu ruhundan dile getirilişinde ayrı bir çeşni vardır. Yaşanılmış hâdiseler ve dinî inançlar etrafında Türk'ün coşkunu muhayyilesiyle belirip genişliyen hâle, bu eserlere ayrı bir kıymet kazandırır. Böylece, bir Türk - İslâm devleti olan Ka-

rahanlılar sahasında ve İslâmiyeti ilk kabul eden hükümdar Satuk Buğra ismi etrafında şekillenen Satuk Buğra Han destanının akışı içinde, dinsiz topluluğun, müslüman Türk Satuk'un inançları ve kuvveti karşısında erimesi, her hâdiseden daha tabii görülür. (bk. Prof. Osman Türan, *Satuk Buğra Han Menkıbesi ve tarih*, *Ülkü mec.*, XIII. sayı 74, s. 145-154, XIV, sayı 79, s. 47-52, sayı 80, s. 153-160, sayı 82, s. 343-350, sayı 83, s. 429-436). Manas destanı, müslüman Kırgız topluluğu hayatının canlı tasviridir. Ona Kırgız Ansiklopedisi diyenlere de hak vermek gerekir. (bk. Abdülkadir İnan, *Manas Destanı üzerine notlar*, *Türk dili araştırmaları yaylığı*, Belleten nr. TDK, Ankara, 1959).

İslâmî Türk edebiyatı ilk büyük yazılı mahsulünün vücut bulduğu saha da Karahanlılar sahası olmuştur. Bu Türk topluluğu, Oğulçak'ın yeğeni Satuk'un müslüman olmasıyla (X. asır) İslâmiyeti kabul ettikten ve Satuk, Abdü'l-Kerim adını aldıktan sonra, kaynakların kaydına göre, müslüman vâizlere ve bilhassa Ebü'l-Hasan Muhammed b. Süfyânü'l-Kelemâtî'ye istinad etmiş ve İslâmiyet, devletin resmî dini olmuştur. Bundan sonraki Karahanlı hükümdarlarının İslâmiyetin sağlam müdafii durumunda bulunanlardan bir kısmı iyi bir din terbiyesi ve tahsilîyle yetiştirilmiş olan

imam ve hatiplere dayanmış, bir kısmı ise tekke temsilcilerini iltizam etmiştir. Hattâ Mansur b. Ali'nin 415 (1024-1025)'te tahtını terkedip, dervişlik yolunu tuttuğu bildirilmektedir. (Müneccim-Başı, Tarih, II, 511).

XI. asırda Kâşgar'ın Karahanlıların dinî merkezi olarak tanındığı ve eski büyük-kağanlardan bazılarının Kâşgar'ı, Şaman ananelerine bağlı Balasagun'a tercih ettikleri kaydedilmektedir.

Bilindiği üzere, Kâşgar İslâm medeniyeti çerçevesine girmeden önce Uygur kültürü tesirindeydi. Garbi Karahanlıların merkez şehirleri olan Semerkand, Buhara ise, İran-İslâm kültürünün eski merkezleriydi. Bu sebeple, Karahanlılarda bir taraftan İran-İslâm medeniyeti gelişirken, bir taraftan da Türk dili edebî bir dil olmuş, bu topluluk içinde İslâmî Türk edebiyatının ilk büyük kıymetli mahsulü **Kutadgu Bilig** (bk. mukayeseli metin ve tercümesi için Prof Reşid Rahmeti Arat, 1947 ve 1950, I, II) meydana gelmiştir. Yusuf Has Hâcib, 462=1069/1070 tarihinde yazdığı ve Karahanlı hükümdarı Ebû Ali Hasan b. Süleyman Arslan'a takdim ettiği, 85 bâb ve 6645 beyit ihtiva eden eserinde İslâm dinî esaslarının devlet nizamı içinde gereği gibi tatbik edildiği takdirde hatasız bir devlet nizamının kurulacağını göstermeye çalışır ve devlet müesseselerini ve fertlerin yaşayışını İslâmî zaviyeden tetkike tâbi tutarken, bir yandan da devrinden şikâyet etmektedir. Bir münazara şeklinde inkişaf eden mevzu dahilinde, şehir hayatına intibak etmiş hükümdarlar ile, Mâverâünnehr'de toplanmış halk arasındaki farklı dinî görüşleri açıkça müşahade edebilmek mümkündür. Has-hâciblik makamını işgal eden şahsiyetin geniş söz selâhiyeti bu meyanda belirlemekte, bu dirâyetli şahsiyetin, İslâm dinî esaslarına uygun mütalâaları da, Kur'an-ı Kerim'e istinaden, kıymetlendirilmektedir. Yukarda da belirtildiği gibi Karahanlı Türk topluluğu içindeki her sınıf halkın hak ve vazifelerini belirten esere «İçtimaî ve târihi bir eser» diyenler haklı olmakla beraber, **Kutadgu Bilig**, evvelâ İslâm dininin her topluluk içinde kolaylıkla tatbik edilebilecek ahlâki esaslarını gösteren iki büyük yazılı edebiyat âbidesidir. Yusuf Has Hâcib, inançlarını karşısındakilere, farketirmeden kabul ettirebilmek kudretine sahip bir vaiz görünüşüne sahiptir; fakat esere bir vaaz ve nasihat kitabı denilemez. **Kutadgu Bilig**, İslâm ırmağından feyiz alan nadide bir ağaca benzetilebilir. Bu sebeple de, zaman onu yıpratmamış, asırlardanberi aynı tazeliği muhafaza edebilmiştir. İlk İslâmî Türk devletlerinden olan Gazneliler, Hârizmşahlar hüküm sürdüğü müddet ve sahalar içinde de İslâmî eserler yazılmış, fakat bu eserlerin hiçbiri **Kutadgu Bilig** ayarında olamamıştır.

Kutadgu Bilig'den parçalar (Yusuf Has-Hâcib, **Kutadgu Bilig**, II, tercüme eden R. Rahmeti Arat, nşr. TTK, Ankara. 1959):

1. beyit: Yaratan, yetiştiren ve göçüren Rab'bim olan Tanrı'nın adı ile söze başladım.

2. Kâdir ve bir olan Tanrı'ya çok hamd ve binlerce senâ olsun; onun için fânilik yoktur.

3. Kara yer ile mavi göğü, güneş ile ayı, gece ile gündüzü, zaman ve zamaneyi ve mahlûkatı O yarattı.

4. İstedi ve bütün bu varlıkları yarattı; bir ke-re: «— ol» dedi, bütün diledikleri oldu.

5. Bütün bu yaratılmış olanlar O'na muhtaçtır; muhtaç olmayan yalnız Tanrı'dır; O'nun eşi yoktur.

8. Ey bir olan Tanrı, bir başkası sana şerik koşulamaz; başta her şeyden evvel ve sonda her şeyden sonra sensin.

15. Yaratıcı varlığına yaratılmış olanlar şâhiddir; yaratılan iki, birin hazır şahididir.

34. Esirgeye Rabbim, halkın en seçkini ve insanların en iyisi olan sevgili Peygamberi gönderdi.

35. O, karanlık gecede halka meşâle idi; etrafa ışık saçtı ve seni aydınlattı.

148. Tanrı insanı yarattı, seçerek yükseltti; ona fâzilet, bilgi ve anlayış verdi.

159. Anlayış bir yulardır; insan onu elinde tutarsa, dileğine erişir ve bütün arzularına nail olur.

160. Anlayışın insana faydası çok olur; insan bilgi bilirse, aziz olur.

162. Anlayış ve bilgiye tercüman olan dildir; insanı aydınlatan fâsîh dilin kıymetini bil.

164. Dil, arslandır, bak, eşikte yata; ey ev sahibi dikkat et, senin başını yer.

180. Bak, doğan ölür; ondan eser olarak, söz kalır; sözünü iyi söyle, ölümsüz olursun.

181. İnsan iki şey ile kendisini ihtiyarlamaktan kurtarır: biri iyi iş ve diğeri iyi söz.

211. İnsan gönlü, dibi olmayan bir deniz gibidir; bilgi onun dibinde yatan inciye benzer.

212. İnsan, inciye denizden çıkarmadıkça, o, ister inci olsun, işer çakıl taşı, farketmez.

214. Bilgili, bilgisini dili ile meydana çıkar-mazsa, yıllarca yatsa bile, onun bilgisi muhitini aydınlatamaz.

217. Dünyayı elde tutmak için, insan anlayışlı olmalıdır; halka hâkim olmak için ise, hem akıl, hem cesaret gerektir.

219. Adem'in dünyaya indiğinden beri, iyi nizam daima anlayışlı insanlar tarafından vaz'edilmiştir.

230. Eğer halkı idare edecek bir duruma gersen, işle ve sözle her vakit iyilik et.

262. Bilgisiz baş köşede yer bulursa, baş köşe eşik ve eşik baş köşe sayılır.

265. Bak, iki türlü asil insan vardır: biri bey, biri âlim; bunlar insanların başıdır.

268. Biri eline kılıç aldı, halkı itaat altında tuttu; biri eline kalem aldı, doğru yolu bulup gösterdi.

288. Akıl karanlık gecede bir meşâle gibidir; bilgi seni aydınlatan bir ışıktır.

310. Bilgi kimya gibidir, eşya onun etrafında toplanır; akıl onun saraydır, içinde eşya yığılır.

311. Misk ve bilgi birbirine benzer; insan bunları yanında gizli tutamaz.

312. Miski gizlersen, kokusundan belli olur; bilgiyi saklarsan, dili ayarlamasından belli olur.

337. Bak, şu birkaç şey insan için kötüdür; insan bunları bilirse, kendisini korumuş olur.

338. Bunlardan biri yalan söylemektir; ikincisi verilen sözden dönmektir.

339. Üçüncüsü ise, içki iptilâsıdır; bu inatçı insan için dünyada sevinç yoktur.

341. Yakıksız hallerden biri de kaba tabiatli olmaktır; böyle adam başkalarının evinde tozu duvana katar.

342. Biri boş-boğaz, hiddetli ve öfkeli olmuştur; söğmeğe başlarsa, insanın kalbini kırar.

343. Bu birkaç şey bir kimse üzerinde toplanırsa mübarek saadet ondan kaçar, uzaklaşır.

350. Beyit: Kitabın adını **Kutadgu Bilig** koydum; okuyana kutlu olsun ve ona yol göstereyim.

351. Ben sözümü söyledim ve kitabı yazdım; bu kitap, uzanıp her iki dünyayı tutan bir eldir.

352. İnsan her iki dünyayı devletle elinde tutarsa mesut olur; bu sözüm doğru ve dürüsttür.

353. Önce Kün-Toğdı hükümdardan bahsettim; ey iyi insan bunu izah edeyim.

354. Sonra Ay-Toldı'dan söz açtım; mübarek saadet güneşi onunla parlar.

355. Bu Kün-Toğdı dediğim doğrudan doğruya kanundur, Ay-Toldı ise, saadettir.

350. Bundan sonra Ögdülmiş'i anlattım; o akıl adadır ve insanı yükseltir.

357. Ondan sonraki Odgırmış'tır; onu ben âkibet olarak aldım.

358. Ben sözü bu dört şey üzerine söyledim; okursan anlaşılır; iyice dikkat et.

362. Sende henüz gençlik kuvveti varken, bunu boşuna geçirme, tâat et ve ibadet ile meşgul ol.

380. Senden kuvvet isteyerek, bu söze başladım; ey Rabbim, bunu tamamlamak için sen kuvvet ver.

381. Ey dilim durma, Yaratana ve beni kötülüklerden uzak tutana hamd ve senâ et.

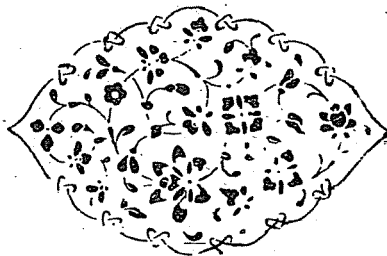
384. Yolunu şaşırılmış koşuyordum; bana yol gösterdi. O korumasaydı, ateşte yanardım.

385. O, seçti, ayırdı, beni yükseltti; beni yolunu şaşırılmışlar arasından uzaklaştırdı.

386. Gönümünü aydınlık ile süsledi; dilimi kelime-i şehadet ile bezedi.

387. Gönül, göz, akıl, zekâ ve bilgi verdi; dilimi açtı ve bana ifade kudreti ihsan etti.

388. Sevgili Resûlün yolu beni selâmete götürecektir. O Resûl bizzat bana şefaattir.

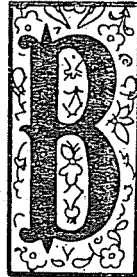

Tıbb

Doğum Kontrolü ve Nüfus Plânlama

Dr. Asaf ATASEVEN

Dr. Gülsen ATASEVEN

Bugün doğum kontrolü ve nüfus plânlama, üzerinde en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Kanun bunu «Nüfus plânlaması, fertlerin istedikleri sayı ve zamanda çocuk sahibi olmalarıdır» şeklinde tarif eder. Tatbikattaki neticelerini bir hükme bağlamak için belki erkendir diyebilirler olabilir. Fakat daha evvel bunu tatbik etmiş memleketlerin düştüğü durum nazar-ı itibare alırsa Türkiye de bundan hiçbir fayda sağlayamayacaktır.

Doğum kontrolü ve nüfus plânlama yeni bir şey değildir, eski bir fikrin yeni ismidir. İngiliz iktisatçısı Malthus'dan müphem olarak her yıl belirli bir nisbette artan dünya nüfusuna gıda kaynaklarının yetmeyeceği fikrinden neş'et etmektedir. Bunun için çocuk düşürmeye müsaade, evlenmeyi men, doğumlara mani olmak gibi tedbirler teklif edilmişti (1). Halbuki mesele Malthus'un zannettiği gibi doğumların çok olup istihsalin azlığından değil, çalışma ve istihsalin gayri muntazam bir surette taksim edilmesinden olmaktadır. Ve gene müşahede edilmiştir ki, kafa ve bedén gücünü beraber kullanmasını bilen milletlerde artan nüfus ile birlikte gıda kaynakları da buna paralel olacak şekilde çoğalmaktadır. Almanya, İngiltere, İrlanda, Hollanda buna misal gösterilebilir. 1880 yılında Almanyanın nüfusu 45 milyonu ve bir geçim darlığı bahis mevzuu idi, binlerce Alman ulus memleketlere göç etmek zorunda kalıyordu. Bu tarihten 34 sene sonra nüfus 68 milyon olunca daha çok geçim darlığına düşecekken geçim kaynaklarındaki artış nüfus çoğalmasına kıyasla birkaç yüz mislini bulmuş ve bugün Almanya doyurulmak istenen ağızların çokluğundan değil, çalışabilecek nüfus azlığından şikâyet etmekte, her yıl binlerce yabancı işçi celbetmek zorunda kalmaktadır. Şayet insan nesli Malthus'un nazari hesaplarına göre çoğalsaydı; bugün dünya üzerinde ayak basacak yer bulunmazdı. Halbuki artan dünya nüfusuna paralel olarak geçim kaynakları bâriz bir artma göstermiştir, bataklıklar kurutulmuş, çöller sulanmış, denizler karıştırılmış, insan zekâsı yeni usuller ve imkânlar bulmak için neler yapmıştır (2).

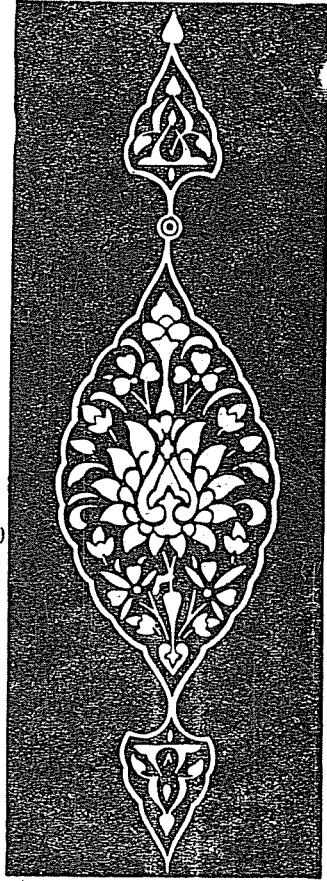
Nüfus plânlaması dünya iktisadiyatına hâkim milletlerin geri kalmış ülkelere tatbik etmek istedikleri bir siyasettir. Bu milletleri beslemek gibi bir külfetten kaçmak, bunların gelişip dünya siyasetinde söz sahibi olmamaları için bir oyundur; devlerin devliğine devam etmeleri için imkânlar hazırlamaktır. Aksine doğum kontrolü yapan milletler istikbalde nüfus azalması problemi ile karşı karşıya kalacaklardır (3).

Meselenin sosyal cephesi ise bir felâket arzeder. Fuhuş ve zinanın artmasına sebep olacak, zaten evliliğin mükellefiyet ve maddî yükünden kaçanlar evlenemeyecekler, arzularını hal için çok müsait şartlar bulabileceklerdir. Eskiden bu kimseleri az çok zapteden «piç çocuk» korkusu idi. Bu da ortadan kalkacaktır (4).

Her ilmi nazariyenin üstünde ve dünyanın nâzımı durumunda olan İslâmın noktâî nazarı da bunun cemiyete teşmiline aykırıdır. Kur'an-ı Kerimde Allahın rızka kefil, fakat insanların bunu aramakla vazifeli oldukları bildirilmekte, âdeta artan nüfus karşısında endişenin yersiz olduğuna işaret edilmektedir (5).

Meselenin tıbbî cihetine gelince, doğum kontrolü fert için bir problem olabilir; normal bir evlilik müddetince hiçbir tedbire başvurmayan bir ailenin 15 - 20 çocuğu olması imkân dahilindedir ve pratikte çok doğum yapmış kadınlarda düşük adedini de yüksek bulmak mümkündür. Bunların muayyen bir çocuk sayısından sonra tedbir için muhtelif çareler aradıkları bir vâkadır. Bu gibilerin sosyal sebeplerle ve gebeliğin anne hayatını tehlikeye sokabileceği veya annenin mevcut hastalığını ağırlaştırabileceği v.s. hallerde doktor kontrolü altında tıbbî müşavere ve tıbbî lüzum üzerine doğum kontrolüne taraftar olunabilir. Bunun bütün cemiyete teşmilî birçok hatâlar arzeder. Rahatlık ve vücut ölçülerini düşünen kimseler çocuk yapmama ile nüfusun azalmasına, evlenmemiş ve dul kadınlar da nüfus azalması ile birlikte fuhuşu teşvik ve nesillerin tereddisine sebep olacak zührevî hastalıkları arttıracaktır.

Doğum kontrolünde kullanılan metotlara bir göz atacak olursak, erkeklerde azil (coitus interruptus - geri çekilme), prezervatif, ilaçlarla meni husulüne manî olmak, meni kanallarını bağlamak; kadınlarda hazneye konan merhem, fitil ve kapaklar, temastan sonra yıkanma, gün kollaama, düşük teşebbüsleri ve kürtaj, ağızdan alınan haplar, rahim içine konan araçlar vardır.

Bu metodların hiçbiri yüzde yüz zararsız ve emin değildir; ancak erkeklerde meni kanallarını bağlamak kati bir çare olabilirse de, fert için artık bir daha çocuk yapma imkânı kaybolmaktadır. Kadınlarda son senelerde revaçta olan haplar kanama, kullandırma, damar tıkanması (tromflebitis), cinsî soğukluk veya seksüel arzu artması, kanser gibi zararlar bırakmaktadır. Bu arzuların hangi bün-

yede çıkabileceği bilinmemektedir. Rahim içine konan araçlar ise bilinmeyen bir tesir icra etmektedir. Son görüşlere nazaran aşılınmış yumurtanın rahime oturmasına manî olmak suretiyle erken bir düşüğe sebep olduğu tahmin edilmektedir. Bunun prensip itibarıyla iki üç aylık bir düşük yapmaktan farkı olmasa gerek.

Bunlar rahimde kanama, iltihap ve sancı gibi şikâyetleri mucip olmakta ve hattâ bu araçların mevcudiyetine rağmen gebelik husule gelmektedir.

Düşük teşebbüsünü, halkımız muhtelif iptidai usullerle (sabun, ebegümeci, çiris, tığ, tavuk tüyü v.s.) bazı ilaçlar (kinin, apyol, östrojen hormon zerkleri ve kürtaj şeklinde yapmaktadır. Bilmek lâzımdır ki, çocuk anne hayatını tehlikeye sokmadan düşmez. Düşüğe teşebbüs eden kadın ölebilir, uzunca bir müddet hastalanabilir ve tedaviye rağmen sakat kalabilir.

O halde tekrar etmek icap ederse doğum kontrolünün bütün topluluğa teşmilî nüfus artışı, iktisadî, ahlâkî ve tıbbî birçok mahzurlar arzelmektedir. Bununla beraber özel hallerde doktor kontrolünde olmak üzere bazı şahıslara tatbiki uygun görülebilir.

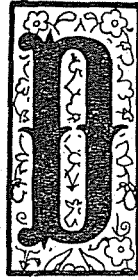
- (1) İnsan neslini tekamül ettirmek, nevî-beşeri güzelleştirmek isteyen eugenist'ler de aynı fikirde idiler. (Galton - 1915)
- (2) İslâm nazarında doğum kontrolü - Ebulâl el Meydudî - Sebîl yayınları, 1967 - İstanbul.
- (3) Fransa 10. yüzyılda bunu tatbik etmiş, ölüm doğumlardan fazla olmuş ve son harplerde bu plan yüzünden mağlup ve perişan olmuştu.
- (4) Aynı eser.
- (5) Orada hem sizin için, hem rızıklarını temin edemeyeceğiniz kimseler için birçok geçim (sebepleri) yarattık. Hiç bir şey hariç olmamak üzere hepsinin hazineleri bizim nezdimizdedir. Biz onları malûm bir miktar dışında indirmeyiz. Yerde yürüyen hiç bir canlı hariç olmamak üzere rızıkları Allahın üstüindedir. Onların duracak yerlerini de emanet edilen yerlerini de bilir. (Bunları) hepsi (ve bütün halleri) O apaçık kitaptaadır. (Ankebut suresi, 20-21)

San'at

Sinema Silâhtır

Yücel HEKİMOĞLU
Prodüktör - Rejîsör

YERYÜZÜNDEKİ ÇEŞİTLİ İDEOLOJİLER VE FİKİR CEREYANLARI KENDİLERİNİ EN HAKLI GÖSTEREBİLMEK İÇİN KORKUNÇ BİR SAVAŞ YAPMAKTADIRLAR. SOĞUK HARBİN EN KUVVETLİ HÜCUM TAKTİĞİ PROPAGANDA, PROPAGANDANIN EN KUVVETLİ SİLÂHI SİNEMADIR...

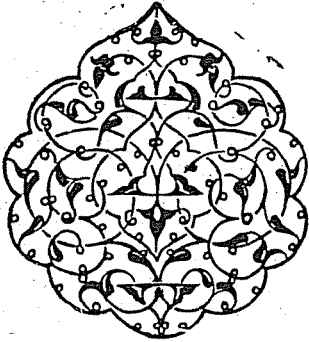
Dünya Milletleri ve Dünya Milletleri içindeki çeşitli fikir klüpleri ve dernekleri inandıkları düşünceleri hasımlarına da kabul ettirebilmek veya diğer grupları sindirebilmek için çeşitli şekillerde savaşmaktadırlar. Yeraltı faaliyetleri, grevler, gösteri yürüyüşleri, gazeteler, radyolar bu savaşın silâhlarıdır. Sinema, ismi geçen silâhların öncüsü ve en tesirlisidir.

Din bütün diğer fikir cereyanlarının çok üstünde kutsal bir inanç duygusu olduğuna göre inanmayanlarca, ya da kurtuluşu kısıf kafacıklarıyla başka yönlerde arayanlarca; karşısındaki en büyük engeldir.

Allah'ın önceki kutsal kitaplarına inananlar dahi; din düşmanlarına ve sapık ideoloji sahiplerine karşı en kuvvetli koz olarak sinemayı oynamaktadırlar. Çünkü film kulağa, göze, duygulara ve düşüncelere en kolay tesir edebilen büyüülü bir kuvvettir.

700 milyon insanın dini liderliğini yapan Vatikan dahi, faaliyetinin yarısından fazlasını Cine - Citta'dan, Hollywood'a kadar kutsal saydıkları dinlerinin propagandası için devletleri içinde veya dışında bu yoldan yapmaktadırlar. Son günlerde memleketimizi ziyaret eden Ayasofya'da günah çıkartan Papa Poul bile İtalyan sinemacılığının tek söz sahibidir. Hissedarı bulunduğu sinemaların hiç biri kendi aleyhinde bir film oynatamaz. Dâvalarının müdafaası için çekilen dini filmler de, çizme biçimindeki ülkenin bütün şehirlerinde haftalarca afişte kalır.

Halbuki Kur'an-ı Kerime gönül bağlamış milyonlarca müslümanın yaşadığı Yurdumuzda filmciliğimizle ilgilenmek pek az insanın aklına gelebilmiş, pek az İslâm teşekkülü, okulları, enstitüleri, Başbakanlık kadrosundaki Diyanet işleri, öğrenci teşekkülleri ve halkın üyeleri bulunduğu resmî ve yarı resmî teşekküller da-

Sinema Silâhtır (Devam)

hi bu korkulu silâhi bağ'ı oldukları Uhrevi inançlarının hizmetinde kullanamamışlardır.

Yerli filmlerin, yurt içinde ve yurt dışında halka gösterilebilmesine karar verme yetkisine sahip Ankara Merkez Film Kontrol Komisyonu hakkındaki kısa etüd yukarıda söylediklerimizde ne kadar haklı olduğumuzun ispatı bakımından mühimdir.

Mevcut nizamnamesi, İtalya sinema sansürü esasına göre hazırlanan Kontrol Komisyonu beş kişiden kuruludur. Millî Savunma, İç İşleri, Turizm ve Tanıtma, Millî Eğitim Bakanlıklarıyla, Emniyet Genel Müdürlüğünün birer üyesi bulunan kurula bir kişi başkanlık etmekte ve reyi iki kabul edilmektedir.

Yabancı filmlerin sansürü İstanbul'da daha değişik kimselerden kurulu bir heyetçe değerlendirilir.

Görülüyor ki, ne Ankara'da ve ne de İstanbul'daki jüriler içinde din ile ilgili hiç bir fert yoktur. Film çekimi esnasında (şayet konusu ordu ile ilgili ise) bir askeri müşavir bulunduğu halde Hazreti Ömer'in Adaleti, Mevlüt, Cennetin Fedâileri Hazreti Ali, Hazreti Yusuf, İlahî Dâvet gibi dinî filmlerin çekim anında doğruları gösterecek din adamı bulunmamıştır. Bu demektir ki, bazı din adamları sinemaya karşı içten içe sempati duymamaktadırlar. Ama ne şartlar altında olursa olsun bu filmler halka gösterilmektedir. Hiç olmazsa; niçin bu antipati duydukları insanların yaptıklarının aleyhlerine olup olmadığını merak etmemektedirler. Şayet kendileri için dezavantajlı bir durum varsa mani olabilmek için niçin bir çaba gösterilmemektedir. Bunun için kanunî yollardan gidilip hiç olmazsa sansür heyetinde bir temsilci bulundurmaları şart değil midir?

Hattâ gönül isterdi ki dinî teşekküller akıllara durgunluk verecek kadar kudretli sinemayı, kendi amaçlarına hizmet için kullansınlar. Filmciler içinde - şayet versa - ki var olduklarına inanıyorum. - kendileri gibi düşünen hakikaten iyi niyetli kimselere maddî, mânevî destek olsunlar. Politik, ve iktisadî sahalarda zaten zayıf bulunan bu İslâm topraklarında din kardeşlerimizi hiç olmazsa mânevî yönden ayakta tutsunlar.

Devlet içinde basına dördüncü kuvvet denmiş, fakat ondan önce gelmesi gereken sinemaya hak ettiği yer verilmemiştir. Tüm Türkiye gazeteslerinin günlük tirajlarını üçer kişinin okuduğunu kabul etsek dahi, en ucuz eğlence vasıtası olan sinemalarda her gün on milyon insanın film seyrettiğini düşünürsek sözlerimizin doğruluğu anlaşılır.

Bütün bu dostça anlattıklarımızın dışında bugün sizlere biraz da olsa tanışmanın, birbirimizi daha iyi anlayabilmenin derin hazza ihtiyacım. Mecmuanızda sinemayla ilgili bir yazı yazmamı istediğiniz için inanın bahtiyarım. Gelecek sayılarınızda da sizlerle zaman zaman beraber olacağımızı ümid ederek bütün Müslüman kardeşlerimin imandan ayrılmamasını Allah'tan niyaz ederim.

Yüksek İslâm Enstitüsü Öğrencisine

A. ULVİ KURUCU

Sen; gönüllerde bugün, tâk-ı zaferler gibisin,
Yurdun irfanlı, ağır başlı temiz sâhibisin!..
Bütün imanlı gönüller, sana hayrân oluyor,
Kahramanlar geçiyormuş gibi, gözler doluyor!..
(Din)den almıştı deden, dağ deviren hamlesini,
Süzüyor şimdi de, cennetlerin ufkunda seni!..
Alev alsm, bu (Büyük gâye)nin aşkıyla için,
Koca bir ülkeyi, deryâ gibi coşturmak için,
Silkin artık!. sona ersin, şu asırlık uyku!..
(Akif'in Marşı)nı, şimşek gibi, gür sesle oku!..

★

Fuhsun envâi, lâğımlar gibi, iğrenç akıyor,
(Medeniyet), bu hayasızlığa, hissiz bakıyor!..
Fuhsa meydan veriyor, rûhu uyuşturmak için,
Gökte yıldız gibi hür başlara, gem vurmak için!..

★

Bu cinâyetle, (Mukaddes)leri hep öldürüyor,
Tertemiz hislere, en kirli çamurlar sürüyor!..
Bu sefâhatle, hayat safhası kirlendikçe,
Sona ermez, cemiyetlerdeki: mâtemli gece!..

★

Deme (Bir gün de, bu iman coşarak çağlar mı?..
Yoksa-Hâşa-sana rehber olacak onlar mı?!
Sinsi düşmanlara mahkum olamazsın-Hâşa.
Şu gönüllerde yanan meş'aleler yandıkça!..

★

Genç adam!. Sen saracaksın, kanayan her yarayı,
Boğacaksın, seni iğfâl edecek yaygarayı!..

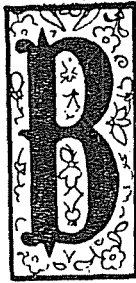
★

En şanlı vazifeyle mükellef yaratıldın,
(Peygamber)'in aşkıyla, bu meydana atıldın!..
Afâka güneşler gibi, nurlar saçacaksın!..
Târihe fecirler dolu, bir devr açacaksın!..
(İslâm)daki, sarsılmaz ilâhi idealle,
Mes'ud olacaktır, beşer erdikçe kemâle!..
Vâr ol!.. ebediyetle beraber yaşa parla!..
Ulvî başı, göklerde yüzen şahikalarla!..

Neşriyat*Tenkid*Tahlil

Doç. Dr. M. Kaya
BİLGEĞİL

İslâmî Türk Edebiyatı

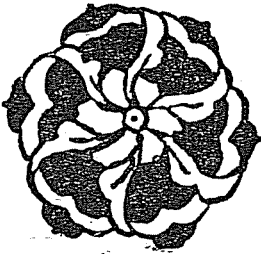
undan birkaç ay önce, Dr. Neclâ Pekolcayın «İslâmî Türk Edebiyatı» adını taşıyan kıymetli bir kitabı intişar etti. Başlangıçtan XV inci yüzyıl ortasına kadar devam eden dinî edebiyat faaliyetini içine aldığına göre, kitap, mutasavver eserin birinci cildini teşkil ediyor.

Nefis bir kapak içinde itinalı bir baskının vücudunda getirdiği kitap, üç kısma ayrılmış: Edebiyat tarihi, metin tetkiki, yazmalara ait fotoğraflar.

176 sayfa tutan birinci kısmın 29 uncu sayfaya kadar süren parçası, İslâmî Türk Edebiyatı'nın sözlü mahsullerine tahsis edilmiş. Burada Satuk Buğra Han Destanı, Manas Destanı, Çengizname söz konusu ediliyor.

Müellif, yazılı mahsullere, Gazneliler sahası hakkında bir icmalden sonra giriyor: Bu sahada yetişen şairlerden Minûçihri ve Ferruhî hakkında bilgi verilmiştir. Bunları, Karahanlılar sahası takibetmektedir: Kutadgu Bilig, Atabetü'l-hakayık, Divânü lûgati't-Türk lâyıkı veyhile anlatıldıktan sonra, Karahanlılar devresi edebiyatının son safhasına geçilmektedir. Bunu, Harzımşahlar devresi edebiyatı takib ediyor: Burada Ahmed Yasevi ile Hakîm Süleyman Ata gibi muakkipleri üzerinde durulmuş, Kısas-i Yusu'fa geçilmiş, Hacı Bektaş-ı Veli ve Bektaşilik hakkında bilgi verilmiştir. Bundan sonra, Selçukiler sahasına ait tarihi bir icmalle karşılaşıyoruz. Bu sahada yetişen şahsiyetlerden Yunus Emre, Ahmed Fakih ve Şeyyad Hamza üzerinde durulmuş; bu şahsiyetlerin eserlerine ait bilgi tafsil edilmiştir. Bunları halk için yazılmış Çağatay Edebiyatı mahsulleriyle ilgili diğer bir bahis takib ediyor: Burada Rebguzi ve eseri, Muinü'l-mürîd ve müellifi, Nehcü'l-ferâdis ve müellifi üzerinde durulmuş; Seyf-i Serâyî'nin Gülistan tercemesine dair bilgi verilmiştir.

Mevlâna Celâlüddin Rûmî'den itibaren yeni bir kısım başlamış oluyor: Burada Mevlâna, Sultan Veled, Âşık Paşa, Gülşehri, Ahmedî hakkında gereken bilgiler verilmiş; bu şahsiyet-

lerin eserleri, edebî hüviyetleri izah edilmiş; te'sirleri belirtilmiştir.

XIV üncü yüzyıl Azerî Edebiyatına dahil edilen Kadî Burhaneddin, Darîr, Seyyid İmâdüddin Nesîmî ayrı bir bölüm teşkil ediyor.

Kitabın edebiyat tarihi kısmı Mevlîd ve Süleyman Çelebi ile bitiyor.

Gayet selis bir dille kaleme alınmış olan bu kısmın hususiyeti; şumulüne giren bahislerle ilgili malûmatı en emin şekilde aksettirmesi; gerektiği yerde tarih ve makalenin edebî hâdiselerin izahına mesnet olabilecek mütalâaları göz önüne sermesi, böyle umumî bir mahiyet arzeden eserlerin çoğunun mahrum bulunduğu, kronolojik tenkidi bibliyografya ile karşımıza çıkmasıdır. Almanca'dan Rusça'ya kadar kaç dille anlatılan konu ile ilgili neler yazılmışsa bu eserde onları toplu olarak görmek imkânını kazanıyoruz.

Kitabın metin tetkiki ile ilgili kısmı 179. sayfada başlıyor, 285. sayfaya kadar imtidat ediyor. Müellif incelemelere hazırlık bilgileri vermek suretiyle girmiştir. Bazı lengevüstik terimlerinin izahıyla işe girilmiş el yazması eserin nüsha tavsifi: nüsha-

lar arasındaki ehemmiyeti, dinî bir eserin edebî yönden incelenmesi; arûz bahir ve kalıpları; ebced hesabı, transkripsiyon alfabesi, mukayeseli ve tenkidli metin neşri bahislerinde çok faydalı bilgiler verilmiştir.

184. sayfadan 203. sayfaya kadar Kutadgu Bilig'le ilgili izahlar yer alıyor. Eserin birkaç satırlık takdiminden sonra birinci babından onbirinci babına kadar olan kısımlarına ait örnekler bazan aslı ve Türkiye Türkçesine çevrilmiş şekli veriliyor. Buradan Atabetü'l-Hakayık'a geçilmekte; Divân-ı Hikmet'in 3, 130, 135 inci sahifelerinden örnekler verilmektedir. Yunus Emre Divanı'ndan alınan parçalar: XIV. asır sonunda hazırlanmış bir mecmuadan varak numarasına kadar teferruat gösterilmek suretiyle dercedilmiştir. Raif Yelkenci'ye ait nüshadan iktibas edilmiş parçalar da vardır. Aynı titizliği Şeyyâd Hamza'nın Destan-ı Yusuf aleyhi's-Selâm ve hâzâ - ahsenü'l - Kasâi'l - Mübarekesi'nden alınan parçada da görüyoruz. Bundan sonra bir izahlar kısmı var.

Gâribnâme'den seçilmiş parçalarla tekrar metine dönülüyor. Bu hususta da Raif Yelkenci nüshası

esas ittihaz edilmiştir. Gâribnâme'nin başka bir nüshasından da bir gazel-ilâhî alınmış bulunuyor. Mantuku't-Tayr, İskendernâme, Şem'u Pervâne adlı eserlerde bu eserlerini, mahiyetini en iyi aksettirecek nüshalar seçilmiş bulunuyor.

Dr. Neclâ PEKOLCAY kitabının metin tetkiki kısmını bunlarla bırakmıyor: Atabetü'l-Hakayık, Divân-ı Hikmet, Yunus Divânı (Muhtelif nüshaları), Çarh-nâme Destân-ı Yusuf, Mecmuatü'n-Nezayir (British Museum nüshası) Mesnevi (Muhtelif nüshalar), Gâribnâme, Mantikü't-Tayr, İskendernâme, Tezkiretü'l-Evliyâ, Vesiletü'n-Necât gibi muhtelif eserlerin bazı sayfalarına ait fotoğrafları taşıyor.

Yüksek İslâm Enstitüleri için ders kitabı olarak hazırlandığı anlaşılan bu eser, ihtiva ettiği bahislerde liselerde edebiyat öğretmenliği yapan arkadaşlarımız için bir müracaat kitabı olarak da ayrı bir değer taşımaktadır.

İhatalı bir bilgi, metodik bir çalışma, sabırlı bir gayret, titiz bir incelemenin mahsulü olan bu eserinden dolayı Dr. Neclâ Pekolcay'ı tebrik etmek, benim için zevkli bir vazifenin edası olacaktır.

Bizim

ANADOLU

Yakında çıkıyor, bekleyiniz.

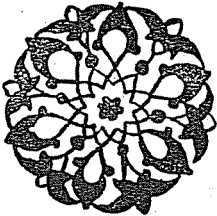
Haber

İMAM-HATİP OKULLARI PROGRAMI HAZIRLANDI

enelerden beri üzerinde durulan ve zuhur eden çeşitli ihtilaflar dolayısıyla bir türlü tatbiki mümkün olmayan İmâm-Hatip Okulları programı, nihayet Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün daveti üzerine 3/7/1967 tarihinde İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde toplanan İmâm-Hatip Okulları müdürleri tarafından hazırlandı. Hazırlanan programa göre İmâm-Hatip Okullarının birinci devresi üç, ikinci devresi dört sene olacak, birinci devre mezunları, Orta Okul mezunu sayılacak ve doğrudan doğruya Lise'ye devam edebilecek, ikinci devre mezunları ise Lise mezunu sayılacak ve doğrudan doğruya Üniversiteye devam edebilecektir. Diğer taraftan İmâm-Hatip Okulu talebelerinin mesleki formasyonda yetişmeleri için bazı kültür dersleri kaldırılarak yerine meslek derslerinin saati artırılmış ve müfredat üzerinde de önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

Yeni programın en önemli bir tarafı da şimdiye kadar olan ihtilâfların yerine, bu hazırlık çalışmasında bütün Federasyon ve Cemiyetlerin, İmâm-Hatip Okulları Müdürleri ve Din Eğitimi Genel Müdürlüğü ile müşterek kanaatta birleşmeleridir. Ümit ederiz ki, Talim Terbiye Dairesi de buna zıt bir yolu tutmuyarak aynı kanaatta birleşir ve yılan hikâyesine dönen İmâm Hatip Okulları Programı kısa zamanda tatbik edilmeye başlar.

**T. İ. E. T.
FEDERASYONU
ANADOLU'YU
GEZİYOR**

Türkiye İslâm Enstitüleri Talebe Federasyonu'nun tertiplediği «Anadoluya Doğru» kervanı 15 Temmuz 1967 tarihinde üç gurup halinde Anadolu'ya hareket etmiştir. Düzenlenen programa göre İstanbul'dan hareket edecek ekip sırasıyla: Rize, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Zonguldak, Karabük, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ vilâyetlerini ve yol üzerinde bulunan diğer küçük kasaba ve şehirleri ziyaret edeceklerdir.

Konyadan hareket eden 5 kişilik gurup ise: Mersin, Adana, Hatay, Gaziantep, Maraş, Adıyaman, Diyarbakır, Urfa, Mardin ve Malatya illeriyle güzergahtaki şehir ve kasabalara uğrayacaklardır.

Haber (Devam)

Kayseriden hareket eden diğer ekip de; Sivas, Erzurum, Erzincan Elâzığ, Muş, Van, Bingöl, Bitlis, Siirt, Ağrı vilâyetlerimizi ve yol üzerindeki, kasaba ve şehirleri ziyaret edeceklerdir.

Ekiplerimiz gittikleri yerlerde vaaz, irşad, konferans, hutbe ve konuşmalarla İslâmın esaslarını anlatacaklar ve halkla sohbet toplantıları yaparak onların dertlerine deva olmağa, müşküllerini halletmeğe çalışacaklardır.

Şimdiye kadar uğradıkları yerlerde halkımızın büyük teveccühüne mazhar olan arkadaşlarımız, halen gezilere devam etmekte ve uğradıkları yerlerden Federasyonumuza çeşitli tebrik telgrafları yağmaktadır.

Gelecek yıllarda da devam edecek olan «Anadolu'ya Doğru» kervanı, Anadolu'yu adım adım dolayarak bütün müslüman vatandaşlarımızla temas edecek ve Türkiye'nin kalkınmasında büyük bir görev başaracaktır.

Ekip mensupları Rizeli müslümanlarla bir arada.

**PAPANIN
AYASOFYA'YI
ZİYARETİNİN
AKİSLERİ HÂLÂ
DEVAM EDİYOR**

26 Temmuz tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Papa 6. cı Paul'un memleketimizi ziyareti, Efes'de ve tarihî Ayasofya'daki duasını, kanunları ihlâl diye vasıflandıran iç basın, Papanın bu durumunu yermiş ve bu ziyaretin Türkiye'yi hristiyanlaştırmak için batı kilisesinin şark kilisesi ile birleşmesi şeklinde yorumlamıştır. Diğer yandan yarım asırdan beri ibadete kapalı tutulan AYASOFYA'da Papanın girerek ve kimseden müsaade istemeksizin âyin yapmasının doğru bir hareket olmadığını belirten gençlik, Ayasofya'nın tekrar cami haline getirilmesini istemiş ve topluca giderek Ayasofya'da namaz kılmıştır.

Dış basın tarafından adım adım takip edilen Papanın bu ziyaretinin yankıları hâlâ Avrupa'da aktüalitesini muhafaza etmektedir. Almanya'nın en büyük dergilerinden ve Avrupa'nın büyük neşir organlarından biri olan ve Türk aleyhtarını neşriyatı ile tanınan «Der Spiegel» dergisi, son sayısında Papanın Türkiye'yi ziyareti ile ilgili şu yazıyı neşretti: «Mukaddes peder dua etmek istemişti, fakat bunun için izin alması gerekmekteydi. Hem de bir müslümandan »

«Geçen Salı günü öğleden sonra Papa VI. cı Paul sessizce dua etmek için izin istedi. Daha Türk mihmandarı Türkiye Dışişleri Bakanı, İhsan Sabri Çağlayangil'in cevap vermesine fırsat kalmadan misafir, hristiyanlığın zafer ve yenilgi-

sinin sembolü olan yerde dizlerinin üzerine çöktü.»

«İstanbul adı daha Konstantinopol iken ve orada Yeni Roman'ın İmparatorları hüküm sürerlerken muhteşem Ayasofya kilisesi, doğu hristiyanlarının ana kilisesi idi. 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet, Peygamber Muhammed (S.A. Ş.) adına Doğu Roma ile harp etti. Ve Katedrali camiye çevirdi.»

Bu gün iki dinin kutsal yeri sadece bir müzedir. Modern Türkiye'nin atası ve bütün dinlerin düşmanı Atatürk, üzerinde çok tartışılan bu mâbedi 1935 yılında dünyevî hâle getirdi. Ve kesin olarak burada dua etme yasağını koydu.»

«İşte şimdi burada 32 yıldan beri ünlü bir kişi, 500 yıldan beri de ünlü bir hristiyan, bir zamanlar hristiyanlığın ilk büyük parçalanmasına sahne olan mâbedde dua etti. Roma Papa'sı 9. Leon 1054 yılında Doğu Romalı rahiblerini Patrik Kerullarios'u afaroz ettiği ne dair kararı Ayasofya katedralinin mihrabında okumuştur.»

«Bundan 900 yıldan daha fazla bir zaman sonra Roma Papası Paul bir zamanki Doğu Roma'ya gidip ayrılığı yok etmek istemiştir. Bugüne kadar hiç bir papa, gelenekleri ve protokol kaidelerini bu kadar hiçe saymamış, üzücü hâdiselere şahit olmamıştır. Muhafazakâr Katoliklerin, Papa'nın gidişini tenkid edişlerinin yanında, Papa ziyaret ettiği memlekette de istenmiyan bir misafir hüviyetine girmiştir.»

«Nüfusunun hemen hemen yüzde yüzünü müslümanların teşkil ettiği Türkiye'de bu ziyaret Papanın yeni bir haç

seferinin bayraktarlığını yaptığı şekilde yorumlanmıştır »

«Türkler, bilhassa ziyaretçilerin patrik Athenagoras'ı ziyaret etmek isteyişine çok kızdılar. Doğu kilisesinin ruhani lideri, Rum - Ortodoks mezhebine mensuptur ve Türk vatanı olmasına rağmen Türklerin ezeli düşmanı Yunanistan'ın kuklası olarak tanınmaktadır. Hattâ Ankara'daki Parlamentoda bir takım siyaset adamları ortodoks liderinin yurt dışı edilmesini bile istemişlerdir »

Saat 18.05'de St. George kilisesinin Türk emirlerine göre susmağa mahkûm edilmiş çanları, özel bir izinle çalmağa başladı. Bu, Papa'nın yaklaşımını göstermekte idi »

«Paul içeri henüz girmişti ki silâhlı ve coplu Türk polisleri bronz kapıları kapadılar. Papanın maiyetindeki kardinaler, Cicognani, Dell'acqui ve Tisserant ancak bilek kuvvetiyle kapının aralığından içeri kayabildiler.»

«İçerde Papa ve Patrik bundan üç yıl önceki gibi kardeşçe kucaklaştılar. Kendileri için özel surrette hazırlanan yeşil kadife koltuklara oturdular ve birbirlerine önemli iltifatlarda bulundular. Papa ortodokslar için «Kardeş kilise» tâbirini kullandı, Athenagoras ise, Papanın «St. Pier'in vârisi» olduğunu söyledi ve Roma'nın ruhani liderliğini kabul etti. Birlikte söylenen «Göklerdeki babamız» ve «Aksios» duaları arasında iki ruhani lider patriğin sade makam dairesine çekildiler. Burada yalnız başlarına yaptıkları Fransızca görüşme için ancak on dakikalığı vardı.»

«81 yaşındaki Athanegoras da ikinci kucaklaşmanın İstanbul'da yapılmasını istemiyor. Yakında Papa'yı Roma'da hristiyanların daha dostça karşılandığı bir yerde ziyaret edecek.»

KATAR LİSE MÜDÜRÜ FEDERASYONUMUZU ZİYARET ETTİ

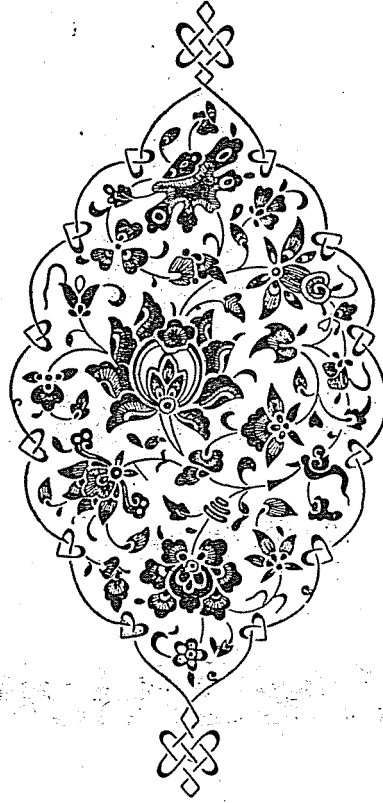
Yaz tatlini İstanbulda geçirmek üzere şehrimize gelen KATAR Lisesi Müdürü Yusuf KARADAVİ, Federasyon Genel Merkezimizi ziyaret ederek Federasyon yetkilileriyle bir sohbetinde bulunmuş, görüşüğü hüsn-ü kabülden duyduğu memnuniyeti izhar etmiştir.

Aslen Mısırlı olan Mısır Firavunu Nasır'ın zulmünden kaçarak KATAR'a yerleşen Karadavî, orada ilk olarak bir Lise tesis etmiş ve KATAR gençliğini yetiştirmeğe başlamıştır. «İslâm'da Helal ve Haram» adlı mühim eserin sahibi olan Karadavî, Türkiyenin Arap alemine yanlış tanıtıldığını ve Türk halkının müslümanlığını görerek memnun olduğunu belirtmiş ve İslâm âleminin modern ilim müesseselerine kavuşmasının zaruretiğini ifade etmiştir.

KUR'AN-I KERİM'İN NÜZÜLÜNÜN 1400. CÜ SENESİ TES'İD EDİLECEK

Türkiye İslâm Enstitüleri Talebe Federasyonu genel idare heyetinin 4/7/1967 tarihinde İstanbulda yaptığı toplantısında Kur'an-ı Kerim'in 1400. nüzul senesinin anılması kararlaştırılmıştır. Önümüzdeki Ekim ayna rastlayan yıldönümü için federasyona bağlı kül-

tür müdürlüklerine gerekli talimat verilmiş ve gerekli program hazırlanmaya başlanmıştır. Öğrenildiğine göre önümüzdeki Ekim ayı içinde Kur'an-ı Kerimle ilgili muhtelif konferanslar tertiplenecek, Hutbeler hazırlanacak ve ca-

milerde günün ehemmiyetini, Kur'an-ı Kerim'in üstünlüğünü belirten vaazlar verilecektir.

Ayrıca kütüphanelerde bulunan eski Kur'an yazmalarının teşhiri ve bugünle ilgili pul bastırılması için çalışmalara başlanmıştır.

IRAK İLİM HEY'ETİ MELEKETİMİZDE

İslâm âleminin iyi niyet elçisi olarak gezen ve Hindistan, Pakistan, Endonezya, İran, Afganistan, Malezya'dan sonra memleketimizi ziyaret eden yedi kişilik ilim heyeti Ankara'daki temaslarından sonra şehrimize gelmiştir. Gittikleri yerde başta Hükümet olmak üzere din adamlarıyla görüşmekte ve Müslüman Devletlerinin mahallî dâvalarını «İslâm'ın Kendi Dâvası» olarak kabul edilmesi için çaba göstermektedirler.

İlim Yayma Cemiyeti'nde tertiplenen bir açık oturuma katılan heyet Türk Temsilcileri ile birlikte Arap - İsrail savaşı üzerinde durmuşlar ve Araplar harbi kaybetmelerinin nedenlerini görmüşlerdir. Toplantıda söz alan heyet başkanı: Abdülgani Şellale, Filistin, Orta Doğu Savaşı ve İslâm Birliğine temas ederek özette şunları söylemiştir:

— «Sömürgeciler asırlardan beri bu mukaddes toprakları elde etmek istediler. Başarmayınca bütün müslümanları parça parça böldüler.»

— «Son harpte mağlup olan İslâmiyyet değildir. Irkçılık, dinsizlik ve Arap sosyalizmidir. Artık, Arap sosyalizmi ortadan kalkmıştır; bunun yerini ise hakikî iman ruhlu bir zihniyet almıştır. Türkiye'de ise bunu bulduğumuz için çok memnunuz.»

Toplantı Bağdat Camii imamlarından Şeyh Abdülaziz El-Bedri'nin Kur'an-ı Kerim okuması ve İslâmın muzafferiyeti için dua etmesi ile sona ermiştir.

HÂLİ VE ŞARTLARI NE OLURSA OLSUN,
OKUYABİLECEĞİNİZ VE EVİNİZE GİREBİLECEK

GAZETELER:

Babîâlî'de

SABAH

BUGÜN

SON HABER

FEDAİ

MECMUALAR:

OKU

İSLÂM DÜŞÜNÇESİ

BÜYÜK DOĞU